תלמוד בבלי · אחרונים · יד דוד

יד דוד על ברכות

רבי יוסף דוד זינצהיים

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

יד דוד על ברכות

רבי יוסף דוד זינצהיים

מקור הטקסט: פנינים · רישיון: GNU FDL 1.3

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/יד-דוד-על-ברכות/
הקובץ נוצר ב־17 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

שער 6
הקדמה 6
דף ב. 13
דף ב: 18
דף ג. 18
דף ג: 18
דף ד. 19
דף ד: 19
דף ה. 19
דף ה: 19
דף ו. 20
דף ו: 20
דף ז. 20
דף ז: 21
דף ח. 21
דף ח: 21
דף ט. 21
דף ט: 22
דף י. 29
דף י: 30
דף יא. 30
דף יא: 31
דף יב. 32
דף יב: 34
דף יג. 34
דף יג: 36
דף יד. 37
דף יד: 37
דף טו. 38
דף טו: 39
דף טז. 39
דף טז: 40
דף יז. 40
דף יז: 40
דף יח. 41
דף יח: 41
דף יט. 41
דף יט: 42
דף כ. 48
דף כ: 48
דף כא. 51
דף כא: 52
דף כב. 52
דף כב: 52
דף כג. 52
דף כג: 53
דף כד. 53
דף כד: 53
דף כה. 53
דף כה: 53
דף כו. 54
דף כו: 54
דף כז. 55
דף כז: 55
דף כח. 56
דף כח: 56
דף כט. 56
דף כט: 57
דף ל. 57
דף ל: 57
דף לא. 57
דף לא: 58

דף לב. 58
דף לב: 58
דף לג. 58
דף לג: 58
דף לד. 59
דף לד: 59
דף לה. 59
דף לה: 60
דף לו. 61
דף לו: 61
דף לז. 61
דף לז: 62
דף לח. 62
דף לח: 62
דף לט. 63
דף לט: 63
דף מ. 63
דף מ: 64
דף מא. 64
דף מא: 65
דף מב. 65
דף מב: 66
דף מג. 66
דף מג: 66
דף מד. 67
דף מד: 67
דף מה. 67
דף מה: 67
דף מו. 68
דף מו: 68
דף מז. 68
דף מז: 68
דף מח. 69
דף מח: 69
דף מט. 69
דף מט: 70
דף נ. 70
דף נ: 70
דף נא. 70
דף נא: 71
דף נב. 71
דף נב: 72
דף נג. 72
דף נג: 73
דף נד. 73
דף נד: 73
דף נה. 73
דף נה: 74
דף נו. 74
דף נו: 74
דף נז. 74
דף נז: 74
דף נח. 74
דף נח: 74
דף נט. 74
דף נט: 75
דף ס. 75
דף ס: 75
דף סא. 75
דף סא: 75
דף סב. 76
דף סב: 76
דף סג. 77
דף סג: 77

דף סד. 77

שער

ספר
יד דוד חלק ראשון
והוא חיבור כולל על התלמוד. **מסכת ברכות וסדר מועד** מראה מקום שבילי דרך הים הגדול ורחב ידים. כל ששנו חכמים את ראשונים ואת אחרונים. מורה מקום לאמור באיזה מקום כבודם. כזה ראה וחרש הלכה:
וזאת שנית ברוב מקומות של שבחים אשר הפליאו חכמים. בעומק דבריהם נכנס בעובו הקורא לתקוע לדבר הלכה בבדיקות וחקירות לברר האמת על בוריה מערכה מול מערכה:
ועוד שלישי' תן לחכם ויחכם. ואת צנועים חכמה. אידך פירושא הוא. כאשר ימצא הקורא. בהקדמתי ככה וככה:
אשר הכינותי בעניי תשורת חן לאלהי אבי **אני הצעיר יוסף דוד בן הרב מו"ה יצחק זינצהיים זצ"ל**. יערב נא שיחי אליו. והוא יעזרני על דבר כ"ש להוציא לעיני כל ישראל. את יתר דברי התורה. וברחובות תתן קולה. ואליכם אוהבי האמת והצדק תזריח אורה. להגדיל תורה ולהאדירה. א"ס:
ועתה יוצא מחדש
ירושלים
שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושלושים

הקדמה

הקדמת המחבר
אמר יוסף דוד בן א"א מורי ורבי הרב החסיד מוהרר יצחק זינצהיים זלה"ה שהי' אב"ד בק"ק טריר ובק"ק נידרענהיים מנוחתו כבוד. פתח דברי ברכות והודאות למלך עולם ומלואו בחסדו ברא מין האנושי בצלמו ובחר בישראל עמו. ונתן לנו תורת אמת תורת חיים שעשועים מעשה ידי אמן. היא חיינו ואורך ימינו. והשפיע מחכמתו ליראיו והיא המחזקת ידינו בגלות המר והנמהר הזה. ולי עבדו הטה חסדו. ושם חלקי מיושבי בית המדרש ולא מיושבי קרנות. אחת היא יונתי תמתי בה חסיתי מנעורי אשר נתגדלתי על ברכי א"א מו"ר הנזכר. אשר שמש במה רבנים מובהקים ארזי הלבנון בעלי תריסין. והוא הדריכני מנעורי בלימוד הישר והמושכל מיוסד על דרכי עיון האמיתי בש"ס ופוסקים ראשונים. ומעט מן האחרונים כי אמר לא טוב לגבר כי ישא עול הפלפול מנעוריו. ולבקש

חשבונת רבות כי אם למגמר מעקרא על דרך האמת הברור בדברי ראשונים. ולאחר דוויית דודים. בש"ס ופוסקים. אז יצא יצא להתעלס באהבים. לירד לעומק ולהרחיב הפלפול בדברי ראשונים. וגם את אחרונים. כי הפלפול והסברא הישרה נצרכים מאוד בדרכי ההוראה להוציא דבר מתוך דבר. כאשר עשו בעלי התשובת הקדמונים וגם האחרונים הסמוכים לזמנינו. ואשר לא ניסה באלה דרך עיון הישר. לעולם לא יוכל להוציא דין לאמיתו. ובדרך הזה הלך עמי מר אבי הרב זצ"ל. ותהלה לאל עשה והצליח. ויוצא ציץ ויגמל שקדים על דרכי התורה עד זמן חתונתי שהייתי כבן עשרים שנה. כבר למדתי אצלו כל הש"ס חוץ מסדר קדשים. וטא"ח. וי"ד וחלק גדול מן הח"מ. ואחרי כן ברב חסדי ה' ישבתי באהלי התורה מתוך הרוחה. אין לי מחסור בעסקי העוה"ז ושמרתי מזוזות פתחי התורה מתוך הרחבת הלב. וה' גמל עמי חסדו להיות מתמיד עליה כפי יכולתי. ואמרתי אז עת לעשות להתחיל הש"ס פעם שנית עם הפוסקים בעיון רב הדק היטב ולירד לעומקה של הלכה. ואת אשר חנני אלדי' כתבתי לי למשמרת. וכמה דברים הרציתי לפני א"א ע"ר זצ"ל ואמר יישר. ובהיותי כבן שלשים כבר עלה בדעתי לחבר חיבור על הד' טורים כעין חיבור הרב כנסת הגדולה ויד אהרן. מן הספרים הבאים אחריהם. ובהיותי עוסק בגלילות הספרים. רשמתי אגב גררא חידושים יקרים אשר מצאתי בהם משכיות כלי חמדה. כדרך אשר עשו הרב כנסת הגדולה ויד אהרן. וגם ראיתי ששני מחברים אילו לרוב מלאכתם. וגודל משאם. השמיטו הרבה דברים. בספרים שהי' בימיהם. את הכל העליתי עם דברי אשר שם אלדי' בפי על ספר. ובשנת **תצליח** נפתחו דלתי בית המדרש הגדול ההוקם בעיר בישא ע"י גיסי הגביר המנוח המרוחם כ"ה **נפתלי הירץ מעדלסהיים** זצ"ל הוא הגבר אשר הקים עולה של תורה ושמו יצא בכל המדינות גודר גדר ועומד בפרץ בת עמו. גדלו ורבו מעשיו במלאכת שמים הן בעבודת גופו לפני מלכים יתיצב ושם נפשו בכפו והציל רצוצים למות פדה מני שחת. הוא ביטל את המעוררי' ואת הצוערים והסיר חרפה מעל עם ה'. והן בממונו צדקתו עומדת לעד. השכיל אל דל ונפשות אביונים השביע. והלך לפניו צדקתו. וכבוד ה' אספו בטרם באו ימי הרעה בשנת תקנ"ד דרך גבר בעלמא דקשוט קאי מנוחתו כבוד תנצב"ה א"ס. ואז התחלתי הש"ס פעם שלישית עם חבירים מקשיבים לקולי בעיון נמרץ. ואמרתי הנה עת דודים לסדר חיבורי על הש"ס תחילה ולהציע לפניהם כל דבר הקשה. ולמדנו יחד עד שנת **ברחמים רבים** שאז הלחץ והרעש מלחמה גברו. והכריחו אותנו ללכת לעיר שטראסבורג. והיינו עוסקים ביחד עד סדר קדשים:

ויהי בשנת תקנ"ד באו ימי הפקודה ימי הזעם פתח ה' אוצרו ויוצא כלי זעמו אמרנו נגזרנו לנו. ולולי ה' צבאות הותיר לנו שריד. כמעט גוענו כולנו אבדנו כי גזרו כתבו על קרן השור ב"ו ועל כל הספרים בכתב אשורית שישרפו אותם. ובעו"ה כמה ס"ת וספרים רבים ויקרים נשרפו ונשסו אוצר כל כלי חמדה. והוצרכתי לגנוז הספרים שלי. ובעת הצרה וזעם שבתו עוברי אורח ים תלמוד ודרכי ציון שוממין. ודלתי העזרה ננעלו מתורה ומתפילה. ואפי' המשנה השגורה בפי לא יכולתי ללמוד אפי' פרק אחד ואני בתוך הגולה הולך ונודד מעיר לעיר ומגבול לגבול. עד בחמלת ה' על מין האנושי. השבית החיה רעה מן הארץ ועבר הזעם. ואיש על מקומו בא בשלום. ובהיותי באלה מסעי בפרצו"ת דרכים. כיונה מתנודד מפינה לפינה נדרתי נדר גדול לאלקי ישראל. אם יהי' אלקים עמדי והשיבני אל מקום חפצי ואל נוי כלי חמדתי היקרים הני ספרי דבי רב. אסדר חיבורי. ואפיצנו בישראל. לאור הדפוס אם יהי' ביכולתי אולי יהי' תועלת לאנשים כערכי. ובחמלת ה' השיבני מכון שבתי והתחלתי לסדר בסדר נכון ולהעתיק מה שחשבתי שראוי' להעלות על מזבח הדפוס. ולא הלכתי בגדולת ונפלאות להיות קולע אל השערה בדרכי הפלפול ולקשור נימא בנימא. כי לא חפצתי באלה. רק מה שחשבתי שהוא על דרך האמת וצדק לאמיתתה של תורה. שמתי באמתחתי. והיתרון הנחתי. וכמה פעמי' כוונתי לדעת ראשונים. בספרתם כתוב. או לדעת אחרונים שנדפסו אחר כותבי. ומשנה לא זזה ממקומה. וכתבתי וכן מצאתי. ואם אולי לפעמים שגגתי בזה. והמעיין ימצא דברי כתוב בספר. אל יאשימני בזה. ועמו הסליחה. כי כל יודעי ומאהבי יעידני. כי מכיר אני את ערכי ולא זחה דעתי עלי. ומעולם עד היום הזה לא רציתי להשתמש בכתרה של תורה ולנהוג שום נשיאות. או להתהדר לפני גדולים וקצה נפשי בזה וכמה פעמים באו לידי הספרים אחרי כותבי חידושי על ספר. והטרדות והעיון לא נתנוני לחזור ולעיין בכל הספרים חדשים מקרוב באו. כי לא ככחי אז כן עתה כי ימי הבהלות המה הזקינוני קודם זמני. אם כי לא הגעתי עדיין לזקנה וכתבתי סתם. עיין בספר פלוני:

והנה הראשונים לא עשו הקדמה לספריהם. ורבי לא חיבור הקדמה למשנה. וכן מסדרי התלמוד וכן עשה הריף ורב אחאי גאון בשאלתות. ורש"י בפירושו לתורה ולתלמוד. אמנם הרמב"ם עשה הקדמה לפירוש המשנה ולספרו יד החזקה וכן עשו רוב המחברים הבאים אחריהם ותועלת גדול הוא למעיין. להודיע לו בהקדמה קצרה מהות החיבור ומה ימצא בו הקורא. והנה תכלית חיבורי זה הא לידע כל מקום בתלמוד ומפרשיו אשר נמצא עליו קושי' או תירץ או פירש או הערה בספרים שלא חברו על סדר הש"ס.

שאלות ותשובות ספרי דרוש ומפרשים על הרמב"ם וכדומה את הכל ציינתי על ספר במקומו הראוי כדי שימצא בנקלה וכבר הקדימני בספר כנסת הגדולה א"ח מהדורא קמא ובתרא ויד אהרן מהדורא קו"ב אמנם אני הוספתי יותר משלש מאות ספרים. ומה שהשמיטו לקטתי אחריהם. ובכל מקומות בש"ס שהביאו התוספות דבר אחר הן מאותן מסכתא או ממסכתות אחרת. ובאותו מקום התוספת לא העירו עליו הבאתי דברי התוספת אלו במקומם. וכתבתי עיין במס' פלוני בתוספת. וזה תועלת גדול למעיינים. כי דברי התורה ענייי' במקום אחד ועשירים במקום אחר. כי רוב פעמים אין סגנון התוספות בשני המקומות שוים. ואם כי לפעמים כתבתי עיין במקום פלוני בתוספת וידמה המעיין שהוא דבר פשוט. המעמיק ימצא בו טעם ותועלת כמ"ש מה שד זה כל זמן שתינוק יונק מוצא בו טעם ובחידושי אשר העליתי למזכרת. לפי שאין מדרש בלא חידוש עיקור כוונתי לתרץ דברי הראשונים ולהצילם מקושיות האחרונים. בדברים אשר חשבתי שהם לאמתתה של תורה. ואקוה כי יהי' בזה תועלת לאנשים כערכי. והנה בימי הבהלות אשר הוגה ה'. מגודל היראה שרפתי כמה חבילות כתבים. ובתוכם ע"י שגגה כמה חידושים על מס' ברכות ושבת ולא הי' לי פנאי לחזור. ולעיין באלו שני המסכתות. והנה במחברת ספרי' חדשים נחלקו הדיעות ויש מהחכמים הראשונים גם בזמנינו אומרום עשות ספרים אין טוב כי גורם לביטל תורה. ויעוין בספר ארחות צדיקים ומהרש"ל בהקדמתו לישו"ש מ"ש בשם ר"י בעל התוספת והחכם הגדול מו"ה יש"ר מקאנדיאה בספרו נובלת חכמה אמר. כי יותר מה שהביאה הדפוס תועלת לעולם. קלקלה עלינו בהוצאת ספרים הרבה לאור. אשר לא הי' ראוים. וע"י הריבוי יבלבלו את דיעות ההוגים. ואם שאינני כדאי להכריע. אומר אני שתי דיעות כאחת טובים. כי בימי הנעורים טרם מילא אדם נפשו ושבע מלימוד הש"ס ופוסקים אין טוב לאדם לעיין רק בספרים הנצרכים ממחברים מפורסמים מפני ביטול הזמן. וכאשר ריווה דודים ושבע ודשן בלימוד הש"ס וראשונים. ראוי ונכון לעמוד ע"כ הדיעות. כי הספרים הטובים הם רבותינו ומהם נלמוד דעה והשכל. וכמה ספרי' יצאו לאור בזמן אחרון. מאירים לארץ ולדרים אשר לא יכחיש אדם כי מחבריהם טובה גדולה עשו לנו. ומהם נקח סברות ישרות. מחודדת ונבונת. ואותם הספרים שאינם ישרים בדעות וסברות. כל בר דעת. יבחין במעלתם. לקרב את הקרוב ולרחק את המרוחקים. וישמע חכם ויוסיף לקח. וכגון דא צריכין למודע"י. כי כאשר התחלתי ספרי זאת רתיחת הנערות היתה בי ואף כי נזהרתי מאוד לפגוע בכבוד שום מחבר. אולי באיזה מקומן מחמת העיון לא נמלטתי מלישנא דמשתמע מיני' שום דבר שיוכל המעיין לחשוב שהוא נגד כבודם. ואף כי נזהרתי מאוד בהעתקת ספרי שנית

לתקן כל מה שמצאתי. ואם אולי בכל זאת נשאר איזה דבר שאינו ראוי. במטו מינייכו מרנן ורבנן אשר הם בארץ החיים. ואשר אתנו פה היום לאורך ימים ושנים. להעביר על מידותם ולישרי לן מר. כי עמם הסליחה. כי לא במרד ובמעל נעשתה. רק בשגגה היא. באשר ידעתי את מיעוט ערכי בערכם. ומה אני לבוא אחריהם בלשון מדברת גדולות וכל מקום אשר מגיע שם לשון שאינו נקי כלא הי' יהי' לא שרירין ולא קיימין. ויעוין מ"ש בספר שם הגדולים אזהרה גדולה לפגוע בכבוד שום מחבר ומעשה נורא שאירע בזה. והנה ידעתי נאמנה. כי לא נמלטתי מן הטעות בכמה מקומות. והרי לגדולים אשר קטנם עבה ממתני כן אירע. ואין אדם עומד על דעת תורה אלא א"כ נכשל בה. וחכמי התלמוד לא מנעו

עצמם לומר דברים שאמרתי לפניכם טעות הן בידי. אעפ"כ אחלה פני המעיין. אל ימהר לתלות בי הטעות כ"א אחרי העיון הנכון והתבוננת כראוי. כי נזהרתי הרבה בכותבי זה. וברורתי האוכל כפי יכולתי וכל דבר ספק ויש עליו תשובה כתבתי בעצמי מה יש להשיב. והנה לא קדמתי פני רבותינו הרבנים החכמים בדורינו. מאירים כספירים באשר ספרי זה אינו להלכה למעשה. רק מורה דרך ה' ליורדי ים התלמוד. מורה ומעורר לבב המעיין. א"כ למה אטריח אותם בזה. ושארית ישראל לא יעשו עולה להדפיס חיבורי זה שנית בלי רשותי או רשות ב"כ משך עשרה שנים מהיום. ומאן דעבר ולא חש כבר מילתו אמורה. ליקום האי גברא בארור ח"ו ואם יחנני ה' ויהי' דברי אלו טובים בעיני חכמים. אזי אוסיף ידי שנית ושלישית להוציא לאור אי"ה שאר החלקים על הש"ס ופוסקים אשר המה מוכנים אצלי. אנא ה' הושיעה נא:

ומחזקנא טיבותא למטיבים נדיבי עמי הגבירים האחים בני גיסי הגביר המרומם המנוח זצ"ל כ"ה **ליפמן** וכ"ה **ברוך** וכ"ה **טוטרוס** בפאריס הבירה הולכי דרך אביהם הנדיב זצ"ל ידיהם פתוחת להשפיע לכל שואל. אשר הזילו זהב מכיסם להחזיק ידי בדפוס ספרי זה. ולהוציא לאור צדקו. כי רב היא ההוצאה עד מאוד. אתה ה' תשמרם ותגן עליהם ועל ביתם ויפתח להם שפע ברכתו להריק להם עד בלי די. ויתן ויחזור ויתן:

וקראתי שש ספרי **יד דוד** חלק ראשון באשר לא זכיתי לבנים זכרים להיות לי יד ושם בביתו ובחומתו של הקב"ה. טוב מבנים. ואליו אתחנן הושיעה נא לבן אמתך. ויהי' דברי אלו לטובת ולתועלת לומדי תורה לשמה. וישוב ידי ויחזקני לעשות חיל עוד להוציא לאור את השארית. והי' אם חפץ בנו ה' והראנו אותו ואת נוהו לשבת ולהגות בתורתו על הארץ הקדושה. בשוב את שיבת ציון. וירושלים יכונן ועינינו רואים ושמחים **אמן סלה**:

ואלה דברי חתן הרב המחבר

דברי העבד פורץ ועושה דרך בתוך הבאים,
מחוי קידה בשבחא דאורייתא אמרים ונאומים,
להראות לעמים לשרים את יפיה אגיד מישרים,
חזו גברא דאתי מביא וקורא דברי חכמים,
דברי הגבר הוקם על עולה של תורה ליתיב בביה מדרשא כולי יומא תנוי. זאת נחלת אבותיו מעולם אתסנאי דאבוהון אשר מעולם אנשי השם. גברין גברין בני ענק. בי דינא בתר בי דינא עושים מלחמתה של תורה. רובה קסת והיו למאורות. שרי צבאות ישראל שליטים ומגינים יוצאים בראש במלחמת בית **דוד**
דברי בו רחם ירחמנו ה' כי בלהות הזמן עליו נהפכו מכאן לקובלנא מן התורה. חסורי מחסרא גדלו צערותיו ודאגותיו. וכל היום בעבודת ביתו תורתו אימתי נעשית. זעיר שם זעיר שם. פרט ועוללת כמאן דמלקט בכרמי דמי. וכל יומא בפחדא דרך גבר בעלמא דהבא טבעא איש לבצעו פונה אלילי כסף ואלילי זהב ומאן דלא ידע האי סורו קראו למו לא מיני' ולא מקצתי' איש לפי אכלו על המחי' ועל הכלכלה ישוב ה' ירחם רחמנא לבא בעי. ובחסדו יעשה דרך בקשה לפליטת בית **דוד**
דברי אלה גברא זעירא כלא דמיא שועל בן ארי בר אבהן השרידים מעולם אנשי השם מר זקיני הרב הגדול מו"ה צבי הירש אויערבך זצ"ל מקום מנוחתו צדיק בית מלונו בק"ק ווירמיישא ומר אבא הרב המובהק מו"ה אבי עזרי זעליג אויערבך זצ"ל תנא קאי בק"ק פוסווייללר ומר זקיני אבי אמי הרב החסיד העניו מו"ה יצחק זינצהיים זצ"ל. גם פה שכן בק"ק נידרענהיים עם המלך מלכא דעלמא יתבין. מהלכים בין העומדים אין ישיבה למעלה בי גזא דרחמנא מוהרקייהו דהנהו מעשיהם של צדיקים המה הברכה אשר השאירו כתבי קודש מרובים בתים מלאים כל טוב דברי חכמים וחידותם כהאי מילי מעליותא רחמנא לסעדן מרי דעלמא ישוב ויבנה חרבות למלא ידינו להפיצם בישראל להוי שמעתתייהו מבדדן בעלמא אהליך עולמים תפילות **דוד**
דברי חכמים בנחת היינו הך דאתינן עלה חזו דאתאי השמש יצא על הארץ. הדרא ארעא והדרא בארה שרגא בטיהרא טהר יומא וטהר גברא. לא מראש בסתר כ"א גלוי לכל העמים האי ספרא דבי רב ספרא וזיני' עלוי' וילך הלוך וגדול. כי גדלה ידו. פרש שר על כל מחמדי בית ציון המצוינים בהלכה. אעיקרי' דמלתא קאי ספרא וספרי וכולא תלמידא מרישי' לסיפיה ומסיפי' לרישי' מדרש אין סדר למשנה ומימיו מן המקדש יוצאים. יורד ושופע מטורי סמני"ם שם קיבץ ורבה שרי מאות ושרי אלפים דברי חכמים בחצייהם ובטירותם. מפחדים מפורדים איש על מקומו ועל דגלו מטיביתי' דמר הרבה ציידים.

ויביאם אל גבול קדשו כולם כרוכים יחד נתונים נתונים המה לו באתרא דלא ידעין מעשיו נפלאים ויעש **דוד**

דברי דברים הדברים אשר דבר נופת ודבש תחת לשונו אף אסף בחפניו מלא רוח דעת ובינה. מה שעשתה חכמה כתר לראשה. המה יסודי עולם טינרא תקיפא. ונאספו שמה כל העדרים. את ראשונים ואת אחרונים לא הניח דבר גדול ודבר קטן. הוית דאבייי' ורבא ומילתא זעירתא וחומרתי' עשאם כמין חומר. ואת אילי הארץ לקח וישת עליהם תבל. חבלין יש בה בשרא שמינא אפתורא דדהבא לרבנן ולתלמידהון ולכל מאן דעסקין באורייתא נמנו וגמרו בריך רחמנא מרי דהאי ביתא ותצלת רוח ה' אל **דוד**

דברי האיש אדוני הארש אתנו אין דומה שמיעה לראיה אנא דחזיתא לר'בי מאיר גלי' לדרע' ונפל נהורא כפטיש יפוצץ סלע נטל ידיו ושנה לן פרקין. אשר גדלני כאב. דכירנא כד הוינא טליא ועד עתה לא מש חסדו השפיע מאורו. ספא לן כתורא טול ובריך. אב"א קרא אב"א גמרא דומה לגל של אגוזים לא פסק פומי' מגירסא ובתורתו יהגה כולי יומא תנויי ויאמר **דוד**

דברי השירה הן היום אודה לה' להוי שמי' דאלהא מברך מלכא דלעלמין חיי שהחיינו לברך על הטובה מטיבותי' דמר האח חמותי ראיתי אור. חמי חמי פרצופא דהאי גברא דמי לבר אלהין. ותלמודו בידו וכל בית ישראל רבנן ותלמידהון. ירוו מים בששון. ושערי תורה פתיחין לפניהם. פחתו שערים ויבוא גוי צדיק. ויבוא גם העבד בתוכם בברכת הדיוט. טמנתי עצמי בין הכרמים ופעם כה ופעם כה אשר חנני אלדי' בחסדו. הני מילי דאגדתא אשר ידבקין בני ישראל ביראת ה' ומתוך אגדה אתה מכיר מי שאמר והי' העולם. ולקחתי פעם מבית גנזי. אתי ספונים צדקת עבדי ה' מרי' דאורייתא אבותיו צדיקים החכמים זצ"ל להוי מדכרין שמייהו בגו רבנן. להיות להם למזכרת טוב. מדכרין ומברכין עד יקים ה' דברו. ויתן לי כח וחיל להעלות דבריהם כגחלי אש. ונוגה לו סביב אצפה לה' עוד יתן רחמנא קושטא קאי כאשר נשבע ה' ל - **דוד**

דברי לי אליך השר צור ישראל וגואלו. מרי דעלמא סלח נא לפשע עבדיך. כי גדלו כאבי ובמה יתרצה העבד. כי אם בראשית חכתה יראת ה' אותך אדרוש אנא תהוי כפרה עלי על כל דבר פשע וחטאת נעורים לא תזכור. אורייתא היא דמכפר אין לי מועדת אלא אלו. הצליחני אחת אבקש שבתי בבית ה' ולהשתעשע בתורתו. היינו גילה היינו רנה. הסר ממני כל נגע וכל מחלה ולהט הדאגות המתהפכת ומגלגלות כלה גרש יגרש. ויהי אך יצא יצא ויבוא חדוה וששון תורה וגדולה. ועל כל קהל ישראל יאמר נא. הושיעה ה' כי גדלה רחמיך הן הן גבורתיו. ליקו מר לגו ביתא. ולנקוט פירא בידי' ללקט שושנים

לקוטי בתר לקוטי ולקיטתו כאחד. ליתב העיר על תילה וישראל על מכונו. יראו עינינו וישמח לבנו. ציון דורש יש לה. ועושה חסד למשיחו ל - **דוד**
אנא בריה קלה דלא ידע לבסומי קלא מדבר ברוח נמוך
אברהם בהרב מו"ה אבי עזרי זעליג אויערבאך זצ"ל מפוסווויילר

דף ב.

ברכות פרק ראשון
מאימתי על המשנה והגמרא זרע יצחק לומבראזי:
מאימתי הרמ"ע מפאנו ז"ל סימן א' כתב דגרסינן בערבן ובשחרין ע"ש ומה שהעתיק ביד אהרן מהזוהר פרשת פנחס דף רמ"ג:
מאימתי קורין לשון לימודים דף ס"א פרי חדש במים חיים דף א' ע"א שונה הלכות דף א' ולשון הרא"ש שם ועיין בשמים רא"ש סימן קע"ב:
וחכמים אומרים עד חצות לשון תלמודי הר"י מרכבת המשנה אלפאנדרי דף כ"ב ע"ג:
הקטר חלבים ואברים עיין פסחים ק"כ ד"ה אמר רבא:
א"כ למה אמרו חכמים עד חצות כו' כדי להרחיק אדם מן העבירה לשון תהר"י שאגת ארי' סימן ד':
תנא היכי קאי דקתני מאימתי מקום שמואל דף קי"ד זכרון יוסף דף צ"ה ע"א:
אקרא קאי דכתיב בשכביך עיין לקמן דף כ"א ד"ה ההוא בדברי תורה:
מלתא אגב אורחא קמ"ל עיין שבת צ"ט ד"ה מסייע לי' זבחים כ"ח ד"ה אמר שמואל:
טהר יומא. עיין זבחים דף י"ז ד"ה טבול יום:
רש"י ד"ה מצותן. מקום שמואל בנתיב התרוצים:
רש"י ד"ה הקטר חלבים בשמים ראש סימן קכ"ה:
רש"י אם כן למה אמרו חכמים עד חצות תולדת יצחק:
תוספות ד"ה מאימתי וכו' וגם ראי' דרב הוה מצלי וכו'. עיין מהרש"א שכתג דזו אינה ראי' לפירש ר"י דהא גם רש"י מודה. וגם הרא"ש הביא ראיה לפירש ר"ת. ובאמת יש לתמוה דהא הרא"ש הביא הך ראיה בסיגנון אחר ממה שהביאו התוספות. תחילה קאמר הרא"ש מדחזינן דלר"י הוה לילה מפלג המנחה ואילך לענין שאין להתפלל עוד תפילת מנחה ה"ה דהוה לילה לענין ק"ש אלא שלכאורה יש לומר דניהי דהוה לילה לענין תפלת מנחה מכל מקום אין זמן קריאת שמע מתחיל תיכף אחר תפלת מנחה שיש זמן בנתיים שאינה ראוי' לא למנחה ולא למערב. לכך הביא עוד ראייה מהא דרב צלי ש"מ דאפילו לתפלת ערבית הוה לילה ואם כן פשיטא דה"ה לק"ש ותמהני מבעל מעדני מלך שמגיה

במקום מנחה מערב. דאם כן היינו ראיה שניה אבל אין כוונת הרא"ש להביא ראיה מכח הך סברא שכתבו התוספת דמסתמא הי' קורא ק"ש דערבך ערבא צריך דהא על זה סובב כל הפלפול אם יוצאים לקריאת שמע אמנם בסוף דברי הרא"ש כשסתר ראיות ר"ת מהך דר"י דילמא שאני תפלה מק"ש. ממילא גם הך ראי' מתפלת ערבית נסתרת. וכמו שפי' גם כן המעדני מלך רק חשש הרא"ש לראי' שהביאו התוספו' דנימא מסתמא גברא רבה כרב בוודאי הוה סמיך גאולה לתפלה ופשיטא דהוה מצלי ק"ש נמי לכן הוצרך לתרץ דלמא כר' יהושע בן לוי ס"ל. אמנם התוספות שהביאו הראי' הזאת סברי דבוודאי י"ל דרב סבר כרבי יוחנן דאל"כ הוה לן למפסק כרב. וכמו שהוכיחו לקמן דף ד' ע"ב ד"ה אמר ר' יותנן. דאם רב הי' חולק על ר' יוחנן פסקינן הלכתא כרב. ומה לי אם רב חולק מכח מה דסבר תפלת ערבית רשות או אם הוא חולק מכח מה דחזינן דהוה מצלי של שבת בערב שבת ואף דרבנן חולקין על זה מכל מקום בוודאי אין סברא לומי דרבנן ור' יהודה יחלוקו בזה אם צריך למסמך גאולה לתפלה. ובאמת יש לתמוה על הרא"ש במה דחה דברי רבינו תם שהרי הוא עצמו כתב לקמן לענין סמיכות גאולה לתפלה כתוספות שם דהלכה כרב. וא"כ אי אפשר לומר דרב סבר כרבי יהושע ב"ל ובוודאי אף לדברי רש"י לא הי' מתפללין כן בב"ה מבעוד יום אלא המון עם לא החרדים לדבר ה' כרב. וגם המנהג לא היו פשוט כל כך שהרי גם בתפלת שחרית קאמר הירושלמי כן לקמן על מתניתין בשחר מברך שתים לפני' וקאמר דרב הוה בעי לממחא להון. ומעתה קאמרי התוספות דבוודאי רב לא הי' עושה כן אם לא הי' יוצא בהך קריא' שמע. אמנם הדרך הסלולה בכוונת התוספת לע"ד הוא זה. דבוודאי הם שללו פירש"י בירושלמי מכח כל הנך קושיות שזכרו לעיל באופו דלהם הפירש ברור כמו שפי' ר"ת הירושלמי שהי' קורין קריאת שמע קודם כמו אשרי אלא שעדיין אין לנו ראיה שיוצאין מבעוד יום. ובוודאי דלא הי' יוצאים בק"ש שנזכר בירושלמי. והירושלמי גופי' סבר כמתניתן דהרי על מתניתן גופי' קאמר הקורא קודם לזה לא יצא. וש"מ דכוונת הירושלמי על צאת הכוכבים להכי הוצרך הר"י להביא ראי' דאנן פוסקין כהך תנאי מכח רב דצלי של שבת בערב שבת ולא כהירושלמי והך ראי' אינה לסתור דברי רש"י שגם לרש"י ניחא. ולסתור דברי רש"י כבר הקשה כמה קושיות. אלא הך ראי' הוא לסברתו דשרי לקרות ק"ש מבעוד יום. ופשוט הוא דלר"ת מה שהיו קורין ק"ש להירושלמי הוא קודם תפלת המערב. וכמו שפירש המע"מ דהירושלמי בעצמו סבר כרבנו ולא כר"י. ולא הי' מתפללין תפלת הערב עד צאת הכוכבים אלא שסברו תפלה ואח"כ ק"ש. ולכן הוצרכו לקרות ק"ש ואח"כ תפלה ולא ידעתי מתין הוציא המפרש לירושלמי לומר לר"ת הי'

קודם מנחה שהרי מבואר מדברי הירושלמי דהוא סבר לענין ק"ש כמתניתן ולא כר' יהודה. אמנם מה דתמי' לי בדברי התוספות הוא זה דהא לקמן מביא הגמרא ראייה מהך דרב צלי דהלכה כר"י דמפלג המנחה הוה לילה וא"כ פשיטא דרב קרי ק"ש מפלג המנחה ואילך והטור א"ח בסימן רל"ה כתב דאף לר"י אין למהר לקרות כ"כ מבעוד יום כי דבר מועט הוא בין תנא דמתניתין לתנא דברייתא מעתה איך קאמר הר"י עצמו דרב הוה קרי לאחר פלג המנחה לכך נראה לי כי בוודאי גם ר"י סובר כר"ת דלר"י שרי מפלג המנחה ואילך כי הקושי' שהקשה הרא"ש לפירש ר"ת דלמא שאני תפלת מק"ש לא הזכירו בתוספות כי ס"ל מדחזינן דלהך תנאי בשכבך הוה קודם לילה כיון דאיכא אנשים אשר הולכים לשכוב באותו שעה ה"ה בודאי מפלג המנחה ואילך נמי בשכבך קרינן. וכן נראה להדי' מדברי הרא"ש בתשובה כלל ד' סימז ה' וז"ל כיון דמדרבנן עבדינן כדברי המיקל ואי קשיא בשכבך בעינן וקודם צאת הכוכבים לאו זמן שכיבה הוא הא ליתא דע"כ הני תנאי דברייתא אית להו בשכבך אלא שאומרים שיש בני אדם מעינגים שהולכים לשכב באותו שעה עכ"ל הרי להדי' מדבריו דמאן דמיקל הוא שמיקל יותר מהנך תנאי דברייתא אלא שהבי' ראי' כמו דחזינן דלהנך תנאי בשכבך הוא ה"ה לר' יהודה והרא"ש בתשובה הזכיר זה בשם התוספות ולכן התוספות לא הזכירו קושיות הרא"ש רק דקשיא להו האיך עבדינן הרי קולא דסתרי אהדדי ולכן תירץ ר"י דבאמת אנן לפי שפוסקין לפעמים כרבנן לא הותר לנו לקרות קריאת שמע כרבי יהודה אבל כהנך תנאי מותר דאפשר דרבנן נמי מודים להנך תנאי והא ראי' שר' מאיר בעצמו שהוא מהנך תנאי נמי סבר שם לענין תפלת מנחה כרבנן כמו שכתב הרא"ש בתרוצו להך דר"י והלא כהנים מעתה תפשר לומר הא דאמרי רבנן עד הערב היינו אותו זמן שמתחיל זמן ק"ש להנך תנאי ובזה לא עבדינן תרתי דסתרי אבל למאן דנוהג כל פעם כר' יהודה גם לר"י מותר לקרות ק"ש מפלג המנחה ולכן רב דנהוג כל פעם כר' יהודא הי' מותר לו לקרות ק"ש מפלג המנחה אבל הרא"ש בפסקיו אינו חושש לקושית תרתי דסתרי רק לקושי' דמנ"ל דבשכבך הוא לר"י והך סברא שכתבו התוספות שהזכיר בתשובתו לא ס"ל דדילמא להנך תנאי בשכבך קרינן כיון שהוא סמוך ללילה אבל מפלג המנחה שהוא רחוק לא יש אדם שהולך לשכב והראי' שכתב הטור והקשה א"א משמע דלהתוספות לא קשי' להו קישיא זאת ולכן כיון דסבירא לי' להרא"ש בפסקיו דמר' יהודה אין הכרח כלל ורק מהנך תנאי אין מותר לנו לקרות רק כהנך תנאי סמוך ללילה הא אלו הי' סובר הרא"ש כר"י דגם מד' יהודה יש ראי' הי' פוסק דגם לדידן שמאחריו תפלת המנחה מותר לקרות מפלג המנחה כיון דלא חש הרא"ש לקושיות תרתי דסתרי וראי' לפירש זה

שכתבתי בדברי ר"י שהסמ"ג עשין י"ח וגם המרדכי הרכיבו פירש ר"ת ופירש ר"י בחדא ש"מ דסבירא להו דגם ר"י מודה לסבר' ר"ת בדברי ר' יהודא רק קושית תרתי דסתרי קשי' לי' וזה כבר תירצו הפוסקים:

אמנם דברי פסקי הרא"ש צ"ע שנדחה שחש לסברת תרתי דסתרי ומדברי הרא"ש לא משמע כן:

גם מה שכתבתי הוא מוכרח מחה שכתבו לקמן ד"ה אמר ר' יהודה והלא כהני' מבעוד יום הם טובלים וי"ל דר"י לא דריש בשכבך ובקומך דאם נאמר דר"י פליג אר"ת בדר"י וסבר רק להנך תנאי מקרי בשכבך אבל לר' יהודה לא מקרי בשכבך מפלג המנחה ואילך א"כ למאן הקשו התוספו' קושיתם דלקשי ר"י לנפשי' הוא בין לרש"י ובין לר"י אינו זמן ק"ש מפלג המנחה לר' יהודה ובע"כ צ"ל דלא הקשו כן רק על ר"ת וכ"כ הרשב"א דלר"ת הקשו וא"כ איך תירצו דר"י לא דריש בשכבך א"כ למה אנן פסקי' כר' יהודה דהוא חולק על ב"ה דדרשי לקמן במתניתן בשכבך בשעה שבני אדם שוכבין ובוודאי כוונת ב"ה גם על תחילת זמן שכיבה ועוד דממילא שמעת מניה בשעה שבני אדם שוכבין הותר לקרות ק"ש ממילא קאי על תחילת וסוף זמן וכבר הקשו כן הרבה מאחרונים ועיין בב"ח ובמע"מ ולכן הרשב"א והרא"ש תירצו תירץ אחר לקושית התוספו' הלזו אבל לפי מה שפירשתי דגם ר"י סובר כר' יהודה כר"ת הקשו גם לר"י ולר"י שפיר תירצו דהא לר"י באמת אנן לא פסקינן כר' יהודא כיון דמאחרין זמן תפלת מנחה וא"כ שפיר י"ל דר' יהודה סובר לענין בשכבך כב"ש אלא דעדיין קשה לפירש זה בדברי התוספות דא"כ איך אמרינן דעביד כמר עבוד ודעביד כמר עבוד כיון דלת איתמר הלכתא ואיך אפשר לומר כן כיון דר"י בע"כ סובר כב"ש והעושה כדברי ב"ש לא עשה ולא כלום ולכן על צד הדוחק צריך לומר דכוונת התוספות ג"כ כמו שכתבו הרא"ש והרשב"א דלפי מ"ש הרא"ש בתשובה (עוקר) [לוח הטעות: עיקר] טעמא דר"י כיון שיש בני אדם מעונגים שאכלו כבר והולכים לשכב ובוודאי הם מיעוטא דמיעוטא ומה שכתבו התוספות דלדידי' לא קשי' דלא דריש בשכבך ובקומיך [ובקומך] אין כוונתם דלא דריש כלל אלא דלא דריש כמו שדרשו הם על רובא דאינשי אלא אפילו על מיעוטא דמיעוטא ומה שכתבו אבל לרבנן דדרשי קשי' היינו דרשי דוקא על רובא דאינשי וההכרח לזה דאל"כ למה אמרו תפלת המנחה עד הערב הא איכא אינשי דהולכים לשכב ובוודאי מכיון דקרינן בשכבך ולא הותר עוד להתפלל תפלת המנחה אלא וודאי דרשי בשכבך על רוב בני אדם וא"כ קשי' דרוב בני אדם אינם הולכים לשכב עד חצות:

ויש לי לדקדק בדברי הרא"ש שכתב לסתור ראיות ר"ת מהא דרב מצלי דילמא כרי"בל סבירא ליה דא"כ האיך קאמר הגמרא שם אדרבה מדרב הונא ורבנן לא הוה מצלי ש"מ כרבנן ס"ל ומאי ראי' דילמא לעולם כר"י ס"ל אלא דס"ל כר' יוחנן משום הכי לא הוה מצלי משום סמיכות גאולה לתפלה וראיתי להרא"ש שם בפרק ת"ה שכתב דרב באמת לא הוה סמיך כיון דמשום מצות הקדמת שבת קעביד לא חייש לסמיכת גאולה לתפלה והוא מדברי תר"י שם שהם לשיטתם סברי כאן דאין יוצאין בק"ש מבעוד יום והוצרך לתירץ זה אמנם ר"ת ור"י לא נהירא להו הך סברא כיון דדבר גדול כזה שהוא בן עה"ב בסמיכות גאולה לתפלה למה לא נחוש לה משום הקדמת שבת שהוא מצוה קטנה בערכה אצל דבר גדול ולהכי לא חשו לדחי' זו ודלא כמו שכתב בשאגת ארי' שהרא"ש שכח דברי עצמו מה שכתב לקמן וחלילה לומר כן על הרא"ש מאור עינינו וחסרון ספרים הוא שגרמה לו לבעל שאגת ארי' לכתוב כן שכבר תרצו במעדני מלך וכמו שכתבתי. אמנם ס"ל לבעלי תוספות מדחזינן דסמיכות גאולה לתפלה הוא דבר גדול כזה שמביא לידי העה"ב מעתה לר' יהודה דסבר מפלג המנחה ואילך זמן תפלת ערבית על כל פנים וכדמוכח מהך דרב צלי של שבת בע"ש מוכח נמי דזמן ק"ש הוא דאל"כ למה יתקנו רבנן דבר כזה ליתן זמן תפלה בזמן שעדיין אינו זמן ק"ש ולא חששו להפסיק בין ק"ש לתפלה ומוטב הי' להם לתקן שלא להתפלל כלל בזמן הזה עד שיהי' זמן ק"ש אלא וודאי דמפלג המנחה נמי הוה זמן ק"ש והרא"ש סתר זה דילמא באמת (לר' יהודה גופא לאו זמן תפלה הוא) רבי יוחנן דמצריך סמיכות גאולה לתפלה לא אמרה אלא לרבנן אבל מודה הוא דר' יהודא לא בעי סמיכת גאולה לתפלה דר"י בוודאי כריב"ל ס"ל ורק לרבנן אמרה ר' יוחנן למילתי' מעתה לא הי' יוכל הרא"ש לדחות בכאן דילמא משום הקדמת שבת עשה כן דהא דברי ר' יהודא כוללים אף לחול ורב סבר כר' יהודא (והתוספות לא הביאו ראי' מרב רק דזולת זה הוה אמרינן דילמא לאו זמן תפלת ערבית אפילי לר' יהוד' וכמ"ש לעיל) וגם לקמן מקשה הגמרא שפיר מרב הונא ורבנן דאי אפשר לומר דלמא לעולם כר' יהודה ס"ל וסבר כר' יוחנן הא כבר כתבתי דזה אי אפשר דלר' יהודה אפילו ר' יוחנן מודה דאל"כ לא הוה תקנו רבנן כן אלא וודאי מוכח דכרבנן סבירא להו. ועיין מלך שלם ח"ב דף א' ע"א שאגת ארי' סי' נ' זרע אמת א"ח בחלק החידושים סימן א':

תוספות ד"ה ליתני דשחרית ברישא מקום שמואל בנתיב התרוצים לשון תה"ר המתחיל ומי שירצה להחמיר כנסת הגדולה מהדורא קמא דף קי"ח ע"ג באר שבע:

דף ב:

ביאות שמשו או ביאות אורו לשון לימודים דף ס"ב ע"ד יבין שמועה דף כ' על הסוגי' ותוספות בארוכה:
במערבא הא דרבא בר שילא לא שמיע להו לחם סתרים שנות חיים דף ל"ב אורח מישור לנזיר דף מ"ד ע"ג זכרון יוסף דף צ"ה ע"א:
והדר פשטי' לי' מברייתא תבואת שור דף ק"ז. הליכות [לוח הטעות: עולם] דף כ' וע"ש:
אע"פ שאין ראי' לדבר זכר לדבר ידי משה דף קנ"ה ע"ב:
ורמינהו מאימתי קורין את שמע בערבית עיין ע"ז ע"ו ד"ה בת יומא:
הי מנייהו מאוחר כו' והלא כהנים מבעוד יום הם טובלים מהר"י קולון שורש קע"ג שונה הלכות דף א' עיין הרמ"ע מפאנו סימן ב':
רש"י ד"ה קס"ד רוב בני אדם הייני עניים מקום שמואל שער התרוצים:
רש"י והלא כהנים כו' בין השמשות כדי מהלך חצי מיל כתב בשאגת ארי' דף ד' ע"ד שזה ט"ס הוא כי הוא דעת רבי נחמיא במס' שבת אבל לר"י הוא תרי תלתא מיל או תלתא רבעי מיל וכ"כ בעטרת ראש:
תוספות ד"ה ואי ס"ד דעני קדים לחם סתרים. שי למורא סימן ס"ח:
ד"ה אמר לי' רבי יהודה לחם סתרים:

דף ג.

הא קמ"ל דאיכא משמרות ברקיע תבואות שור דף ק"ז.
ר' אליעזר אומר שלש משמרות הוה הלילה תבואות שור דף ק"ז ק"ח:
פעם אחת נכנסתי לחרבה עין יוסף ויו ע"ג:
לאחר שסיימתי תפילתי מגילת ספר בחלק לאוין דף קי"ח:
תוספות ד"ה קשי' דר"מ אדר"מ לחם סתרים:
ד"ה הי' לך להתפלל זהב שבא:
ד"ה ועונים יהא שמיה לחם סתרים זהב שבא:

דף ג:

אין אומרים בפני המת לשון לימודים דף י"ד ע"ד ט"ו ע"א:
ג משמרות הוי הלילה. גופי הלכות דף ק"ז ע"א:
ור' נתן סבירא ליה כר' יהושע לחם סתרים זהב שבא שאגת ארי' דף ויו ע"ב:
ודוד בפלגא דלילה הוה קאי מעיין גנים מזרחי דף ס"א ע"א:

ואתא איהו ואמר כחצות שנות חיים ס"ז ע"ב מעיין גנים פ"ג ע"ב. דברי התוספות שם.
רצוף אהבה:
מיד יועצי' באחיתופל רשב"א סימן מ"ח:

דף ד.

בנייה בן יהוידע זה סנהדרן. אביתר אלו אורים ותומים זבח השלמים סי' קס"א:
שמא יטעו אצטגניני פרעה זהב שבא:
לא חסיד אני וכו' שכל מה שאני עושה אני נמלך במפיבושת עין יוסף קי"ב ע"א אש דת ס"ה ע"ב דת ודין דף ל"ט פרשת דרכים דף ל"ו ע"א:
תנא לא מפיבושת שמו מקום שמואל שער התרוצים יבמות ע"ט ד"ה אדמוני:
שמא יגרום החטא זהב שבא:
עד יעבור עמך ה' זו ביאה שניה מנחת בכורים:
חכמים כמאן סבירא ליה מלך שלם ח"ב דף א' ע"ד שאגת ארי' סימן ד':

דף ד:

נקוד על לולא זהב שבא:
רש"י וקורא ק"ש כו' לשון לימודים דף ס"ב:
כיון דתקינו רבנן השכיבנו כגאולה אריכתא דמי שו"ת הרשב"א סימן נ"א:
כל האומר תהלה לדור זהב שבא:
מפני מה לא נאמר נון באשרי שו"ת הרשב"א סימן מ"ט:
במערבה מתרצי לה הכי עבודת ישראל דף ד' ע"ב:

דף ה.

לעולם ירגיז אדם יצ"ט על יצה"ר עין יוסף דף י"ט ע"ד:
אדם מוכר חפץ לחבירו עין יוסף ק"ט ע"ד:
פשפש ולא מצא שפתי ישינים דף צ"ה עץ חיים אבול [אבולעפיה] עפי' קל"ט ע"ד.

דף ה:

נגעים ובנים ולשונות התוספות ורשי'. כסף מזוקק דף קס"ו ודף ק"ל מנחת בכורים:
דין גרמא דעשיראי ביד נידה ח' ד"ה ואמר ר' פדת:
אחד המרבה כו' תבואת שור דף ק"ח מני חיי' דף קצ"א זהב שבא אש דת דף ס"ה ע"ב:

רב הונא איתקף לי' מנחת בכורים עץ יוסף פ"ז ע"ד ב"מ (ס"ד דהאי) [לוח הטעות: ס"ז ד"ה אי] תקפה ב"ב צ"ז ד"ה ואם ידוע:
על תפילתי שתהא לפני מיטתי שנות חיים דף י"ז:
אלא סמוך למיטתי רש"י ותוספות בית אברהם כהן דף קי"ד:
כל הנותן מיטתו בין צפון לדרום בני חייא קצ"א ע"ג הרמ"ע מפאנו סי' ג':
רש"י בין צפון לדרום אהבת עולם:
תוספות ד"ה הא לן זהב שבא. שנות חיים דף קכ"ח ע"א:
תוספות ד"ה והא אמר ר' יוחנן. לחם סתר' זהב שבא פני שלמה דף ה' שנות חיים קנ"ד ע"ב רצוף אהבה:
תוספות ד"ה לאו כל אדם צפנת פענח קמ"ו ע"א שנות חיים קכ"ח ע"א:
תוספות ד"ה דינא בלא דינא זהב שבא שדה הארץ פ"ה ע"א:
תוספות ד"ה אלא אימא. לשון לימודים דף כ"י ע"ג וע"ד פרי חדש במים חיים דף א' ע"א. שנות חיים דף קע"ג ע"ד:
תוספות ד"ה כל. הנותן זהב שיבא [שבא]:

דף ו.

מנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם כו' סוכה י"ג ד"ה בשלש:
תוספות ד"ה חד לא מכתבן מיליה שנות חיים דף ר"י:
תוספות ד"ה אלו תפלין גופי הלכות דף ק"ז ע"ב שנות חיים דף קי"ט:
תוספות ד"ה ומי כעמך ישראל. שנות חיים דף קכ"ד:
תוספות ד"ה אחורי תבואת שור דף ק"ח:

דף ו:

בשעה שהקב"ה בא לבה"כ ולא מצא בה עשרה שו"ת רשב"א סימן נ':
כל המתפלל אחורי בית הכנסת ערובין י"ח ד"ה ולא אחורי:
לעולם יהא אדם זהיר בתפלת המנחה זהב שבא פסחים ק"ז ד"ה סמוך למנחה:
רש"י ד"ה אחורי בה"כ תולדת יצחק:

דף ז.

דעו כמה צדקות עשיתי עמכם משכנות יעקב דף קע"ה ע"ג:
ההוא צדוקי. לשון לימודים ח' י"ד מ"א ע"ד מ"ב ע"א זהב שבא שנות חיים ק"פ ע"א:

תוספות ד"ה ההיא צדוקי. שנות חיים ק"פ ע"א:

דף ז:

אל תקרא שמות אלא שמות ב"ב קמ"ג ד"ה שהי' לו בנים:
קשה תרבות רעה גופי הלכות ק"ח ע"ב מעיין גנים מזרחי ס"ד ע"א:
תוספות ד"ה לא הי' אדם שקרא להקב"ה אדון. זהב שבא שנות חיים י"ב ע"א ע"ז ט' ד"ה וגמירי:

דף ח.

מה דכתיב ואני תפילתי לך ה' עת רצון. במעדני מלך כתב דגירסת הטו"ר בגמרא היתה אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הציבור יע"ש וגם מדברי התוספות בע"ז דף ד' ד"ה כיון דאיכא נראה להדיא שכך היתה גירסת' וכן נראה לכאורה מדברי תר"י:
איכא סבא בבבל כסף מזוקק דף רל"ו מקום שמואל שער התרוצים צפנת פענח ק"ט ע"ד אש דת ס"ה ע"א דת ודין דף ס"ו:
לימא לן מר במילי דבי כנשתא. משכנות יעקב קכ"ג ע"ג:
מ"ד אוהב ה' שערי ציון שמע יעקב דף צ"ו:
מריש הוה גריסנא בגו ניחא שו"ת ר"י הלוי אחיו של הט"ז סימן י"ג שמע יעקב דף צ"ז:
גדול הנהנה מיגיע כפו עין יוסף דף י"ו:
לעולם ישלים אדם פרשיותיו. בית יעקב סימן קל"ז:
תוספות ד"ה רב ששת לשון לימודים וי"ו ע"ד שנות חיים קנ"ו זהב שבא:

דף ח:

אל תשבו על מטה ארמית. מקום שמואל שער התרוצים:
תני ר"ש בן יוחאי זכרון יוסף צ"ה ע"א וע"ב:
אחת קודם הנץ ואחת לאחר הנץ יומא ל"ז ד"ה אמר אביי:
רש"י ד"ה מעלה עליו הכתוב בית דוד חלק א"ח לף קי"ב ע"ב:
תוספות ד"ה כאלו התענה לימודי ה' לימוד קל"ה:
תוספות ד"ה לא לעולם לשון לימודים דף י"ט ע"א מטה יוסף ח"ב חא"ח סי' י"ו:

דף ט.

ובלבד שלא יאמר השכיבינו שאגת ארי' סימן ט':

כדאי הוא ריב"ל לסמוך עליו מגילת ספר עשין דף ע"ג. ועיין הרמ"ע מפאנו סימן א' מקור ברוך דף נ"א ע"ב:
ועד השתא כו' זכרון יוסף צ"ה ע"ד:
רבנן פליגי עלווך לשון תהר"י באר יעקב צ"ד ע"ד שאגת ארי' סימן ד':
והא דקאמרי עד חצות בית יעקב ס"ד ע"א
אפילו לרבנן דפליגי שאגת ארי' סי' ד':
ואלו אכילות פסחים לא קתני הסוגי' ורש"י ותוספות לשון ערומים בלשונת הרא"ם דף יו"ד שו"ת הרשב"א סימן תמ"ה משפט צדק ח"ב סימן נ' מהר"י הלוי סימן ל"ה עיין הרמ"ע מפאנו סי' א' בשמים רא"ש קכ"ה פסחים פ"ט ד"ה דאלו:
ראב"ע אומר שמע שלמה פרשת בא ותוספת שם:
והלא כבר נאמר בחפזון זהב שבא
אין נא אלא לשון בקשה מנחת בכורים אזני יהושע אש דת י"ט ע"א דת ודין כ"ב ע"ב עץ חיים פ' בא דף ס' ע"ד. פרשת דרכים דף ט"ז ע"ב:

דף ט:

שהשאילם בע"כ. אש דת יוד ע"ב:
אהיה אשר אהי'. אש דת י"ו ע"ג עץ חיים פ' וארא נ"ה ע"ג:
מאימתי קורין את שמע בשחרית הרמ"ע מפאנו סימן א'
ראיתי לבאר זמני ק"ש של שחרית לדעת כל רבותינו המפורסמים ומחלוקתיה' בגמרא לפי שרבו בו הדעות:
הדע' ראשונ' דעת הריף דזמן ק"ש של שחרית מתחיל מדאורייתא מעמוד השחר וכהך דרשב"י אחת קודם שיעלה עמוד השחד ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר אמנם דרבנן תקנו שדוקא מתוך הדחק כמו מי שיצא לדרך הא זולת זה לא יעשה כן ורק עיקר זמנו מתחיל כאחרים משיראה חבירו מרחוק ד' אמות איברא לפי שאז לאו עיקר זמן תפלה הוא ועיקר זמן תפלה מתחיל בהנץ מדכתיב ויראוך עם שמש לפיכך מצוה מן המובחר כותיקין שלא להחיל [להתחיל] ק"ש עד סמוך להנץ החמה כדי לגמור עם תחילת הנץ שהוא זמן תפלה ועל מצוה מן המובחר כזו ראוי' לכל אדם להדר אחרי' אלא שבאשר לאו כל אדם זוכה לזה לכוון לגמור ממש בהנץ החמה ואם יגמור קודם צריך להמתין אח"כ עד זמן תפלה ולא יסמוך גאולה לתפלה לכן מוטב להתאחר ורק שיעור קודם הנץ יתחיל אף אם לא תהיה רק לגמו' פרשה ראשונה באופן שעכ"פ זמן תפלה ודאי אחר

הנץ החמה ושלא יהא צרי' להפסיק בין ק"ש לתפלה ומי שלא עשה כן ובדיעבד נתאחר עד שלש שעות יצא כר' יהושע זה תורף דעת הרי"ף כפי מה שמפרש רבינו יונה:

ולפ"ז צ"ל הוא דתני' בברייתא דרשב"י משום ר"ע אחת לאחר הנץ החמה דמשמע דאינו יוצא אחר הנץ וכמ"ש תוספות לא קשיא כלל לפירש הריף דהא גם בברייתא ראשונה מפרש אחת קודם שיעלה עמוד השחר דה"ה לאחר שיעלה ע"ה אלא כיון דהוא רק באונס לא קתני הכי נמי נימא דה"ה קודם הנץ אלא כיון דהוא אינה למצוה מן המובחר לא קתני. או כתירץ התוספות דעיקר דאתי לאשמעינן בהך ברייתא דאינו יוצא בשל ערבית לאחר הנץ ובשל שחרית קודם שיעלה עמוד השחר והא דקתני לקמן אם יוכל להעלות ולהתכסות קודם שהנץ החמה נמי אתי שפיר כיון דעיקר זמן ק"ש קודם הנץ לכך אם אינו יוכל להתכסות מוטב לו להתכסות במים כדי שלא לעבור על עיקר זמן אע"פ שאינו יוכל לסמוך גאולה לתפלה וצ"ל לפ"ז דכ"ע מודה לר"א דעיקר זמן ק"ש עד הנץ החמה ור' יהושע לא אמר אלא בדיעבד וכשהקשה הגמרא על הך מתניתין לימא תנן סתמא כר"א הי' סובר דר' יהושע אפילו בלכתחילה חולק ומשני כוותיקין דוותיקין נמי בע"כ כר' יהושע ס"ל וא"כ למה קורין דוקא עד הנץ אלא וודאי דר"י מודה לר"א בלכתחילה ועיקר זמן ק"ש לכתחילה משיראה חבירו וסופו עד הנץ ומשום תפלה שאינו מתחיל עד הנץ לכן לא יתחיל נמי ק"ש עד סמוך להנץ כדי שיוכל לסמוך גאולה לתפלה:

והקשה רבינו יונה לשיטתו מנ"ל דר' יהושע מודה לר"א דעיקר זמן ק"ש אינה אלא עד הנץ דאז עיקר זמן קימה ורק בדיעבד מתירין עד ג' שעות משום דאיכא ובקומך לבני מלכים דילמא עיקר קרא דבקומיך היינו עד ג' שעות אף לכתחילה ודלא כר"א והא דמשכימין וקורין קודם הנץ משום שיוכלו להתחיל תיכף בהנץ תפלה ונתן רבינו יונה טעם לסברא זו דראוי' לומר כן משום דאם נאמר דעיקר זמן ק"ש דוקא קודם הנץ א"כ ייראוך עם שמש בע"כ קאי רק על תפלה לחוד ובאמת יש לפרשו גם על ק"ש כמו לתפלה שהוא קבלת מלכות שמים ועיקר היראה לכן סתר דאי אפשר לומר כן דודאי ייראוך עם שמש לא משמע תיכף וראי' לזה דגם גבי תפלת מנחה נמי אין פירושו תיכף זה תורף כוונת רבינו יונה ולפי שדבריו קצת מגומגמין לכן פרשתי דבריו וקשה לי דמאי ראי' מייתי מתפלת המנחה אדרבה משם מוכח דהא דאמרינן מצוה להתפל' עם דמדומי חמה היינו תיכף דהא אמרינן עלי' לקמן בפרק תפלות השחר לייטי עלה במערבא וכו' ולמה לייטי אם אין פירושו עם דמדומי החמה ממש אלא אף קודם לזה רק כוונתו שלא להתאחר עד אחר השקיעה איך אפשר שיטרף לו השעה איברא רבינו יונה מפרש בפרק תפלת השחר תפלת המנחה עד הערב היינו עד שקיעת החמה וא"כ ר"י דאמר עד פלג

המנחה היינו פלג המנחה קודם שקיעת החמה וא"כ נפשט מהך דאמרינן מצוה להתפלל עם דמדומי חמה דהלכה כרבנן דאלו לר' יהודה איך אפשר להתפלל מנחה עם דמדומי חמה ובפרט לפי מה שמפרשי הנך אמוראי הך דהעושה תפלתו קבע ע"י שהיא הלכה פסוקה אלא וודאי מוכח דעם דמדומי לאו דוקא ועיין בספר מנחת כהן דף מ"א שדרך בדרך אחר והא דבמערבא לייטי צ"ל אינהו לייטי דוקא אמאן דמתפלל סוף דמדומי חמה אבל לא אמאי דאמר ר"ז מצוה להתפלל שכוונתו בוודאי המקדים קודם לזמן הזה:

ועוד קשה לי כיון דרבינו יונה סבר דהך מתניתין יתכסה במים ויקרא מיירי בק"ש אבל לא להתפלל ואעפ"כ התירו לו משום שלקרות ק"ש בעונתה קודם הנץ עדיפא מסמיכו' גאולה לתפל' א"כ למה פסק הרי"ף דלית לכל אינש יכול לכוין ופורש [ופירש] הוא דילמא יגמר קודם הנץ ולא יוכל למסמך גאולה לתפלה לכן מוטב להתאחר אף שיקרא רק פרשה ראשונה קודם הנץ ואדרבה איפכא מסתברא דאף אם לא יכוון השעה ויגמור קודם הנץ שלא יוכל לסמוך גאולה לתפלה הא עדיפא מאם יתאחר ויסמוך גאולה לתפלה ולא יקרא ק"ש בעונתה וצ"ל כיון דהתחלת זמן הקריאה היא בעונתה שפיר דמי דדוקא היכא דכל הקריאה היא שלא בעונתה אז עדיף טפי לקרות בעונתה ולסמוך גאולה לתפלה אבל אם סומך גאולה לתפלה וגם התחלת הקריאה בעונתה שפיר דמי:

ועדיין נשאר לתרץ לשיטתו מתניתין דיומא דעשתה נברשת דמשמע מיניה שעיקר זמן הקריאה אף שהיא אחר הנץ דאיך אפשר שתקנו סימן לזמן שאינו עיקר הקריאה כלל והוא כתב למטה כיון שלא הי' קמים בהשכמה והי' קורין אחר הנץ הי' הסימן שיקראו במהרה כל מה שיוכל והוא תמה דמה סימן צריך יקראו תיכף לאחר עמידתם וצ"ל דכך היא כוונתו דודאי מי שהוא עומד בהשכמה הוא יודע לכוון העת בקירוב מתי יהי' הנץ אמנם מי שאינו עומד בהשכמה בעמדו אינו יודע אם הוא קרוב להנץ או רחוק ולא אפשר לו למקרי דלמא יגמור קודם הנץ ולא יוכל למסמך גאולה לתפלה ולא הי' אפשר להו למקרי קודם הנץ ולכן הי' הסימן דעכ"פ בהנץ לא יתאחרו יותר אבל למי שעמד לאחר הנץ באמת לא צריך סימן:

אבל קשה כיון דהעומד קודם הנץ לא הי' אפשר למקרי עד לאחר הנץ א"כ מוטב שלא לעשות סימן ויקראו תיכף אף קודם הנץ ולא למסמך גאולה לתפלה דהא עדיף טפי מלעשות באופן שלא יהי' אפילו התחלת הקריאה קודם הנץ שהיא עיקר עונתה ולכן נ"ל דהך סברא דקריאה בעיקר הזמן עדיפא מסמיכת גאולה לתפלה לא ברירא לי' לרבינו יונה כולי האי וגם לא מצאתי לאחד מן הפוסקים שכתב כן וגם לדעת ר"י שיבא לקמן אי אפשר לומר כן וראיתי להכ"מ וכן בב"י סוף סימן מ"ו שכתב בפ' ב' מהלכות קריאת שמע

בשם א"ח שהרשב"א כתב דחוזר ואומר אח"כ הברכות ומשמע מזה דאין מתפלל ובא"ח שלפני לא מצאתי שכתב כן רק על דינא דהי' קורא בתורה וכ"כ הרשב"א בחידושיו ומה גם אי הי' רבינו יונה סובר כן לא הוה מוכח לעיל מידי דשפיר סמוך אח"כ גאולה לתפלה ואי הך הכרח הכרח אמיתי ומוכרח למה סתר הך ואין לומר דטעמא משום תפלה ולא משום ק"ש בדקדוק דחוק ולא מכח הכרח זה אלא וודאי כמו שכתבתי דלא ברירא לי' ואפשר דשם נמי מתפלל:

וראיתי להב"ח בסימן נ"ח שכתב שמשמע מדברי ר"י דטעמא דלא יקדים כאחרים לקרות משום שצריך להניח תפילין והם דברים תמוהים חדא דהלא זמן רב ישאר אף אחר שהניח תפילין עד הנץ ותו דר"י כתב בהדיא דהטעם שמא יגמור קודם הנץ ולא יהי' רשאי להתחיל בתפלה ולא יסמוך גאולה לתפלה.

והרמב"ם נראה דמסכים לדעת הרי"ף וכתב מצוה מן המובחר להתחיל קודם הנץ כדי שיגמור ברכה אחרונה עם הנץ ושיעור זה כמו שיעור שעה והב"י בסימן נ"ח כתב דמהרי"א פירש דכוונתו לאחר שתעלה כל גוף השמש וכן פירש הרמ"א בד"מ וכתב דהיודע מעט בתכונה יודע שכן הוא ובעיני יפלא הוא לומר כמו שכתב מנחת כהן דף י"ו דהוא נגד החוש שאי אפשר להכחישו שאין כל כך מהנץ עד עליית גוף השמש והאריך שם במ"כ לכן הי' נראה לומר לפי נוסחא זו שכוונת הרמב"ם על האחרים וכך הוא פירש הרמב"ם לפי שאמר שמצוה להתחיל קודם הנץ ויגמר עם הנץ והנה באמת לא אפשר ליתן שיעור כמה יקדים ויתחיל קודם הנץ דבזה לאו כל אדם שוה חד מאריך וחד מקצר רק צריך ליתן שיעור בכמה זמן קודם הנץ שמותר להתחיל ולא קודם אפילו ליותר מאריך בקריאת ק"ש ונתן הרמב"ם שיעוד לזה א' שעה לפי שמעמוד השחר עד הנץ שעה וחומש כמ"ש במשנה ראשונ' דברכות עיין תי"ט סבר הרמב"ם דחומש הוא עד שירא' חבירו ויכרנו שהוא שיעורא דאחרים שאז מותר להתחיל מי שיכול להאריך עד הנץ ולמי שלא יוכל להאריך כ"כ יתחיל יותר מאוחר ולפ"ז אין צריך לדחוק כמ"ש מר"ן דהרמב"ם לא פסק כאחרים ולנוסחא האחרת עישור שעה י"ל דהרמב"ם לקח זה מהירושלמי דאמר זמן הוותיקין כדי שתהא החמה מטפטפת שהוא זמן קריאת וותיקן והביאו הרמב"ן במלחמות וסבר הרמב"ם שהוא עישור מהשעה מזמן שהחמה מטפטפת בראש ההרים עד הנץ לארץ מישור:

השטה השני הוא שיטת ר"י בעל התוספות והאריכו ביומא דף ל"ז וכפי המובן מדבריו סובר דעיקר זמן ק"ש מתחיל כאחרים ונמשך עד ג' שעות כר' יהושע דהכל ובקומך הוא והביא ראיי' לזה דזמנו מתחיל כאחרים אפילו לאביי מדפסק לתפילין כאחרים ולמה

משום דאז זמן קימה הוא ולא חיישינן תו שמא יפיח וכשם דלתפילין זמן קימה הוא ה"ה לק"ש אלמא מודה אביי לשיעורא דאחרים ולשעורא דר' יהושע עד ג' שעות פשיטא דמודה דהא דנקט לק"ש כוותיקין אתחילת זמן ק"ש קאי דהא על אחרים קאי לאפוקי אבל על סוף זמן ק"ש לא אתי לאפוקי כלל וזהו שכתבו התוספת ביומא ואביי נמי לא נקט לק"ש כוותיקין אלא לומר דאע"ג דהלכה כאחרים וכו' כלומר כיון שהתוספות כבר הקדימו דוותיקים סוברים כר' יהושע וא"כ איך אפשר הא דאמר לק"ש כוותיקין אבל לא מאוחר כמו שהי' סוברים בקושיתם זה וודאי אי אפשר אלא וודאי דכוונת אביי כך הוא אע"ג דהלכה כאחרים מ"מ מצוה מן המובחר שלא להקדים כ"כ כיון דעיקר זמן תפלה בהנץ נמצא לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה והא דלא אחרו וותיקין עד אחר הנץ שאז הי' נמי יכולים לסמוך גאולה לתפלה זה הי' משום זריזין מקדימין למצות לכן צריך להקדים ק"ש כל מה שיכול להקדים רק קודם הנץ הרבה לא הי' יכולים להקדימו משום תפלה והקדימו עכ"פ עם הנץ שאז יוצאים גם ידי תפלה בזמנה אבל מאן דלא רוצה להקדים כל כך שפיר דמי עד לאחר הנץ ויוצא גם ידי תפלה דבוודאי זמן תפלה לאו דוקא תיכף לאחר הנץ אלא כל שהוא לאחר הנץ שפיר דמי וכמו שכתב רבינו יונה ועכ"פ עדיף טפי להתאחר אחר הנץ שאז יוצא גם ידי תפלה מלהקדים הרבה קודם הנץ אע"פ שמקיים זריזין מקדימין למצות אבל אינו מקיים ייראוך נמצא דר' יונה ור"י חלוקים בזה דר' יונה סבר דעיקר זמן ק"ש דוקא קודם הנץ דר' יהושע מודה לר"א וכמ"ש ולר"י בעל התוספות זמן ק"ש הוא אחר הנץ כמו קודם הנץ ורק משום זריזין מקדימין למצות יש להקדים מעט קודם הנן ואתי שפיר הא דנברשת כיון דעיקר זמן ק"ש הוא גם אחר הנץ עשו הסימן שלא להקדים קודם כמ"ש כי עדיף טפי לאחר מלהקדים ויש לכוון לדעת זו דעת הרי"ף ג"כ וכן נראה מדברי הרא"ש ומדברי הרשב"א והא דמשמע מדברי הריף דעכ"פ מצוה מן המובחר לקרות מעט קודם הנץ היינו נמי משום זריזין מקדימין למצות ולאו משום דאז עיקר זמן ק"ש כמו שסובר רבינו יונה והא דנברשת נעשה בשביל צבור שהם אי אפשי' לכוון כלל משו' קבוצם איך יקבצו על רגע מיוחד ולהמתין ג"כ איכא טירחא דצבורא לא חשו לזריזין מקדימין אבל כל יחיד ראוי לחוש לזה כל מה דאפשר ורוב אחרונים עשו פלוגתא בין הריף לשאר הפוסקים כנראה שסמכו על סברת רבינו יונה ומדברי הרא"ש והרשב"א לא משמע הכי.

ויש להקשות לשיטת ר"י כיון דכתב באמת הי' ראוי' להקדים כאחרים ורק משום תפלה אחרו וש"מ דסמיכות גאולה לתכלה [לתפלה] עדיפא מטעמא דזריזין מקדימין א"כ למה אמרו יתכסה במים ויקרא וע"כ טעמא הוא משום זריזין מקמימין למצות והרי אינו

יכול להתפלל כמ"ש ר' יונה וא"כ הי' עדיף לקרות אח"כ בסמיכות גאולה לתפלה דזהו עדיף בע"כ וכמ"ש וצ"ל דר"י בעל התוספות לא סבר כר' יונה וסבר דהא דקתני יתכסה במים ויקרא ה"ה תפלה אלא דתנא בפרק ק"ש קעסיק ולענין הזמן מעמוד השחר עד שיעורא דאחרים לא גולה [גילה] ר"י דעתו ביומא אבל בברכות משמע דלא סבר לי' שבדף ח' ע"ב בד"ה לעולם לילה הוא כתבו בסוף והאי דנקט לעמוד השחר לאו דוקא ומשמע אפילו מצד הדחק לא וכן פירש מר"ן בב"י ויש לדקדק מאי המשך מאי דכתבו והאי דנקט לאחר שיעלה עמוד השחר למאי דנקט קודם ונ"ל משום דהתוספות לא רצו לפרש דעמוד השחר דוקא וכפירש הרי"ף דנראה להם דוחק ומשמע דרשב"י לכתחילה מיירי שהרי לתרוצם השני שכתבו בדבור שאחרי' יממא הוא אפילו לגבי ק"ש ה"ה הכא לילה אפילו לענין ק"ש שמותר לקרות לאחר ע"ה ורק לאשמעי' שלא יקרא של שחרית קודם ע"ה א"כ קשה הא פסיק שמואל הלכתא כר"ג דוקא של לילה עד שיעלה ע"ה כמו שכתבו המפרשים וצ"ל דמיירי באונס וכמו שכ' הרי"ף וא"כ כי היכא דזה מיירי באונס ה"ה זה אבל לפי תירץ זה שכתבו תוספת דדוקא עד שיעלה עמוד השחר לילה הוא אבל אח"כ לא קרי שפיר י"ל דרשב"י לכתחילה דוקא קאי וא"כ בע"כ דעמוד השחר לאו דוקא ולהר"י אין הכרח בין שני התרוצים כמו שהביא שניהם ביומא וא"כ בע"ה אסור לקרות עד שיעורא דאחרים:

השטה השלישית הוא דעת ר"ת שסובר דבוודאי עיקר זמן ק"ש מתחיל דוקא לאחר הנץ אבל קודם הנץ אינו יוכל לקרות ק"ש וכהך בריייתא דרשב"י משום ר"ע דסובר דוקא אחת לאחר הנץ וכתירץ קמא דתוספת ואתי שפיר ההיא דנברשת שהי' לסימן לפי שקודם לזה אין רשאים לקרות ק"ש והא דותיקין באמת שלא כדין עשו לפי שראו שעיקר מצות תפלה בהתחלת הנץ משום יראוך שהוא דוקא לתפלה לכן הקדימו לק"ש אבל באמת אין נכון לעשות כן והא דאמר אביי לק"ש כוותיקין אין כוונתו לפסוק הלכה כוותיקין אלא לסימנא בעלמא נקטא כלומר סימן לזמן ק"ש הוא הסימן שנזכר בדברי וותיקין דהיינו הנץ החמה אבל לא ממש כוותיקין שהם נתנו הסימן לסוף זמן הקריאה ואנן להלכתא לוקחין הזמן להתחלת הקריאה ואל יהי' פירש זה דחוק בעיניך שהרי גם מה שאמר אביי לתפילין כאחרי' בע"כ הכי מפרשא דהרי בדברי אחרי' לא נזכר תפילין אלא בע"כ צריך לפרש לתפילין כאחרים זמן התפילין לדידן כזמן שנתנו אחרים לק"ש ה"נ נפרש לק"ש כותיקין על הזמן שנתנו הותיקין הסימן ולא כדעת ותיקין והביא ר"ת ראי' לפירושו שסובר דעיקר זמן תפלה דוקא בהתחלת הנץ ולא אף לאחר כך כמו שסובר

הר"י מהא דאמרינן ריש פרק ת"ה מצותה עם הנץ החמה משמע דוקא עם הנץ. אמנם הר"י יפרש הא דקאמר מצותה קאי על ק"ש ולא על תפלה:

ויש להקשות לפר"ת הא דאמרינן יתכסה במים ויקרא הא אפילו לותיקין עצמם קשה כיון דלא הי' יכולים להתפלל ועיקר טעמם משום תפלה הוא ובזה הי' אפשר לומר דלא סבר ר"ת כר' יונה וסבר דגם מתפלל במים אבל קשה אם ותיקין בעצמם לאו כדין עבדו למה סתם לן סתם כותיקין וראיתי להרב מע"מ שכתב לסברת ר"ח דהא דקתני עד שלא תנץ החמה לא קאי אלקרות רק איעלה ויכסה והא וודאי דחיקא טובא. ועוד כתב דר"ח לא גריס לקרות וכן התוספות ביומא לא העתיקו ולקרות והוא תימא דודאי התו' גורסים ולקרות שהרי כתבו בקושית' וז"ל מתני' דהתם מוכחא דצריך לקרותה קודם הנץ עכ"ל ואי התוספות לא גרסו ולקרות מאי מוכח מהך מתניתין אדרבה פשטא משמע טפי דיקא לאחר הנץ אלא דודאי דתוספות קיצרו בלשונם אמנם לעיקר קושי' כבר תירצה בעל המאור לשיטתו דהא דקתני עד שלא תנץ החמה היינו עד שלא יגמר הנץ החמה כלומר שכבר עלה גוף השמש והיינו שיעורא דנברשת וה"נ נימא לשיטת ר"ת והא דקאמר הגמרא כותיקין. היינו נמי פירושו כמו שפירש ר"ת לאביי כותיקין כלומר זמן הותיקין נמצא ר"ת חולק על ר"י במה שסבר דאין לקרות ק"ש כלל קודם הנץ וגם במה שסבר יראוך עם שמש דהיינו לתפלה הוא דוקא עם שמש בהתחלתה ור"י סבר דוקא שלא להקדים זמן תפלה הא אי מאחר שפיר מקרי ייאוך עם שמש:

והשיטה הרביעית דעת ר"ת שסובר דאף ותיקין לא הי' קורין ק"ש רק לאחר הנץ ומפרש דיראוך עם שמש לא קאי אתפלה רק אק"ש ונמצא עיקר זמז ק"ש דוקא לאחר הנץ וע"ז הביא ראי' מפסוק יראוך וכבר האריך בעל המאור בזה שהוא ג"כ בשיטת ר"ח ועיין על דבריו ולכאורה נראה שרש"י ג"כ הולך בשיטת ר"ח שכתב הך דיראוך עם שמש על ק"ש וכך הבין הר"ב מע"מ והקשה (דדרשי') [לוח הטעות: דרשי'] בפ' ת"ה פירש יראוך על תפלה ונראה לי דרש"י סבר כהך סלקא דעתך שדחה ר' יונה והוא דודאי יראוך קאי בין לק"ש בין להפלה ועיקר כוונת ותיקין הי' כדי שיתפללו בוודאי יום כמו שפירש"י על ונמצא מתפלל ביום והביא ראי' לזה שמצוה להתפלל דוקא ביום מיראוך עם שמש דהיינו ק"ש ואם ק"ש ביום תפלה ג"כ בוודאי ביום והא דבאמת ותיקין לא קיימי יראוך עם ק"ש צ"ל נמי משום הקדמה למצוה ונמצא דעת רשי' כר"י:

ובזה שכתבתי לעיל כשיטת ר' יונה נמצא דר"י דסבר כאן דיראוך לאו דוקא סבר נמי בע"כ כר' יונה דתפלת המנחה עד הערב היינו שקיעת החמה ור"ת דסבר יראוך עם שמש דוקא דמדהקדימו ותיקין שלא כדין ש"מ דאם איחרו קצת לא קיימו יראוך עם

שמש ובע"כ דה"ה במנחה עם דמדומי חמה דאל"כ קשה מ"ש כמ"ש ר' יונה נמצא דסבר דתפלת המנחה עד הערב היינו צאת הככבים יש לתלות בזה פלוגתייהו בתחלת פרקין דלשיטת ר"ת א"כ לרבנן בוודאי אסור לקרות ק"ש עד צאת הככבים ורק לר' יהודה מותר שעה ורביעי קודם לכן הקשה ר"י לשיטתו דהרי אנו מתפללין סמוך ממש לשקיעת החמה וזהו בע"כ כרבנן והוה תרתי דסתרי אבל לשיטת ר"י בעצמו דסבר גם לרבנן עד שקיעת החמה דוקא א"כ גם לרבנן מוהר להתפלל ערבית אחר שקיעת החמה ולא הוה תרתי דסתרי אהדדי דודאי אין מתפללין מנחה אחר השקיעה דהוה לילה אפילו לרבנן וא"כ שפיר יישב ר"י המנהג אמנם הטור לפי שדעתו דלרבנן תפלת המנחה עד צ"ה כתב דלר"י דוקא סמוך לצאת הככבים מותר אבל באמת לר"י עצמו אחר שקיעת החמה מותר ובע"כ צ"ל כן דאל"כ לסברת הטור איך שייך לומר שר"י יישב המנהג:

והקשה בספר מעדני מלך על מה שכתב הרא"ש דלשון גומרין אותו לא משמע כפר"ח והרי גבי הלל כתב הטור בשמו דלגמור את ההלל משמע קורין כמו ותיקין גומרין אותו ונדחק לתרץ ובאמת גם על הרשב"א ורבים מהפוסקים יש להקשות כן אמנם לענ"ד נראה דלא קשיא כלל דוודאי כ"ע מודי דגומרין יש לפרש קורין אמנם לישנא דאותו קשיא לי' להרא"ש דהוה ליה למימר ותיקין גומרין עם הנץ החמה ומדקאמר אותו משמע דאסוף ק"ש קאי משא"כ לגמור את ההלל ניחא:

וגומרה עד הנץ החמה פרי חדש במים חיים א' ע"א. שאגת ארי' סימן ה'. עיין הרמ"ע מפאנו סימן א'. תולדת יצחק:

שכן דרכן של בני מלכים ע"ז ד' ד"ה בתלה שעה:

אשרי ולמה רגשו חדא פרשה היא מגילה י"ז ד"ה ודוד כי אמרה:

רש"י מאי קרא כתר שם טוב ס"ד ע"ד:

תוספות ד"ה אחרים זרע יצחק לומבראזי:

תוספות ד"ה כל הסומך גאולה לתפלה רצוף אהבה:

דף י.

הנהו בריוני אש דת ד' ע"א:

אמר לי' האי צדוקי וכו' רני עקרה זהב שבא:

סמוכין מן התורה רצוף אהבה:

ראה במפלתן של רשעים אש דת ה' ע"ב:

צר צורה בתוך צורה צפנת פענח קט"ו ע"ב:

דנפקא מנאי בנין דלא מעלי נידה ט"ז ד"ה הכל:

דף י:

כל התולה בזכות עצמו גופי הלכות ק"ח ע"ב. אש דת י"ו ע"ג:
נעשה נא עליית קיר קטנה רצוף אהבה:
הרוצה להנות יהנה כאלישע מקום שמואל שער התרוצים. משכנות יעקב קל"ו ע"ג:
מכאן שאשה מכרת באורחים עין יוסף ע"ב:
לא יעמוד ע"ג כסא וספסל לקמן דף י"ו ד"ה לפי שאין:
ב"ש אומרים בערב כו' שנא' בשכביך סוטה ל"ב ד"ה ורבי:
וב"ה אומרים כל אדם קורא כדרכו לחם סתרים:
וסכנתי בעצמי מפני הלסטים מחזיק ברכה חא"ח י"ט ע"ג ל"ג ע"ג. מטה יוסף ח"ב דף כ"א ע"א:
רש"י סתם מי גיחון שם הגדולים ח"ב דף ל"א ע"א:
תוספות ד"ה גדול הקורא לשון לימודים כ"ד ע"א. שפתי ישנים ק"ג ע"א. זהב שבא. בית אברהם כהן קי"ד ע"ד:

דף יא.

א"כ נימא קרא בבקר ובערב. מקום שמואל דף קי"ד ע"ב:
ובלכתך בדרך פרט לחתן. עיין ספר יראים דף ויו ע"א:
אמר רב פפא כי דרך. זרע יצחק לומבראזי:
וב"ש ההיא פרט לשלוחי מצוה. כתב בשם הגדולים ח"ב דף ח"י ע"ב דראה במצרים תלמוד כתיבת יד לא גריס לי':
עשה כדברי ב"ש חייב מיתה ויש לדקדק דקשה לרב יחזקאל ורב יוסף הא בהדי' מוכח ממתניתין דחייב מיתה ונ"ל דהרמב"ם בפירש המשנה מפרש וסכנתי בעצמי שהי' סכנת לסטים ואפ"ה שם ר"ט נפשו בכפו לירד וא"כ אין ראי' ממתני' דחייב מיתה אבל רב נחמן ב"י מפרש כפשוטא וסכנתי בעצמי שאירע לו סכנה באמת אבל כשהטה לא הי' יודע שיש סכנה וא"כ שפיר מוכח דחייב מיתה:
עשה כדברי ב"ש דברי יוסף צ' ע"ב. שער יוסף בשו"ת סימן ח' דף כ"ד ע"ב:
בשחר מברך שתים לפני' מלכי בקודש דף ק"ג. פרי חדש במים חיים א' ע"א:
מקום שאמרו להאריך רש"י ותוספות חקרי לב פ"ט:
תוספות ד"ה שנאמר בהן פאר גופי הלכות ק"ח ע"א. מחזיק ברכה י"א ע"א רש"י ותוספות:

דף יא:

וכן אורי ליה ר"א לר' פדת ברי'. ע"ז כ"ב ד"ה אין מעמידין:
השכים לשנות כו'. מלכי בקודש דף ק"ו. זקן שמואל דף א':
שכבר נפטר באהבה רבה. זכרון יוסף ק"ג ע"ב. חקרי לב דף ט':
אף למשנה צריך לברך. לחם סתרים:
רבא אמר אף לגמרא. בגמרא דידן הנוסחא צריך לחזור ולברך. והסמ"ג עשין י"ט העתיק שנוסחת רב עמרם כן הוא אלא שפירש דאיירי לאחר אהבה רבה. ולסברת הירושלמי דמיירי שלא למד לאלתר כן נראה מביאור מהורר אייזק שטיין לסמ"ג. אמנם לפירש רש"י דהני מימרא לא קאי אמאי דאמר שמואל שכבר נפטר באהבה רבה אלא קודם אהבה רבה מיירי. לא אתי שפיר לישנא דלחזור וצריך למחוק וגם ויו דולחזור ומהרש"ל בביאורו לסמ"ג כתב שאפי' לרב עמרם צריך למחקו. עיין לשון לימודים ט"ו ע"ג. ברכי יוסף א"ח כ"ג ע"ד. ידי משה קנ"ה ע"ב. מלך שלם ח"ב ד' ע"א:
ורבי יוחנן מסיים בה הכי. כתובות ח' ד"ה שהכל:
זו היא המעילה שבברכות. זכרון יוסף ק"ג ע"ב:
תנן התם אמר להם הממונה. משפט צדק ח"ב סימן ס"ב תוך התשובה ודברי רש"י:
זאת אומרת ברכות אין מעכבות. שאגת אריה דף כ"ז ע"ג:
רש"י ד"ה לגמרא אין צריך לברך כו' והכי מוכח מילתא בפ' שני כצ"ל. והוא בדף י"ד לקמן והוא מדקאמר לאפוקי ממ"ד אין צריך לברך מוכח ע"כ דהך מ"ד ס"ל אפי' קודם אהבה רבה א"צ לברך דאי ס"ד בקודם אהבה רבה מודה ורק לאחר אהבה רבה קאמר אין צריך לברך אם כן מאי לאפוקי הא מעשה דרב דבריך היה קודם אהבה רבה ובהא מודה אלא ש"מ דאף בקודם אהבה רבה קאמר א"צ לברך. ומזה נראה דרש"י סובר דמתני פרקין הי' גם תלמיד וכפ"ז נראה דצריך לגרוס לקמן לאפוקי ממ"ד לתלמוד א"צ לברך דאם לא כן אלא ומתני לן פירקן היינו משנה הו"ל לרש"י לפרושי כך על למשנה א"צ לברך ולהוכיח כן:
תוספות ד"ה ורבנן אהבת עולם. רצוף אהבה:
תוספות ד"ה שכבר נפטר באהבה רבה וכו'. פירש לאלתר שלמד מיד באותו מקום. כוונתם דוקא שלמד אחר התפלה מיד דזה מיקרי על אתר דק"ש ותפלה לא מיקרי הפסק אבל ק"ש עצמה לא מהני דלהוי שנה על אתר דדוקא בלימוד התורה יצא ולא בתפלה ותתנונים וק"ש כמו תפלה ותחנונים דמי. ועיין בהרא"ש ומרדכי וב"י סימן מ"ז כתבו עוד דוקא אהבה רבה וכו' אלא אם ילמד מיד וגם לא יעשה היסח הדעת כלומר אפי'

אם למד מיד אם הפסיק אח"כ מלימודו ומסיח דעתו צריך לברך אבל בברכת התורה פוטר כל היום אפי' לא למד מיד ומכ"ש אם מפסיק בין לימוד ללימוד שא"צ לברך אמנם ברא"ש משמע דאם נאמר באהבה רבה דאפי' למד מיד אם הפסיק צריך לברך פשיטא דאין לחלק בין ברכת התורה לאהבה רבה ואפילו בברכת התורה נמי צריך ללמוד מיד אלא אם נאמר דגם גבי אהבה רבה צריך ללמוד מיד אבל כשלומד ומפסיק א"צ לברך א"כ י"ל דגבי ברכת התורה אפי' ללמוד מיד א"צ וכן יש לכווין דברי התוספות וכן כתב מהרש"ל בביאורו לסמ"ג עשין י"ט כתבו עוד וא"ת מפני מה אין מברכין לישן וכו' הקישור על הקודם קשה ולא עלה בידי דבר ברור ואפשר לומר שהביאו ראיה לסברתם דהרי קשה למה אין מברכין לישן. וצ"ל דברכת אכילה פוטר אפי' הסיח דעתו והיינו טעמא דדעתו אכל מה שיהיה בין אכילה לאכילה כמ"ש הרא"ש וא"כ מכ"ש ברכת התורה. אבל במרדכי כתב ואין להקשות ולא אפשר לפרש כן. שוב ראיתי בספר עמק הברכה דף קמ"ב שפירש בשלמא אי צריך לברך על אתר לכן אין מברכין על השינה דהרי אין בידו לישן לאלתר אבל אי אמרינן דאין צריך ללמוד מיד א"כ קשה שינה נמי יוכל לברך ואני לא ירדתי לסוף דעתו דמה דמיון יש לברכת התורה לברכת המצות ואפי' אי ברכת התורה לא צריך סמוכה מטעמים שכתב בב"י סימן מ"ז אבל ברכת לישן בסוכה וודאי צריכה שתהיה סמוכה אלא וודאי דלא קשה מידי דכל שדעתו לישן ושוכב עצמו לישן שפיר מקרי סמוכה אלא שר"י תירץ שאם לא יישן כלל הוי ברכה לבטלה ועיין לשון לימודים ט"ו ע"ג. משפט צדק ח"ב סי' ס"ב תוך התשובה. ברכת אברהם ח"ד מן סימן קס"ה עד סימן קס"ט:

דף יב.

דלמא הא דלא אמרי יוצר אור שונה הלכות דף י"ח

סדר ברכות אין מעכבות מלכי בקדש. שו"ת הרשב"א סימן שי"ז. יצחק ירנן ויו ע"ג לקמן י"ג ד"ה היה קורא:

אף בגבולים בקשו לעשות כן תבואת שור ק"ח:

פשיטא היכא דנקט כסא דחמרא מלכי בקדש ק"ד לשון לימודים י"ט הרמ"ע מפאנו סימן ד'. זרע יעקב סימן ב' הר"י הלוי סימן מ"ז תוך התשובה. מרכבת המשנה ח"א פ"ח דברכות. לחם יהודה דף וי"ו זי"ן ביאור כל השיטות:

פתח בדשכרי וסיים בדחמרא לשון תהר"י גופי הלכות דף י"ט דרך המלך י"א ע"ג:

פחח ביוצר אור מטה יוסף ח"ב חא"ח כלל א' (סימן י"ט){לוח הטעות: סי' יז'. יצחק ירנן ז' ע"א ע"ב:

לאו לאתוי' גינת וורדי' חלק א"ח כלל א' סי' י"ט:}

רש"י ואי מכללא מאי גופי הלנות מ"א ע"א:

כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום הקשה מהר"י לבית לוי האיך קאמר הכל הולך אחר החיתום והא בחמרי ונהמא לאו משום חיתום הוא דגם תחילת הברכה טובה דאם סיים בדנהמא יצא ונ"ל דכך פירש הברייתא כללו של דבר הכל הולך אחר החיתום כלומר אם בתחילת הברכה הי' לו כוונה אחרת מפסדת הברכה רואין אחר החיתום אם אותו הדבר שהי' לו הכוונה עליו טובה בהחיתום אז הכוונה בפתיחה אינה מפסדת אבל אם אותו הדבר שהי' הכוונה בפתיחה עליו לא הי' יוצא בהחתימה אז גם בפתיחה הפסיד הכוונה זה נ"ל פשוט ומשום דאפשר לפרש הברייתא כפשוטא כמו שהי' דעת המקשין דלא אזלינן בתר פתיחה כלל לכן לא נפשטי' האבעי':

רש"י בקשו לקבוע. מקום שמואל סימן ע"א:

רש"י פתח בדשכרא משפט צדק ח"ב סימן ס"ב תוך התשובה:

רש"י ד"ה דילמא שאני התם כו' כלומר דילמא פתיחה אינה כלום כוונתו דהפשטון רצה לפשוט מהברייתא כיון דסוף הברכה אמר כהלכתא ממילא צריך לומר דגם הפתיחה נעשה טוב ועל זה השיב לו לעולם הפתיחה אינה כלום אע"פ שסוף הברכה כהלכתה והא דהכא יצא מפני שיש בו גם חתימה בסוף זה פשוט לדעתי ובמקום שמואל שער התרוצים נדחק בזה:

רש"י ד"ה לאו. חקרי לב צ"ב:

תוספות ד"ה משום דלא מטי כו' דבריה' מגומגמים ובוודאי שנפל ט"ס בדבריהם וכונתם נראה משום דבעל המאור הביא ראי' דאין הלכה כותיקין ואין מותרין לקרות קודם הנץ החמה מהא דאמרינן הקורא עם אנשי משמר לא יצא ונראין הדברים שאנשי משמר הי' קורין לאחר שיעורא דשיכיר חבירו שהרי שחיטת התמיד אחר שהאיר המזרח וכמה דברים הי' עושים אח"כ כדמוכח במשנה בסדר תמיד אלא ש"מ דלא יצא קודם הנץ החמה והך ברייתא דהקורא לא סברי כותיקין ומכח קושיא זו הרמב"ן במלחמות נדחק לומר דלא יצא ידי חובת המצוה כתקנה. אמנם התוספות סברי כיון דאמרי כאן דלא מטי זמן יוצר בוודאי שלא הגיע עדיין שיעור כדי שיראה דאל"כ למה לא מטי זמן יוצר אור. וא"כ שפיר יוכל הברייתא דהקורא עם אנשי משמר לסבור כותיקין דהקורא לאחר כדי שיראה חבירו אף קודם הנץ החמה יצא ועיין בברכי יוסף סימן נ"ח דעלה ונסתפק

אם בשעת קריאת אנשי משמר הגיע זמן כדי שיראה וכפי מה שכתבתי הוא מחלוקת התוספות ובעל המאור:

דף יב:

ור"א אמר אף אם אמר האל הקדוש בית דוד דף פ"ט צ':
פרשת ציצית מפני מה קבעוה בארות המים כ"ב ע"ב:
מזכירין יציאת מצרים מנתת בכורי' משכנות יעקב קל"ב ע"ד. זהב שבא. עץ חיים. שאגת ארי' י"ב ע"ד לימודי ה' לימוד ע"א ובדף ק"ב ע"ד. תולדת יצחק. עיין בשמים ראש קע"ג שאגת ארי' סימן י"ג ומ"ש בריש תענית:
רש"י למען תזכרי ובושת. שפתי ישינים ק"ג ע"ב:
תוספות ד"ה כרע כחזרא עיין מהרש"א ומ"ש ואין סברא לחלק בין כריעה לשחרית צ"ל בין כריעה לשוחה ועיין אגודה שכתב ובר"ה וי"כ באבות ומודים שוחין באמצע הברכה וזוקפין קודם סיום הברכה כדי לשחות בברוך ולזקוף בשם ובשארי הברכות שוחין באמצע וזוקפין בסיום הברכות דאמרינן בפרק אין עומדין אם בא לשחות וכו' וידוע שהאגודה מיסוד התוספות ונ"ל שחסר בדבריהם וכך צ"ל רק שיכרע בברוך ויגבה מיד (וכוונתם כמ"ש מהרש"א) ובשאר ברכות שוחין באמצע וזוקפין בסיום הברכות דאמרי' לקמן כו' ועיין בית יעקב סימן קכ"ז לקמן ל"א ומוצאו בזויות. ב"ק ט"ז ד"ה והא דלא כרע:

דף יג.

צרות האחרונות משכחת הראשונות. עיין ע"ז דף ב' ד"ה וארו חויא:
אלא מעתה הקורא לשרה זהב שבא:
רש"י הנני עושה חדשה צפנת פענח ע"ג ע"ג:
פרק שני
בפרקים שואל תבואת השור ק"ט:
ר"י אומר באמצע שואל מפני היראה. מגילת ספר עשין דף ג':
למה קדמה שמע. שאגת ארי' י"ג ע"א:
ש"מ מצות צריכת כוונה. באר יעקב ז' סוף ע"ג ל"ו ע"ב. לימודי ה' לימוד ק"ח. גט מקושר קנ"ג:
ת"ר ק"ש ככתבה. מלך שלם ח"ב ד' ע"א:
וחכמים אומרים בכל לשון. חקרי לב י"א:

והיו בהווייתן יהי'. חקרי לב רס"ג:
ורבנן ס"ל כמ"ד לא השמיע לאזנו וכו'. מגן שאול סימן ס"ב. ידי משה קנ"ה ע"ג:
דברים הדברים לא דרשו. סוטה י"ט ד"ה דכתיב וכתב:
רש"י ד"ה ש"מ מצות צריכות כוונה לשון לימודים כ"א. שונה הלכות ב' גופי הלכות י"ט ע"ב. דרך המלך. י"א ע"ג:
תוספות ד"ה הי' קורא. לשון לימודים כ' ע"ג:
תוספות ד"ה ובאמצע שואל מפני היראה. לשון לימודים דף א'. בית יעקב סימן ט"ז. באר שבע:
תוספות ד"ה בקורא להגיה וכו' דאע"פ שלא אמר וכו'. אפשר לומר דכוונתם שיוצא ידי ק"ש אע"פ שלא אמר הברכות אבל ידי הברכות לא יצא וצריך לאומרם לבדם אבל ק"ש א"צ לחזור ולקרות והקשו על זה מהא דאמרינן בפרק קמא דנאיד מהא דרצה לומר דברכות אין מעכבות ולא היו אומרים אהבה רבה כלל דהוה מוכח מיני' דאם לא אמר ברכה כלל יצא ידי ק"ש (והא דבאמת לא אמרי משום דטרידי בעבודה) אלא דלא מטי זמן יוצר אור וכי מטי זמן אמרי ורק מוכח דסדר הברכות אין מעכבות דאם נימא דסדר הברכות מעכב כיון דלא הוה אפשר להו לומר יוצר אור א"כ גם אהבה רבה לא לומר כי עכשיו לא יצאו לא חובת ק"ש ולא חובות ברכות אבל אם הי' אומרים אהבה רבה אחר יוצר אור אע"פ שלא יצאו ידי ק"ש אבל חובת הברכות עכ"פ יצאו אלא וודאי סדר הברכות אין מעכב. ונ"מ לדידן מי שמקדים א"ר ליוצר אור אבל מי שלא אמר כלל אפי' ידי ק"ש לא יצא ותירצו דזה דוקא בצבור אבל ביחיד אפי' ברכות אין מעכבות ויצא ידי ק"ש אבל עכ"פ צריך לומר הברכות אח"כ והוצרכתי לפרש כן מפני שכ"כ הרשב"א בתשובה להדי' וכן בחידושיו אע"פ שהוא פוסק כהגאונים דלא מחלקי בין יחיד לצבור והביאו הרב ב"י בסוף סימן מ"ו ובסימן ס' ומ"ש הרשב"א בחידושיו ומיהו בענין הירושלמי יש לי לפרש דמאי אין מעכבות להקדים לקריאתה וכו' אין כונתו דהגאונים חולקים על זה אלא כוונתו שלא נטעה בדברי הגאונים שהם מפרשים הירושלמי שא"צ לאמרם כלל ובאמת ע"ז לא פקפק אדם מעולם שצריך לחזור ולומר הברכות מיהו אם לא אמרן ידי ק"ש יצא ידי ברכות לא יצא. ובדברי הטור בסימן ס' בוודאי צריך להגיה כי איך יביא הטור דברי רב האי גאון בסיגנון אחר ממה שהביאו הרשב"א שהוא לשונו ממש ודלא כמ"ש בספר אלי' רבה שר"ה גאון מפרש כמו שכתב הרשב"א והגאונים חולקים על זה דליתא אתר המחילה רבה:

תוספות ד"ה וחכמים אומרים ועוד דרבנן ס"ל וכו' כלומר כיון דהוה מצי למימר ורבנן תרתי ש"מ כדאמרינן לקמן לר"י. והגמר' אמרה דסברי כהך מ"ד דיצא ש"מ דהגמרא רצה להראות לנו מה דהלכה כרבנן משום הכי מוקמי לה כמ"ד מצא וכן נראה מדברי הרא"ש ובסוטה דף ל"ב ע"ב הניחו קושיא זאת בתימא אפשר דסברי דאפי' ר"י משום ראב"ע דסבר לקמן בדיעבד יצא אבל לכתחילה עכ"פ צריך להשמיע ודריש משמע כדמשמע פשטי' דלישנא ורק ר"מ סבר דלכתחילה אפי' א"צ ולא דריש שמע ובהא לית הלכתא כר"מ כדאמרינן לקמן דהלכה כר"י שאמר משום ראב"ע וא"כ קשה למה דחיק לאוקמי לחכמים שלא כהלכתא וכאן סברו התוספות דלקמן אסמכתא בעלמא היא דאי הוה דרשינן משמע אפי' דיעבד לא הוה יצא א"נ דר"י גופי' נפקא לי' מהסכת ושמע וכן כתב הראב"ד כמ"ש הרשב"א בחידושיו וראב"ע אפשר לפי האמת סבר צריך ואין לו תקנה רק משום שאפשר לפרש דראב"ע דוקא לכתחילה מש"ה קאמר הלכה כר"י והלכה כראב"ע כלומר שמבין שניהם יש ללמוד כוונתו דלכתחילה צריך ובדיעבד יצא ולא בא רק לפרש כוונתו אע"פ שראב"ע כיון על דבר אחר ועיין שאגת ארי' דף ט':

תוספות ד"ה בלשון הקודש. באר שבע. נאות יעקב. פני שבת ט"ו ע"ג עיין מחזיק ברכה א"ח כ"ט ע"א. מנחת בכורים:

תוספות ד"ה עד כאן מצות כוונה וכוי רצוף אהבה.

דף יג:

מר זוטרא אמר עד כאן מצות כוונה בית יעקב סימן ע"א:

ההיא בדברי תורה כתיב סוטה ל"ב:

בפסוק קמא צערן בית אברהם כהן קי"ד ע"ד:

משיב מחמת מאי. הר"י הלוי סימן ל"ו:

אימא סיפא באמצע שואל מפני היראה מקום שמואל שער התרוצים:

תוספות ד"ה שואל מפני היראה וכו' דמשמע לקמן כבר צווחו קמאי דקמאי על דברי תוספות הללו והב"י בסימן ס"ו בסופו הביא דברי תרומת הדשן דלא נמצא כן בפ' אין עומדין וגם לקמן דף כ"א קאמר הגמרא דכ"ע מפסק לא פסק וראיתי להב"ח ובספר עמק הברכה שתירצו דאי מהתם ה"א דוקא באמצע ברכה אבל בין ברכה לברכה מותר ואני תמה דאיך אפשר לפרש כן דהא קאמר התם אם יוכל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ לקדושה וכן אם יוכל להתחיל ולגמור עד שלא יגיע ש"צ למודים ובוודאי משמע לגמור כל שמונה עשרה ולדבריהם למה צריך לגמור כל שמנה עשרה יגמור ברכה אחת

ואין לומר דהכי נמי קאמר לגמור חד ברכה דהא לקמן על מתניתין דקברו את המת נמי מפרש כן אם יכולים להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד אבל מזה אין ראי' דבוודאי בלשון המשנה יש לפרש כן אבל לא בלשון אמורא שצריך לפרוש דבריו והראי' שהרי המקשן לא רצה לפרש כן אפי' בלשון המשנה ועיין בבית יעקב סימן ט"ז שנדחק מאוד מאוד ולדעתי הקלושה יפה כתב הרב תרומת הדשן עד יבא מורה צדק ויתרץ:

דף יד.

ד"ה ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל כו' ומה שהקשה מיהללוך שאינה סמוכה נ"ל שצ"ל שקשה שהרי עכשיו לפי פרושם והרי סיפא דקאמר הירושלמי קאי על חתימת אשר גאלנו והירושלמי לא מיירי כלל מיהללוך אלא כוונתם דעכשיו לפי פרושם שלא הי' מברכין לבסוף לעולם קשה מיהללוך:

שם בסוף הדיבור והשתא נמי מיושב דבשביל כך פותחת' ברכה דאשר גאלנו דבריהם מגומגמים דמה חדשו בזה והשתא דהא גם מעיקר נמי הוה מפרשו כן וראיתי ברשב"א בפ"ק בסופו שנראה מדבריו דעד הנה הי [הי'] מפרש כיון דאם שמע בבה"כ יצא ולא הוה סמוכה לחברתה א"כ אפי' אותו שלא שמע ומברך אעפ"כ פותח בברוך שלא לשנות נוסח הברכה אמנם עכשיו נאיד מפירש זה דלעולם אינו מברך על ההלל בביתו כיון דאם שמע בבה"כ יצא ואיך יהי' שנים בבית א' אחד יברך על ההלל וא' לא יברך ולכן אפי' מי שלא שמע בבה"כ אינו מברך ולפיכך אשר גאלנו אינו סמוכה וע"ש ואפשר שהתוספות ג"כ כיונו לזה ועיין על התוספות זכרון יוסף צ"ט ע"ב סוכה מ"ד ד"ה כאן במקדש:

תוספות ד"ה או דילמא. לשון לימודים דף נ"ח. זהב שבא:

תוספות ד"ה טועם לשון לימודם נ"ח:

דף יד:

חוזר ואומר אמת. מהרש"ך ח"ג מ' ע"ב:

ערבית אני ה' אלקיכם. שאגת ארי' דף ל"ב קדושין ל"ד ד"ה תפילין:

והא בעי לאדכורי יציאות מצרים. יצחק ירנן וי"ו ע"ג:

רב קדים ומשי. זכרון יוסף ק"ג ע"א. ועיין על הסוגי' בית אברהם כהן דף קי"ד ע"א.

הא גופי' קשיא כו' הא לא קשיא כו' מ"מ קשיא. עיין הליכות עולם ט"ז ע"א:

א"כ מאי אסהדתיה. ברכי יוסף ל"ו ע"א:

הקורא ק"ש בלא תפילין כו' זבח בלא נסכי' חקרי לב דף ז':

תוספות ד"ה למה קדמה. לחם סתרים:

תוספות ד"ה ויאמר שבת כ"ה ד"ה גזירה:
תוספות ד"ה ומכל המצות הר"י הלוי סימן ל"ו:

דף טו.

והני מילי לק"ש אבל לתפלה יצתק ירנן י"א ע"ד:
הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו. פרי חדש במים חיים י"א ע"א. שנות חיים דף צ"א.
שאגת ארי' סימן ז' על הסוגי'. גופי הלכות ק"י על הסוגי' ותוספות:
הא דקתני הקורא להודיעך כחו דר"י. פרי חדש במים חיים א' ע"א.
ואלא הא דתני' לא יברך אדם ברכת המזון בלבו פרי חדש במ"ח א' ע"א:
רש"י ד"ה ק"ש בעידני' לשון לימודים כ"ח ע"ד. עיין שונה הלכות דף י"ד:
תוספות ד"ה דלמא ר"י היא כו' ופליגא במילתא דר"י צ"ל ופליג אמילתא דר' יהודה.
גופי הלכות ד' ע"ד. שנות חיים צ"א:
תוספות ד"ה להודיעך כחו דר"י וי"ל כיון דר"י לא דריש השמיע לאזנו א"כ אין כאן שום חידוש ויש לדקדק דהא ראב"ע דריש שמע אלכתחילה א"כ חידושא טובא הוה אשמעינן בדר"י שלא נטעה ונדרש שמע אלכתחילה כמו שדרש ראב"ע גם קשה לי בדראב"ע גופי' למה דרש דוקא לכתחילה דהא קימ"ל בכל התורה כולה בחד לימוד הוא לעכב ודוקא בקדשים צריך לשנות לעכב ואפשר לומר דוודאי מחד לימוד שמעינן שפיר לעכב ואלו לא הוה דרשינן שמע אלא להכי בוודאי ילפינן מינה אפי' דיעבד אמנם כיון דתרתי שמעת מני' ולאו יתורא הוא אלא דממילא ש"מ לכן לא דרשי אלא לכתחילה אבל לא דיעבד ואין להקשות לר' יוסי כיון דהוא נמי דריש בכל לשון שאתה שומע א"כ דיעבד מנ"ל י"ל דהגמר' דקאמר תרתי שמעת מינה היינו לרב יוסף לקמן דסבר דבכל המצות צריך להשמיע לכתחילה ונפקא לי' מהסכת ושמע א"כ בע"כ שמע דגבי ק"ש על דיעבד הוא וראב"ע לא דריש הסכת ושמע וג"כ סבר תרתי שמעת מיניה א"כ אי אפשר ללמוד אלא לכחתילה אמנם רב חסדא כיון דהוה סבר דר"י אפילו לכתחילה מתיר בע"כ דהוה סבר דהסכת ושמע לאו לימוד הוא ולר"י דאמר דיעבד לא יצא לא סבר תרתי שמעת מינה דאי הוה סבר כן מנ"ל דדיעבד לא יצא אלא סבר כרבי ק"ש בלה"ק א"כ כיון דאפי' לר"י לא אמרינן תרתי שמעת מינה פשיטא שאין סברא לומר כן אפי' לר' יהודא ובע"כ לא דריש השמיע לאזניך כלל דוודאי איכא לאוקמי ר' יהוד' כרבנן דרבי. שוב מצאתי סברא כזו בספר שנות חיים ועיין בחידושי הרשב"א שאפשר ליישב קושיתו בזה על הראב"ד:

תוספות ד"ה אי ר' יוסי. שנות חיים צ"א. פנים מאירת חלק נ' סימן ויו. שונה הלכות ד' ע"ד. דבר שמואל סימן שמ"ח ידי משה קנ"ה ע"ג. גופי הלכות ק"י ע"א, מלך שלום ח"ב ד' ע"ב:

דף טו:

ודילמא כולה ר"י ותרי גווני קטן. פרי חדש במים חיים א' ע"א:
מחלוקת בק"ש אבל בשאר מצות ד"ה יצא חזון עובדי פ' ע"ג:
רש"י ד"ה בד"א חקרי לב ע"ח ר"ל:
רש"י ד"ה ואין לו הקנה. משאת משה ח"ג י' דע"ג

דף טז.

ר"א ור"א הוה קטרין גננא זהב שבא:
חתן פטור מק"ש לילה הראשונה עיין מרכבת המשנה אלפאנדרי כ"ה ע"ג:
אם לא עשה מעשה פרי חדש במ"ח א' ע"ב:
הפועלים שהי' עושים מלאכה אצל בעל הבית. מלכי בקדש דף ק"ג עיין שונה הלכות ח"י ע"ב. ועיין מה שכתבתי בדף מ"ט בתוספות ד"ה לומר. יצחק ירנן ך' ע"ד עיין סוטה ל"ב:
רשי' ד"ה עושין בשכרן כו' למהר מלאכה ומתפללין מעין י"ח אבל עושין בסעודתן כצ"ל והכל ד"א:
תוספות ד"ה אהלים לנחלים. אמרי שפר למהראנ"ח פ' בלק. רצוף אהבה:
תוספות ד"ה מעשה בר"ג לשון לימודים כ"ג ע"ג. גופי הלכות ס"ג ע"א:
תוספות ד"ה לפי. מרכבת המשנה ח"ב פ"ה דתפלה ה"ז:
תוספות ד"ה וחותם בברכת הארץ עיין בספר בני יהוד' מה שהקשה מתוספות לקמן דף מ"ט ד"ה לומר שצריכה ולא עיינתי בדבריו ולעיקר קושית התוספות כתב מר"ן בב"י סימן צ"א דלסברת הרמב"ם רק ברכת הזן מן התורה אלא שצריך להזכיר בה מעין שאר הברכות והרב מהר"ש חיון בספרו בני שמואל האריך לתמוה עליו ומהר"י הלוי בתשובתו יישב דברי מר"ן עם כל זה דברי מר"ן דחוקים ואין מדברי הרמב"ם הכרע לשיטת הסוברים דברכה מעין ג' דאורייתא בוודאי שאי אפשר לומר כן דא"כ מ"ש בין ברכת המזון לברכת מעין ג' דתרווייהו מדאורייתא שווים ואם נפרש הא דאמרינן סוף פרק כיצד מברכין ארץ הפסיק הענין לפיכך בברכת המזון תקנו שלש ובשאר ז' מינים רק מעין שלש זה בוודאי דוחק גדול איברא דהרמב"ם סבר דברכה מעין ג' דרבנן:

דף טז:

רש"י כן אברכך בחיי אמרי שפר פ' ויקרא ו"פ צו:

דף יז.

רבא בתר צלותא. גופי הלכות ק"ט ע"א:
אמרו עליו על ר' יוחנן בן זכאי שלא הקדימו אדם שלום מעולם באר שבע:
גדולה הבטחה שהבטיח הקב"ה לנשים צפנת פענח נ"ז ע"ד. עין יוסף מ"ו ע"א:
רש"י פיך דברי חכמות. אהבת עולם ע"ז. מקום שמואל שער התרוצים:

דף יז:

תוספות ד"ה איסטניס אני ואיכא צער אם לא הי' רוחץ כוונתם בזה לשלל פירש הר"ח דמיירי דוקא בדאיכא סכנה. לזה כתבו דליתא אלא אפילו משום צער מותר:
תוספות ד"ה אנינת לילה דרבנן. וא"ת וכו' עדיפא מני' ה"ל להקשות על מתניתין גופה למה רחץ בליל' דוקא אפי' ביום יהי' מותר כי אע"פ דלענין קדשים הוא מן התורה לענין אבילות הוא מדרבנן וצ"ל דבוודאי דהוה מפרשי כך דלילה לאו דוקא ושיעור דבריהם כך הוא דהא בע"כ צ"ל דביום נמי רחץ דניהי דהוי מדאורייתא לענין קדשים לענין אבילות הוא מדרבנן וא"כ מאי הוצטרך לומר אנינות לילה דרבנן יהי' נמי מדאורייתא מותר ותירצו דזה אינו דבוודאי ביום לא הי' רוחץ אע"פ שלענין אבילות הוא מדרבנן ולהכי צ"ל דאנינת לילה מדרבנן אפי' לענין קדשים:
תוספות ד"ה ונפשי כעפר. אמרי שפר פרשת כי תבוא. אהבת עולם. גופי הלכות ק"ט ע"א. משכנות יעקב ק"א ע"ג:
כל העולם כולו נזונם בזכותם. עץ יוסף נ"ג ע"ד:
הני בני מתא מחסי' אבירי לב נינהו כו' מנחת בכורים ורש"י ותוספות. יד אהרן א"ח בהגהות הטור סימן ת"ל:
תרי זימני בשתא. בית דוד א"ח ל"ד ע"א אמרי שפר פ' אמור. רצוף אהבה:
מוחלפת השיטה. ברכי יוסף א"ה כ"ט ע"ג. דבר שמואל סי' מ"ו:
רשב"ג אומר לא כל הרוצה ליטול את השם . דבר שמואל סימן מ"ו יצחק ירנן יו"ד ע"א:
חוספות ד"ה והם ניזונים בזרוע. שפתי ישינים ק"ב ע"ב
תוספות ד"ה רב שישא בריה דרב אידי גופי הלכות סי' ע"ב:
פרק שלישי

מי שמתו כו' פטור מן הק"ש הרמ"ע מפאנו סימן קי"ג:
מוטל לפניו אין. מכתם לדוד מ"ח:
ורמינהו מי שמתו מוטל לפניו. רשב"א ח"ג דף ט' ע"א ועיין על הסוגי' רשי' ותוספות שמש צדקה ח"יד סימן ט'. שונה הלכות דף ז'. הר"י הלוי סימן ל"ו. הרמ"ע מפאנו קי"ג. פרח מטה אהרן ח"א נ"ב רש"י ותוספות:
רשי' ד"ה אינו מברך א"צ לברך. מכתם לדוד דף מ"ח ודף קל"ד:
תוספות ד"ה ואינו. מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דק"ש ה"ז:

דף יח.

לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו. מגילת ספר עשין דף ה':
דליה לשון הרשב"א. יצחק ירנן צ"א ע"א:
למחר באין אצלינו. משפט צדק ח"ב סי' ע"ז:
ומי ידעי כילי האי. גופי הלכות קי"א ע"ב סוטה ל"ד ד"ה אבות:
כי החיים יודעים שימותו. אמרי שפר פ' האזינו:
תוספות ד"ה וירכב עליהם רצוף אהבה:
תוספות ד"ה למחר הן באין אצלינו בית יעקב סימן צ"ב. עיין ראב"ן דף קמ"ז ע"ג ב"ב ע"ד ד"ה פסקי חזא. נידה ס"א ד"ה בגד שאבד:

דף יח:

דתבר גזיזא דברדא ונחית וטבל ב"ק ע"ב ד"ה אתא איהו:
בני ר' חייא נפק לקרייתא. אמרי שפר פ' בהר:
מעשה בחסיד אחד שהקניטתו אשתו עיין ר"ה י"ד ד"ה בפסח:
רש"י חלל רשע. עין יוסף כ"א ע"ב. פרשת דרכים:
תוספות ד"ה בן איש חי. שפתי ישיני' ק"כ ע"א:
תוספות ד"ה אלמא ידעי. רצוף אהבה:

דף יט.

כל המספר אחר המת משפט צדק ח"א סימן ע"ח:
אפילו בשעה ששלום על ישראל. רצוף אהבה:
אין משקין לא את הגיורת משנה למלך פ"ב דסוטה ה"ו:

את מי נידו את אליעזר בן הנך. דברי אמת בקונטרסים נ"א ע"ד. רמב"ן מגילת אסתר שורש אי דף ח' ע"ב. לב שמח ט"ו ע"ב. קנאת סופרים דף ד':
לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן. מנחת בכורים:
קברו את המת חזרו.מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דק"ש ה"ו:
רש"י ר' יהודה פליג אדלעיל. שפתי ישנים ק"ה ע"א:

דף יט:

בסוגיא המוציא [המוצא] כלאים בבגדו כו'. ויש לדקדק דמאי מקשי הגמרא מהאי דבאין עמו בטהורה. וכן מהאי דמדלגין דילמא שאני התם דהוי נמי מצוה. אבל הכא ע"י שפושט את בגדיו לא מצוה איכא ונ"ל דפשיטא לתלמודא דכדי שלא יתבזה בין הבריות נחשב כמו מצוה רבה והראי' שהי' רוצה לדמות' לקבורת מת מצוה שבוודאי מצוה גדולה היא שדוחה את כל המצות. וכן מבואר מדברי התוס' בב"מ דף למד שכתבו דצריך לוהתעלמת משום דליכא למילף ממת מצוה שהוא גדול כבוד הבריות אבל כלאים שפיר מצי למיצף אי הוי שב ואל תעשה לפי שהוא ג"כ בזיון גדול אלמא דנחשב כמו מצוה. איברא דיש לדקדק בדברי תוס' שם דמאי קשיא להו מוהתעלמת דילמא שאני גבי מת מצוה דאיכא נמי עשה דקבור תקברנו והוא מ"ע דאורייתא כמ"ש הרמב"ן להדיא בהשגותיו לשרש הראשון מספר המצות (ובדברי הרמב"ם יש לספק אם במת מצוה שייך מצות קבר תקברנו ועיין בספר לב שמח. ובאמת בחבורו נראה דהוא רק מדברי קבלה) וגם על הגמרא גופא יש להקשות כאן מאי פריך מולאחותו דילמא שאני התם דאיכא מצוה דקבור תקברנו מלבד כבוד הבריות וכבר ראיתי בספר פני יהושע שהקשה כן ובנה עמוד הברזל על זה עד שהפליא על רבותינו הקדומי' רשי' ותו' והגאונים והרמב"ן למה לא תירצו בזה הקושיא שהקשה דנילף מכהן ונזיר שמטמא בקום ועשה. ואף כי ידעתי מיעוט ערכי נגד הרב הגדול הנזכר עם כל זה בעיני יפלא עליו לחלוק על כל רבותינו בסברא כזו דהדבר הי' פשוט בעיניהם דהמקשן ותירצן ס"ל אף אם נאמר דקבור תקברנו בפירוש נכתב על כל המתים אף לא לקרובים מ"מ עיקר הטעם משום כבוד הבריות ושפיר נוכל למילף מיני' שאר כבוד הבריות ומה לי אם נכתב קבור תקברנו או נילף מולאחותו בלבד והרי אף אם לא הי' למדים שאר מתים מקבור תקברנו עכ"פ נילף מלאחותו ואפ"ה רצה הגמרא לומר הטעם משום כבוד הבריות וקאמר דנילף מינה ובוודאי מלאחותו בלבד הוא מקיים המצוה שהרי מוכרח הוא לעשות ואינו רשות ומה לי אם מקיים המצוה מזה הפסוק או נמי מקבר תקברנו ע"כ חזינן דעיקר טעם התורה

הוא משום כבוד הבריות אלא אם לא הי' נכתב לאחותו ה"א שום איסור לא תדחה משום מצוה אפילו יש בה כבוד הבריות לכן איצטרך דנדחה מצוה שיש בה כבוד הבריות בשב ואל תעשה וה"ה כבוד הבריות גדול אפילו אין מקיים בו שום מצוה כי אין לחלוק ביניהם כלל וזה פשוט:

ועוד שלא הועיל כלום בסברא זאת שרצה לומר דמפסח שפיר מצי יליף דהוה עשה שיש בו כרת א"כ גם מכהן ונזיר שפיר מצי למילף להוי לאוין טובא ואין עשה דוחה יותר מל"ת אחד וב"כ צ"ל דכבוד הבריות הוא שגורם לדחות א"כ נילף מיניה דכבוד הבריות דוחה עכ"פ ל"ת אחד ואם יתרץ דדחי כן לפי הפירש דדחי כ"ה לנזיר ופסח בכל זאת לא הועיל כלום עכ"פ חזינן דמסייע כבוד הבריות לעשה דקבור תקברנו לדחות יותר מלאו אחד. ועיין מה ששייך לסוגיא זו שם בתוס' ב"מ שכתבתי ובתוספות ריש פרק שבועות העדות ושם בשבועות דף י"ז וביבמות דף צ"א ובחוות יאיר סימן קצ"א ואשתמיטתי' זו לבעל פנים מאירות בחלק שני. ועיין עוד בחוות יאיר סימן קל"ט ועל דברי התוספות בשבועות בהר"ש חיון בספרו בני שמואל וגם על דברי הרמב"ם עמד ומלבד מה שכתב הוא אני תמה כי לא מצאתי להרמב"ם שכתב הך דינא כלל דעשיית הפסח ומילה נדחה מפני מ"מ. ובפרק ו' מהלכו' ק"פ שם לא הזכיר רק מפני אנינות אבל לא לענין לטמאות ועיין עוד ברמב"ם בפ"א מהלכות עדות ובכ"מ ובלחם משנ' שם והי' נראה לכאורה שם מדכתב הרמב"ם דאפי' בדיני נפשות צריך להעיד ולפי מה שמפרש הכ"מ בתירוץ ראשון דלא ס"ל כתירוץ השני שכתכו בו התוס' כפי שהי' רוצה לומר בספר בני שמואל כתבו התוס' בשבועות דף למד ע"ב וז"ל אבל הכא גבי עדות ליכא גנאי כל כך ולא שרי באיסורא אפילו בשב ואל תעשה ודמי לי' גנאי דשק וקופה עכ"ל. וכוונתם בזה משום דקשה להו דא"כ דגבי עדות ליכא גנאי כל כך מנא לן דאפילו גבי ממון אין צריך להעיד לזה תירצו דזה אתי שפיר דנילף ממצא שק או קופה. שהוא ג"כ אינו גנאי גדול ואפ"ה מותר כיון דממון הוא ה"נ נימא גבי עדות והוקשה להם על זה דזה אינו דהא גמרא פריך ממצא שק למצא כלאים ש"מ דמצא שק נמי גנאי גדול הוא לזה כתבו דוודאי מצא שק לא הוי גנאי גדול כמו מצא כלאים ואפ"ה פריך שפיר דכ"ש הוא אם בגנאי קטן כבוד הבריות דוחה בגנאי גדול לכ"ש:

מעתה לפי התירוץ זה דנשאר במסקנא דעדות הוה בשב וא"ת וא"כ יש לומר דמצא שק או קופה נמי הוי שב ואל תעשה ואפ"ה שפיר יליף מיני' עדות דשניהם שווים בזה דשב וא"ת הוא והי' הגמרא בברכות יכול לתרץ שאני מצא שק או קופה דשב ואל תעשה הוא ולא מצינן ללמוד מוצא כלאים מיניה. אבל לתירץ השני שכתבו תוס' דגבי עדות

נמי קום עשה מקרי וא"כ קשה איך יליף ממצא שק או קופה וצ"ל דשם נמי הוי קום עשה ולא הוי מצי לתרץ שב וא"ת שאני. ובב"מ דף למד נראה שסברו כהתירוץ הראשון כאן ועל הקושיא דלא משני שב ואל תעשה שאני. נראה דכוונתם לתרץ דהוצרך לומר ממונא מאיסורא לא ילפינן דאל"כ קשה לשתוק מלאחותו. ויליף ממצא שק או קופה בק"ו דהוי גנאי יותר גדול. אמנם התוס' דכאן לא נחתי להכי לומ' דהתירצן הראשון הי' יודע המסקנ' ומלאחותו

ובזה מתורץ מה שהקשה הר"ש חיון דאיך קאמרו התו' דהוי מצי לומר שב וא"ת שאני דהוי משמע דאין חילוק בין ממון לאיסור ואפילו באיסור אי הוי שב וא"ת דחי אפי' בגנאי קטן כזה. ובאמה זאת הסברא אינה אמיתות לפי המסקנא לפיכך הוצרך לתרץ ממונא מאיסורא לא ילפינן אמנם לפי מה שכתבתי דהתוס' ס"ל דהתרצן לא נחית למסקנא ל"ק מידי ובע"כ צ"ל כן. ותמהני על הגאון מהר"ש חיון ז"ל לשיטתו עדיפא ה"ל להקשות דהגמרא צריך לשנות כן מכח קישיות לשתוק מלאחותו:

והי' נראה לכאורה לתירץ שני דתוס' אם רואה חבירו לובש כלאים צריך לאמור לחבירו משום דהוי קום עשה אצל חבירו אע"ג דהוה אצלו שב וא"ת כמו לגבי עדות. והרא"ש שפסק דא"צ להודיע סבר כתירץ הראשון. אבל הרמב"ם שפסק דאפילו רואה על חבירו כלאים קורעו סבר כתירץ השני לפי שחבירו עובר קום עשה מקרי (איברא דיש לחלק דגבי עדות הוי כבוד הבריות והמעשה עניינים נפרדים הכבוד אצל עצמו והמעשה אצל חבירו אבל גבי רואה כלאים הכבוד הבריות והמעשה הכל ענין אחר ובחד גברא ואע"ג דגבי מ"מ נמי כבוד הבריות אצל המת והדחוי אצל עצמו ה"מ לענין דיחוי א"נ כבוד אחרים שאני ולא ניתן למחילה ועוד דהתם נמי חד גברא הוא אצל עצמו אם כשעושה זה לא יוכל לעשות זה וסברא זו עמוקה וצריכה עוד עיון אצלי) ומה שהכריח הר"ש חיון ז"ל דדעת הרא"ש נמי כתירץ הראשון דאל"כ למה במזיד צריך לקרוע הא הוי שב וא"ת לענ"ד הקלושה אינו מוכרח אדרבה נראה כמ"ש דבמזיד לא שייך כלל כבוד הבריות על כבוד קונו לא חס. אנן נחוס על כבודו. אלא שבע"כ צריך לומר דהרא"ש נמי מחלק בין גנאי קטון לגדול שהרי פסק הטור י"ד בסימן רמ"ב דתלמוד הרואה עושה דבר איסור מפני שאינו יודע או במזיד צריך לאומרו בפני רבו דאין חכמה ואין עצה וכו' הרי ששב וא"ת כזה לא נדחה מפני כבוד הבריות ואפי' כבוד רבו שהוא כמורא שמים ובע"כ צ"ל דאינו גנאי כ"כ לרבו כמו זה שהוא לבוש כלאים או דרא"ש מחלק דדוקא גבי כלאים לפי שהכבוד והמעשה בחד גברא אבל גבי רבו הוי כתרי גברא. ועכ"פ אין ללמוד מדברי הרא"ש הללו גבי כלאים רק דומה ממש לנדון זה כמו גבי כהן שא"צ לאמרו כמו שפסק

בת"ה ובש"ע סימן שע"ב. אבל במי שרואה בחבירו (איסור) [לוח הטעות: שאר דבר איסור] צריך לאמרו כמו שפסק הטור שצריך לאמרו. ולפי מ"ש החוות יאיר דיש לחלק בין מוצא כלאים לכהן שאיגו גנאי כ"כ א"כ מנ"ל שא"צ לאמרו כי יש לדמותו לרואה דבר איסור בפני רבו וא"כ ממ"נ קשה על בעל ת"ה אם מדמי כהן לכלאים א"כ לסברת התוס' אפילו הוא עצמו יודע משום כבוד הבריות מותר וכקושית הח"י ואם אינו מדמה כהן לכלאים וא"כ אפילו אחרים צריכין לאומרו וצ"ע כעת אצלי:

וראיתי לבעל נודע ביהודה חא"ח סי' ל"ה רצה ללמוד מדברי הרא"ש הללו שא"צ לומר לאיש שזינתה אשתו משום פגם משפחה והא וודאי תמוה טובא דבוודאי לא עדיפא כבוד משפחה מכבוד רבו שפסק הרא"ש שצריך לומר לאחר בפניו אם עושה איסור בשגגה או במזיד ואין ללמוד מהך דכלאים לנדון אחר אם לא בדומה ממש:

והקשה הרב ח"י על בעל ת"ה דהא גבי כלאים תחילות המעשה הוה באיסור. אבל בכהן מה ששוהא הוה רק בשב וא"ת ע"ש. וראיתי במשנה למלך פ"ג מהלכ' ביאת המקדש שהכריח דאף דתחילת המעשה הוה בהיתר מ"מ אם אח"כ עושה איסור בשב ואל תעשה כגון טהור שנכנס למקדש נמי מעשה מקרי. ובאמת שסברתו נכונה וגם ראיותיו ישרים אלא שהרב ח"י נראה שהי' מפרש לדברי התו' כמו שפירש מהרש"א דבשבועות לא איירי כלל לעניו מלקות אפילו לרב אשי רק לענין איסור דבטומאה שהי' לעולם הוי לאו שאין בו מעשה. אמנם כבר כתב הרב מ"ל שאין הכרח כלל לזה בדברי תוספות וא"כ לא קשה קושית בעל ח"י על ת"ה:

אמנם מה דקשה לי על סברת מ"ל הוא הא ממה שכתבו התוספות ביבמות דף צ' ע"ב דבסדין בציצית אע"ג שהוא קום עשה בלבישה כיון דבשעת לבישה לא עביד איסר שאינו מחויב עדיין בציצית ואח"כ בשכבר לבוש שב וא"ת הוא משא"כ כלאים דתחילת הלבישה באיסור. ולסברת המ"ל קושיות התוספת במקומה עומדת דאף דלבישת ציצת בהיתר כיון שעכ"פ בתחלה נעשה מעשה אף שאח"כ יעשה איסור בלא מעשה לא מקרי שב וא"ת אף שפעולה ראשונה בהיתר היתה:

אבל נראה כי המרדכי בשם ר"י שהביא הב"י בא"ח סי' י"ג חולק על סברת התוספות שסובר שאין איסור כלל בלבישת טלית בלא ציצית כי התורה לא אסרה לבישה בלא ציצית רק העשה הטיל בה ציצית אמרה תורה הרי שסובר דליכא איסור כלל בלבישה ולא שייך בה רק ביטול עשה דהטיל בה ציצית. ובדברי מרדכי הנ"ל נתקשו בה האחרונים ונ"ל כי הר"ש והר"י שניהם סוברים דלא שייך כבוד הבריות כלל בלבישת טלית לדידן כי בזה מיירי ולא בזמן הגמרא. אבל אי הוה שייכי בהן כבוד הבריות הוה

מותר בין בחול בין בשבת כיון דהוי שב וא"ת. אמנם קושיות הר"י על הר"ש הוא שסובר דאפי' בשבת אם לובש הוה ביטול מצות עשה לדידן דלא שייכי בה כבוד הבריות דהא בגמר' קאמר דלא שדי בכרמלית דרבנן ואי ס"ד דיש עשה אפילי בשבת הא התם לא הוי רק כבוד הבריות שאין בו גנאי כל כך כמו לובש כלאים ובגנאי קטן אפי' בשב וא"ת לא הותר בו. א"כ לשדיי' משום ביטל מצות ציצית אלא וודאי דבשבת לא שייך בו ביטל מצות ציצית. (ואין לומר מנ"ל לר"י דשם הי' רק גנאי קטן י"ל דזה מוכרח מלישנא קמא דאמר אלו אמרת לי מהתם הוי שדיתה ואמר טעמא דגדול כבוד הבריות לא דחי אלא לאו דלא תסור ואי ס"ד דגנאי גדול הי' אפילו לפי אותו הלשון דסבר דבר"ה הי' כיון דהי' גנאי גדול והוה שב וא"ת ובוודאי שכבר הוא לבוש למה לי' למשדי'. אמנם זה אינו דהא משום איסור שבת עסקינן והוא קום עשה ולאו שב וא"ת)

ולכאורה משמעות הגמרא שם דלא כהרא"ש שהרי אמר אלו אמרתי לי מהתם הוה שדיתי משמע דכוונתו הי' דרבינא הי' לו לאמור לו ולסברת הרא"ש דניהי כשידע מחויב לפשוט עכ"פ רבינא לא הי' מחויב לאמור אלא וודאי צ"ל כסברת הרמב"ם דמחויב לאמור לו ומרבינא גופי' דלא אמר לי' לא יש להוכיח מידי דאפשר דרבינא גופי' הוה טעי וסבר הא דכבוד הבריות דוחה את ל"ת היינו אפילו ל"ת דאורייתא כמו שהי' סבר גם המקשין והא ראי' דגם בלשון השני טעה רבינא שהרי בוודאי ברור הי' לו שהי' כרמלית ואפ"ה אמר לו כי לא ידע כלל מהך דינא דגדול כבוד הבריות וסבר הי' שצריך להפשיטו (ולפיכך מלשון השני בוודאי ל"ק מידי להרא"ש דכשם שהי' סבר אם אמר לו שצריך להפשיטו באשר שלא הי' יודע כלל מהך דינא דכבוד הבריות ה"ה פשיטא לו דצריך לאמור לו) אמנם אי נאמר דכאן גנאי קטן הי'[לוח הטעות: לק"מ להרא"ש ושפיר אמר לו דהי' לו לאמרו דגנאי קטן הי'] כי ר"י הוא המתרץ תירץ ראשון שבתוספות בשבועות נמצא סבר ג"כ דא"צ לאמרו כסברת הרא"ש איברא דיש לדחות בלא"ה דלא קשה מידי להרא"ש אף אם גנאי גדול הי' וכך אמר מר בר רב אשי לפי שהי' מסופק הא דלא אמר לו רבינא אי משום דסבר דאפילו יאמר א"צ להפשיט דכבוד הבריות דוחה אפילו ל"ת או אפשר דרבינא יודע הך דינא רק שעכ"פ אין מחויב לאמרו לזה אמר מר בר רב אשי (לברי' אמת) [לוח הטעות: לברר האמת] דניהי שפיר עבדת שלא אמרת אבל אם אתה סובר שאם אני יודע שאין צריך להפשיט זה אינו דכבוד הבריות דוחה רק לא תסור:

כל מילי דדבנן אסמכינהו אלאו דלא תסור הרמב"ן בהשגותיו לשורש א' סובר דאסמכתא בעלמא היא ולפ"ז אינהו דאחכו אפשר דידעי שפיר דכוונתם על לאו דלא תסור אלא דלא חילקו בין מילי דרבנן למילי דאורייתא כמו שסובר ג"כ הרמב"ם והמתרץ חידש

לו דמילי דרבנן רק אסמכתא נינהו אלא תסור ולפ"ז יש להקשות מאי הי' צריך לסיים ומשום כבודו שרי רבנן כיון דלא הוי אלא אסמכתא בעלמא ואפשר דאפ"ה צ"ל משום כבודו דאע"פ לשני קושית הראשונות תירץ כן ומשום כבודו ל"ג רבנן אע"פ שלא הי' יודע עדיין שיש לו סמך א"כ מכ"ש לפ"ז שאמר לו שיש רמז מן התורה פשיטא שצריך לומר דבלא"ה אע"ג דאסמכתא בעלמא היא לא הוה לן למדחי ולסברת הרמב"ן המקשן אפשר נמי דהי' יודע דמילי דרבנן קאמר אלא שסובר דאין חילק ותירץ לו דמשום כבודו שרי רבנן והא דאמר אסמכינהו כבר תירץ הרשב"ץ דבוודאי לא היה יכולת בדרבנן למשרי אלא דהם אמרו והם אמרו וכיון דהם אסמכינהו (שכוונתו כאן לימוד גמור) ה"ה דהי' יכולין למשרי ודברי רשי' נ"ל יותר קרובים לסברת הרמב"ן אמנם אין הכרע ומ"ש רש"י במקשה דאפילו אמרו לו ד"ת היינו מילי דרבנן שסברת המקשן ד"ת נינהו ובין להרמב"ם ובין להרמב"ן דאי ד"ת ממש קאמר א"כ מאי קאמר לא תסור נמי דאורייתא תיפוק לי' דבלא"ה דאורייתא הוא ומ"ש רש"י בתירץ ודקשיא דאורייתא הוא. ניחא אפי' לסברת הרמב"ן אע"ג דכבר חידש לן דהוה רק אסמכתא מ"מ כיון דקרא לי' ל"ת לא הוה לי' למדחיה אם לא שתקנו כך מעיקרא שלפיכך הוצרך לומר ומשום כבודו שרי רבנן:

המוציא כלאים בבגדו כל הסוגי' קול בן לוי דף ג'. מקום שמואל סימן ז'. שאנת ארי' סימן נ"ח לימודי ה' לימוד ל"ב על כל הסוגי' יבמות צ' ד"ה כולהי נמי:

תרגמה ר"א בבית הפרס משפט צדק ח"ב סימן ע"ו:

מדלגין היינו ע"ג ארונת. תמים דעים סימן ר"ד מרכבת המשנה ח"ג פ"ז דטומאת מת הי"ז ופ"ב הלכה וי"ו. ב"ב ד"ה רומן:

רוב ארונת יש פותת טפח נזיר נ"ג (ד"ה חוב) [לוח הטעות: דהחוב]:

ומשום כבוד מלכים לא גזרו ארעא דרבנן סימן של"ו:

ת"ש גדול כבוד הבריות משפט צדק ח"ב סימן ע"ו ותוספות שם:

כל מילי דרבנן אסמכוהו אלאו דלא תסור. רמב"ן מגילות אסתר בשורש ראשון דף ט' לב שמח דף ט' ודף י"א ע"ב:

ולגמר מני' כל הסוגי' לשון לימודים ז'. פנים מאירות ח"א סימן נ"ו. בתי כהונה ח"ב. בית אבות ל"א ל"ב. דברי דוד סימן י"ז. עיין בית אברהם י"ד ע"א:

איסורא מממונא לא ילפינן זרע אברהם ח"א דף ס"ט. ארעא דרבנן סימן ט"ו. באר יעקב ל"ט. חזון עובדי' ע"ה ע"ג:

רש"י ד"ה לאו דלא תסור יצחק ירנן צ"א ע"ב בית אברהם כהן צ"ו ע"ב:

תוספות ד"ה מדלגין כו' כדאמרינן בפ' בהמה המקשה כו'. דברי מהרש"א תמוהין כיון דנפקא לן רביעות דם מעל כל נפשות מת לא יבא הנכתב גבי כהן בפ' אמור ש"מ דמוזהר עליו ונראה דנתחלף למהרש"א בין פסוק על נפש מת הנכתב גבי נזיר ובין על כל נפשות הנכתב גבי כהן ושוב מצאתי כן לעטרת ראש. זרע יצחק לומבראזי. משפט צדק חלק ב' סימן ע"ו. זרע אברהם ח"א דף ס"ט. מרכבת המשנה ח"ג פ' י"ב דטומאת מת ה"ו. לימודי ה' דף כ"א ע"ב שבת קנ"ב ד"ה עד שיסתם. כתובות ד' ד"ה עד שיסתם. סנהדרן מ"ז ד"ה משיסתם:

תוספות ד"ה רוב. זרע אברהם ח"א דף ס"ט. מרכבת המשנה ח"ג פי"ב דטומאת מת ה"ו. לימודי ה' דף כ"א ע"ב:

תוספות ד"ה לאחותו גבי נזיר כתיב. על כל נפשות מת לא יבא כו' הך קרא גבי כהן כתיב צ"ל על נפש מת לא יבא:

תוספות ד"ה אמרת לא יטמא אגורה באהליך דף כ"ז:

דף כ.

שב ואל תעשה. מגילת ספר לאוין ק"ס ע"א. דברי אמת בקונטרסים נ"ג ע"ב. חוות יאיר סי' צ"ה צ"ו ארעא דרבנן סימן י"ח. זרע יעקב בשו"ת סימן צ"ח. גט מקושר קמ"ד ולהן. ב"מ למד ד"ה אלא. שבועות למד ד"ה אבל איסורא:

מ"ש ראשונים דמתרחיש להו ניסא. אש דת דף נ' ע"ד.

חזיא להיא נכרית דהוה לבשה כרבלתא מגילת ספר לאוין קנ"ד ע"א:

רב גידל הוה רגיל דהוה יתיב אשערי טבילה. משכנות יעקב ס"ה ע"ב עץ חיים פ' ויחי מ"ז ע"ד. אהבת עולם פסחים ק"י ד"ה האי מאן:

נשים ועבדים וקטנים שונה הלכות ח' ע"ג:

תוספות ד"ה שב ואל תעשה. יבין שמועה פ"ד ורש"י שם. לימודי ה' לימוד קל"א. יצחק ירנן י"ז ע"ד:

תוספות ד"ה וקטנים. חקרי לב דף ח' ורש"י שם:

דף כ:

חייבת בתפלה פשיטא. כפות תמרים ל"ג ע"ב. מגילת ספר עשין ה':

מן התפילין פשיטא גופי הלכות קי"א ע"ב ערובין צ"ו ד"ה לא ס"ד:

ובמזוזה פשיטא שונה הלכות ט' ע"א:

כיון דכתיב ערב ובקר וצהרים שאגת ארי' סימן י"ד לימודי ה' לימוד קמ"ב:

נשים חייבת בקידוש היום. דברי אמה בקונטרסים נ"ח ע"ד. זכרון יוסף צ"ט ע"ב. פסחים ק"ו ד"ה זוכריהו. מנחות מ"ג ד"ה ור"ש פוטר:

נשים בברכות המזון דאורייתא. לשון לימודים נ"ב. פנים מאירת ח"א ס"ו. לשון ערומים בהשמטת הרא"ם דף כ"ט. שונה הלכות דף ט' ודף ל" ע"ב שער אפרים סימן י"א י"ב. שמע יעקב דף כ"ט. מכחם לדוד דף כ"ח. צרור החיים דף כ"ג. ידי משה דף מ"ב ע"ב זרע יעקב בדרשות י"ד ע"ד. מקום שמואל שער התרוצים. זכרון יוסף צ"ט ע"ב. יצחק ירנן כ"ו ע"א. עיין בית אברהם כהן צ"א:

להוציא רבים ידי חובתן חקרי לב ע"ד ע"ה:

בן מברך לאביו מרכבת המשנה פ"ה דברכות הט"ו:

דאכל שיעורא דרבנן עיין לעיל ט"ו ד"ה ור' יהודה ודף מ"ח ד"ה עד שיאכל ודף מ"ט ד"ה ר' מאיר. פסחים מ"ט ד"ה ואכלת:

וכי לא אשא פנים. ר"ה י"ח ד"ה כאן קודם גזר דין. נידה ע' ד"ה כאן קודם ג"ד:

מחתני הרבני המופלא מהורר אברהם אויערבאך נר"ו

דרש רב עוירא אמרו מלכי השרת כו' אשר לא ישא פנים וכתיב ישא ה' פניו אליך כו'. עיי"ש במהרש"א וברי"ף שהקשו שהקושיא עדיין במקומה עומדת שהרי כתיב אשר לא ישא פנים. עיי"ש מה שתירצו. והנה באמת אמרו בספרי כיצד יתקיימו שני כתובים הללו. כאן קודם גזר דין כאן לאחר גז"ד כו' ולכאורה יש לדקדק בתירץ הקב"ה דאמר וכי לא אשא פנים כו' והם מדקדקים כו' אדרבה אנו מצינו שעם הצדיקים הוא מדקדק עמהס כחוט השערה ואינו נושא להם פנים. וכן הרי"ף בחידושיו הרגיש בקושיא זו. ואמרתי ליישב דברי חכמים על נכון. דמצינו שברכת כהנים היא חסד גדול מאת הקב"ה. ואמרו במדרש אל תאמר הכהן הזה בעל עבירות והאיך יוכל לברכינו אמר הקב"ה ואני אברכם. אני נותן הברכות על ידו כו' ואמרו שהכהן הוא כצינור המקלח מים ממעלה למטה. ובזה פרשתי הכוונה של ברכת כהנים שמברכים לברך את עמו ישראל באהב"ה. שמילת באהבה הוא **ב** אהבה. שאהבה בגימטרי' י"ג. ואהבת ישראל להקב"ה ואהבת הקב"ה לישראל הוא ב' פעמים אהבה עולה כו' כמנין שם הוי"ה במילואה. ולפיכך כשאדם עובד מאהבה הוא במידת החסד. לפי שע"י אהבתו הוא מושך מידת האהבה מלמעלה אליו. כידוע ליודעי חן. שמין תתאין מעוררין החסד:

וזה הוא החילוק. של צדיקים העובדים מיראה הם במיד' הגבור' כידוע שיראה בגימטרי' רי"ו כמנין גבורה מדקדקים עמהם. וכך דקדק הכתוב אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא הוא כו' שתיבת ביסוד [בסוד] קדושים הוא מודת הגבורה כנודע. לפיכך כשצדיקים

הם בסוד קדושי' נורא הוא על סביביו שמדקדקים עמהם כו' אגל אותם שהם במידת האהבה. אין מדקדקים עמהם. ולפיכך אמר שלמה על כל פשעים תכסה אהבה לפי שפשעים הם המרדים. ודקדק לומר תכסה. ולא אמר כל פשעים תמחה אהבה. שהרי ע"י כיסוי אינם נמחקים לגמרי רק הכוונה הוא שדרך אדם הוא שיש לו אוהב אחד. אם אומרים לו זה האוהב עשה לך מעשה רע. הוא מייגע עצמו מאוד לתרץ מעשה אוהבו פעם אומר שאפשר שעשה בשגגה. פעם אומר אפשר לא ידע שאני כועס על זה המעשה. אבל אם אומרים לו שמרד האוהב נגדו בפומבי. על זה אינו יוכל לומר כלום רק באהבתו הוא מוחל לו שעושה עצמו כאילו אינו רואה ויודע וכך הוא התנהגות הקב"ה עם ישראל שעל חטאותיהם ועוונתיהם ברוב רחמיו ממציא להם תירץ והצלה. ומוחק אותם אבל הפשעים שהם המרדים. אינם יכולים נמחוק רק באהבתו הוא מכסה אותם בפני מידת הדין עד יחזרו בתשובה. ואמרו במדרש יברכך ה' וישמרך מיצר הרע כו'. יאר כו' ויחנך במשאלותיך וכן הוא אומר וחנותי את אשר אחון. ישא ה' פניו אליך בשעה שאתה מתפלל כמ"ש הנה נשאתי פניך כו' וכך הוא פירושו יברכך ה' וישמרך מיצר הרע שלא תבא לידי חטא. ואם באת לידי חטא יאר ה' פניו אליך שתחזור בתשובה. ואם חזרת בתשובה ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום ממדת הדין. נמצא מוכח מזה שברכת כהנים היא נחלקת לג' ברכות וכולם שייכים זה לזה. ושמעי' מזה שאם אדם חוזר בתשובה אף אם לא עשה תשובה כהוגן על חטאיו אם עובד מאהבה להקב"ה אין מדקדקין עמו ונושאין לו פנים. וידוע שפנים הוא מידת הדין כמ"ש פני ילכו והניחותי לך כו' ולכך דקדק הכתוב אצל לא ישא פנים בפ' עקב כתיב כי ה' אלהיכם האל הגדול הגבור והנורא וכולם בלשון דין וגבורה לפיכך אמר אשר לא ישא פנים סתם. הפני' הידועים שהם פני דין אבל כאן כתיב ישא ה' פניו דייקא פניו שהם רחמים גבורה שבחסד כידוע לבאים בסוד ה' ששם מדבר מעובד מיראה וכאן מדבר מעובד מאהבה:

ובזה מיושבים דברי הגמרא כהוגן שקושיות מלאכי שרת יתורצת מאוד. וכי לא אשא פנים לישראל שמדקדק' שאין אני נושא אותם הפנים האמורים בפרשת עקב גבי לא ישא פנים שהם לעובדים מיראה. אבל כאן הם פנים אחרים לעובדים מאהבה:

ובזה ישבתי דברי המדרש דברי ירמי' בן חלקי' מן הכהנים כו' אמרו במדרש שכל קללות ירמי' הי' הפך מברכת כהנים כאן נאמר יברך ה' כו'. וכאן נאמר ולוקח מהם קללה כו'. ולהבין זה נראה שכבר אמרתי למעלה שעל הפשעים אין הדין נותן שתהי' תשובה מכפרת רק האהבה של הקב"ה לישראל מכפרת. נמצא אם הישראל חייבים שגגות ומזידות ומרדים ח"ו אם מתחילים לענוש אותם על השגגות ואח"כ על האחרים הרי

הדין קשה מאוד רק בדיני נפשות קים לי' בדרבה מיני' והעונש בא תיכף על הפשעים. כי בחטא האהבה מסתלקת והכיסוי של הפשעים הולך לו ותיכף הדין חל עליהם ר"ל. וזה ג"כ חסד גמל שאם האהבה קיימת מדות הדין בא על השגגות והזדונו' וברוב הזמן האהבה ג"כ מסתלק ונענשים אח"כ גם על הפשעים רק ברחמי ובחמלת ה תיכף האהבה מסתלקת וכשנענשים על הפשעים הרי קבלו עונשם. וחוטא נשכר לכך בעת חורבן בהמקד"ש תיכף נהפכה ברכת כהנים שהיא מדת האהבה ובא העונש על הפשע.

ובזה ישבתי דברי המדרש באיכה. כי ה' הוגה יכול על מגן ת"ל על רוב פשעיה ונתקשו בזה כל בעלי הדרוש. ובדברי הנ"ל מיושב היטב שידוע מה שאמרו חז"ל למה נאמר איכה בא"ב שעברו על חמשה חומשי תורה כו' ומה עמקו דבריהם שע"י חטאם נתוספו עליהם חמשה מיני משחית ובמקום אהב"ה בא איב "ה שהיא חמש יותר מן אהב"ה וכן הוא ראשי תיבות איכה ישבה **בדד העיר רבתי עם היתה** ר"ת איבה רעה. רק הקב"ה ברוב רחמיו הפך לטובה שהמיר אהבתו כדי לענשם תיכן על הפשעים ובל יזכרו עוד מזידים ושוגגים וידוע שהגה הוא לשון שמחה כמ"ש עלי הגיון בכינור כו' וזה הוא פירש המדרש והפסוק הי' צדיה לראש אויביה שלו שהשונאים שמחו שראו שהמפלה היא גדולה מאוד והעונש הוא חזק אבל כי ה' הוגה שהוא שמח ולפיכך הקשה יכול על מגן שקינה מבעי' לי' ולשמחה מה זו עשה. תלמוד לומר על רוב פשעיה שהשמחה הי' לפניו שהעונש על פשעים כדי שיכופרו עוונות אחרים בלי עונש כלל ודוק: עד כאן דברי חתני הנ"ל:

בעל קרי הסוגי' שאגת ארי' דף י"ד ע"ג ועוד בסימן כ"ד:

הירהור כדיבור דמי שאגת ארי' סימן ו"ו ועוד דף י"א ע"ב:

דאי ס"ד כדיבור דמי יוציא בשפתיו שאגת ארי' דף ט"ו ע"א:

רש"י ד"ה או דרבנן. חקרי לב ע"ד:

תוספות ד"ה בתפלה קדושין ל"א ד"ה דלא מפקידנא:

תוספות ד"ה נשים. חקרי לב ע"ד ע"ה:

תוספות ד"ה יוציא בשפתיו. שמע שלמה בלשונות לאחר סדר מסעי:

דף כא.

והרי תפלה דבר שהצבור עסוקין בו לב שמח דף יו"ד ודף ק"א:

ק"ש דאורייתא שאגת אריה סימן א' סוטה ל"ב:

תפלה דרבנן רמב"ן עשין ה'. לב שמח ק"א:

למדנו ברכות התורה. ברכי יוסף א"ח כ"ג ע"ג. עיין יבין שמיעה ט' ע"ב. רמב"ן בתוספותיו לעשין סי' ט"ו גופי הלכות כלל תע"ז. לקמן ל"ה ד"ה לפני לכ"ש:
ספק קרא ק"ש כו'. ואי ס"ד אמת ויציב כו'. שאגת אריה סימן יוד:
ספק אמר אמת ויציב. ראש השנה ל"ג ד"ה הא ר' יהודה:
ספק התפלל. בתי כהונה ח"א בית וועד סימן ט' דף פ'. שונה הלכות דף יוד ולהלן על הסוגיא. מהרי"ט צהלון סימן קי"ד. מכתם לדוד דף ה' ע"א:
גברא בר חיובא הוא. חקרי לב פ"ו פ"ח:
תוספות ד"ה ה"ג אלא ק"ש. בית יעקב סי' קל"ה:
תוספות ד"ה ור' יוחנן אמר. לחם יהודה י"ד ע"ג:

דף כא:

הנכנס לבה"כ ומצא צבור שמתפללין. בית יעקב סימן ט"ז:

דף כב.

והודעתם לבניך וסמיך ליה יום אשר עמדת ב"ק פ"ב ד"ה אתא איהו:
מכאן אמרו הזבים והמצורעים ובועלי נדות. שבת פ"ו ד"ה מנין לפולטת:
דברי תורה אין מקבלין טומאה. רצוף אהבה. מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דתפלה ה"ד:
נהוג עלמא כהני תלתא סבא. שבת קל"ט ד"ה ולשלח:
רשי' ובועלי נידות. משנה למלך פ"ג דביאת מקדש:

דף כב:

אמר רבא כו' בריא לאונסו. שו"ת רשב"א סי' רי"ט:
וכמה יתרחק מהם ומן הצואה. פרי חדש במים חיים א' ע"ב:
תוספות ד"ה אלא לכ"ע לשון לימודים א' ע"ב וע"ג כ"א ע"ד. פרי צדיק דף ע"א. נחפה בכסף הלכות מגילה קע"ח ע"ג. שונה הלכות דף י"ג. גט מקושר קנ"א ע"א:
תוספות ד"ה אעפ"י שהתפלל. גופי הלכות ק"ט ע"ב. רצוף אהבה. זרע אמת בחדושים סימן ב':

דף כג.

רשי' גברא דחוי הוא. עיין מחזיק ברכה א"ח כ"ג ע"א:
תוספות ד"ה חיישינן. לשון לימודים ט"ו ע"ב מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דתפילה הי"ח:

דף כג:

ולא יישן בהם. זקן שמואל דף ב' ודף ג'. מטה יוסף ח"ב חא"ח סימן ד':
הא באיש הא באשה. תבואת שור ק"ט:
צר בי' ולא אזמני'. ע"ז מ"ו ד"ה בית שבנאו:
אע"ג דתני תיובתא דשמואל הלכתא כוותי'. למנצח לדוד יוד ע"ב:
רשי' ד"ה ולא יישן. מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דתפילין הי"ו:
תוספות ד"ה דברים שהתרתי. לשון למודים ט"ו ע"ב:

דף כד.

תינוקת. דברי אמת בשו"ת י"ג ע"א יצחק ירנן ט' ע"א:
טפח באשה ערוה. לחם יהודה י"ב ע"א לשון רשי' שם יצחק ירנן ח' ע"ג:
שוק באשה ערוה. דברי שמואל סימן רצ"ג. לחם יהודה י"ב ע"ב. לשון רשי' שם:
קול באשה ערוה. יצחק ירנן ח' ע"ד:
תוספות ד"ה והתני ר' חייא. יד אהרן א"ח סימן מ' (בהגותיו ק"י) [לוח הטעות: בהגהות ב"י] יצחק ירנן ט"ו ע"א:

דף כד:

ד"ה והתני'. לשון לימודים כ"ה. ברכי יוסף דף ל"א ע"ד. יבין שמועה קכ"ב ע"ב. יתר הבז מ"ד ע"א:
תוספות ד"ה אמר לי' לדידי. מלך שלם ח"נ ה'. גט מקושר קנ"ב. נחפה בכסף קע"ח ע"ג:
רש"י אלא עיטוש אעיטוש קשיא. יצחק ירנן י"ב ע"ב:
תוספות ד"ה פסק ר"ח. חקרי לב ר"ח:

דף כה.

מ"ט דרב חסדא דכתיב כל עצמותי. למנצח לדוד יוד ע"ב:

דף כה:

בעי מני' מר בריה דרבינא צואה דבוקה כו'. למנצח לדוד יו"ד ע"ב:
ל"ש אלא בכלי שאינו כליין לשק תהר"י. מעשה חייא ח' ע"ב:
אבל בכלי שהוא כליין יצחק ירנן י"ד ע"ד:
רש"י ד"ה מאן שמעת לי'. למנצח לדוד יו"ד ע"ב:

תוספות ד"ה והרי לבו רואה את הערוה לשון לימודים כ"ה. שונה הלכות ט"ו:
תוספות ד"ה ובלבד כו' זה לפי הגהת מהרש"א הדפיסו המדפיסים דיבור אחר אבל מדברי הב"י סימן פ"ז מוכח דדיבור אחד הוא עם מה שלפניו וכוונתם דהא דזכוכית מותר היינו בנתן לתוכו מים וכן הוא במרדכי ובתהר"י להדיא והתימא ממהרש"א שהגיה וגם בגמרא ליתא תיבת ובלבד:

דף כו.

תוספות ד"ה ספר תורה. דבר משה ח"ג דף ד' ע"ד:
פרק רביעי
תפלת השחר זכרון יוסף ק' ע"א:
תפלת המנחה עד הערב שאגת אריה י"ז:
עד פלג המנחה לעיל ב' ד"ה אמר ליה ר' יהודה. תולדת יצחק.
תפלת הערב אין לו קבע מרכבת המשנה ח"ב פ"ג דתפלה ה"ו:
ר' יהודה אמר עד ז' שעות הרמ"ע מפאנו סימן כ"ב:
ורמינהו מצותה כו' ותו לא. כללי שמואל בתמים דעים כ"ח ע"א. באר יעקב ז' ע"ד. זכרון יוסף ק' ע"א:
עד חצות ותו לא על הסוגיא לחם יהודא ט"ז.
טעה ולא התפלל ערבית כו' מעוות לא יוכל לתקן באר יעקב ח' ע"א יומא פ"ז ד"ה והאמר:
רש"י ד"ה תפלת הערב אין לה קבע מהרי"ט צהלון סימן ע':
תוספות ד"ה טעה ולא התפלל לשון לימודים לימוד ע"ג מגילת ספר עשין ד'. שנות חיים קל"א ע"ב. אהבת עולם. ועיין מרכבת המשנה ח"ב פ"ג דתפלה ה"ו:
תוספות ד"ה איבעי' להו יצחק ירנן י"א ע"ב. חקרי לב צ"ד:

דף כו:

תפלות אבות תקנום. ידי אליה ב' ע"ד. מהרי"ט צהלון סימן ע'. מחזיק ברכה כ"א ע"ד. שנות חיים דף כ"ו על הסוגיא משכנות יעקב ל"ז ע"ד:
יעקב תיקן תפלת ערבית. לשון לימודים ס"א ע"ב. תועפת ראם ט"ו ע"ד שונה הלכות א' ע"ג:
תני כוותי' דריב"ל נימא תהוי תיובתא דר"י ב"ח עיין הליכות עולם י"ז ע"ב. מרכבת המשנה אלפאנדרי כ"ו ע"א:

איזהו מנחה גדולה משש שעות כו'. בית יעקב סימן צ"א. לשון רשי' עיין יד אהרן א"ח סי' רל"ג הגהות ב"י:

איבעי' עד ועד בכלל. כללי שמואל שבתמים דעים ל"א ע"א. באר יעקב ז' ע"ד. חולין נ"ה [ה'] ד"ה כל שיעורי:

תוספות ד"ה קשיא. לחם סתרים:

תוספות ד"ה יצחק תיקן. שנות חיים כו':

תוספות ד"ה אין שיחה. שנות חיים כו':

תוספות ד"ה עד פלג המנחה. מעיין גנים מזרחי דף כ"ה ודף קס"ז יצחק ירנן י"א ע"ג:

דף כז.

ועל תמיד של שחר שקרב בד' שעות. מנחות ס"ד ד"ה אב"א:

דרב צלי של שבת. שונה הלכות דף א'. עיין מחזיק ברכה נ"ו ע"ג. עיין לעיל ב' ד"ה מאימתי:

דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. עיין לעיל בד"ה מאימתי:

רב איקלע לבי גניבא. למנצח לדוד יוד ע"ב:

תוספות ד"ה ת"ש ושל מוספין. לשון לימידים ס' ע"ד.

תוספות ד"ה דרב צלי כו' כן לענין תוספת שבת ו"ט באב ט"ס הוא כי בט"ב אין תוספות וכ"כ ה"ה פה בשם הרמב"ן ועיין ברא"ש וצ"ל ביום טוב פרי חדש במים חיים א' ע"ב יצחק ירנן דף ע"ד ע"ג:

דף כז:

אמר ליה רב ירמיה בר אבא מי בדלת. קדושין מ"ו ד"ה נראין. פסחים ק"ו ד"ה שבקיה:

מי בדל מר. משפט צדק ח"ב סי' נ"ג:

מתפלל אדם של שבת בע"ש ואומר קדושה על הכוס. פסחים צ"ט ד"ה עד שתחשך:

מיז אין לו קבע. לשון לימודים כ"ט ע"ג. רשב"א סימן רס"ט מהרי"ט צהלון סימן ע':

תפלת ערבית רשות מגילת ספר עשין ד':

ת"ר מעשה בתלמיד אחד. זהב שבא:

אשתקד צעריה. עיין שבת נ"ד ד"ה הוא מעשר:

נוקי לר' יהושע בעל מעשה הוא. רצוף אהבה:

תוספות ד"ה והנותן שלום. חק נתן רי"ו ע"א. מקום שמואל שער התרוצים:

תוספות ד"ה הואיל והתפלל. לשון לימודים ס"ג ע"ג. זהב שבא:

תוספות ד"ה שאני ציבור. זהב שבא לשון לימודים ס"ג ע"ג וע"ד. משפט צדק ח"ב סימן נ"ג:
תוספות ד"ה צלי של מוצאי שבת. משפט צדק ח"ב סימן נ"ג:
תוספות ד"ה והלכתא כוותיה דרב כתב במחזיק ברכה א"ח דף מ"ב ע"א דהוא טעות הדפוס שאינו דיבור בפני עצמו אלא נמשך לדיבור הקודם והתוספות גורסים רב יעיין יד מלאכי כלל קמ"ח שהאריך בענין הגירסאות והכריח דהגירסא רב אבל התוספות לא גרסי הכי וע"ש:

דף כח.

דילמא מעבריה לך. הר"י הלוי סימן צ' תוך התשובה:
בו ביום בא יהודי גר עמוני. שער המלך ח"ב ק"כ ע"א. חזון עובדיה ס"ו:
וכי עמון ומואב במקומן. מגילה י"ב ד"ה זיל לגבי עמון. יבמות ע"ו ד"ה מניחין. סוטה ט' ד"ה מנימין:
מאן דלבש מדא. צפנת פענח מ"ח ע"ב:
לר"ג תלתא שבתא. בית דוד ח' א"ח ח' ע"ב:
ת"ר הי' לפניו ב' תפלות. שאגת ארי' סימן י"ט:
כל המתפלל תפלת המוספין לאחר ז' שעות. שאגת אריה סימן ט"ו:
לישנא דתברא הוא. למנצח לדוד יו"ד ע"ב:
רש"י ד"ה מתפלל לשון לימודים ע' ע"ג:
תוספות ד"ה ושל מוספין כל היום עיין מג"א רפ"א ובנוסחתנו בתוספות הוא בפסחים והוא נכוון:
תוספות ד"ה הלכה מתפלל של מנחה לשון לימודים ע"ה ע"א:

דף כח:

כשחלה ר"י בן זכאי. עין יוסף פ"ד ע"ב. זהב שבא:
כדי שיראה איסור כנגד לבו. בית יעקב סימן קנ"ז. לעיל י"ב ד"ה כרע כחיזרא:
תוספות ד"ה כיון שהגיע זמן מנחה. לשון לימודים דף מ"ג ע"ד ודף ס' ע"ג:

דף כט.

כל השנה מתפלל הבינינו. עיין יומא פ"ח ד"ה מפני:
הא ביחיד הא בצבור. עיין ר"ה ל"ד ד"ה כך:

דף כט:

תוספות ד"ה והא דאידכר. לשון לימודים דף למ"ד:

דף ל.

מאי איכא בין הבינינו לתפלה קצרה ע"ל ג' ד"ה היה לך:
אבוה דשמואל ולוי. יצחק ירנן י"ב ע"ג:
השכים לצאת לדרך. שאגת אריה סימן ע"ז. עיין סוכה ל"ח ד"ה מדקתני:
תוספות ד"ה מסמך גאולה לתפלה לשון לימודים דף נ"ז. יד אהרן א"ח פימן פ"ט בהגהות הטור.

דף ל:

האמר ר"י בצבור שנו. חקרי לב צ"ג רש"י ותוספות
כמה ישהא בין תפלה לתפלה. בית דוד א"ח י"ב ע"א:
שאין מקדשין החדש בלילה. יומא פ"ז ד"ה והאמר:
תוספות ד"ה אין הלכה כר' יהודה פרי חדש במים חיים א' ע"ג וכתב בספר שתי ידות להרם לונזאני דף קי"ג מדמציין אין הלכה ובנסחתינו הוא דאין. מוכח מזה שהי' להתוספות הנוסחא כמו שמצא בגמרא כ"י ולא היא אלא אין הלכה. ועל זה מציין התו' ע"ש:
פרק חמישי
אין עומדין להתפלל. ריח שדה דף ס"ט:
במקום גילה שם תהא רעדה. סם חיים בליקוטים ב' ע"ג. שנות חיים ל' ע"א אמרי שפר פ' צו. רצוף אהבה. אהבת עולם:

דף לא.

אייתי כסא דזוגיתא חיוורתא ותבר קמייהו חולין פ"ד ד"ה בזוגיתא. ב"מ כ"ט ד"ה בזכוכית:
מכאן שאסור להגביה קולו. תבואת שור דף ק"ט:
מכאן ששכור אסור להתפלל. לחם יהודה י"ב ע"א:
תוספות ד"ה רב אשי. לשון לימודים כ"ג ע"ג:
תוספות ד"ה ומצאו בזויות אחרת לחם יהודה כ"א ע"א:

דף לא:

אם היתה עקרה נפקדת. מרכבת המשנה ח"ב פ"ב דסוטה הי"א חזון עובדי' קי"ח:
דברה תורה כלשון בני אדם. מנחות י"ז ד"ה מאי האכל:
זרע ששקול כשני אנשים. משכנות יעקב צ"ג:
וישחטו את הפר ויביאו הנער אל עלי ודברי רשי' עבודת ישראל קל"ב ע"א:
מכאן ששחיטה כשרה בזר. משכנות יעקב קפ"ה ע"ג
[לוח הטעות: **תוס**' ד"ה מכאן. לשון ערומים כ"ז ע"ג. זהב שבא:]
תוספות ד"ה מורה הלכה. משכנות יעקב קפ"ז ע"ג. חזון עובדי' פ"ז ע"ד:

דף לב.

ורבא אמר שהפר לו נדרו. משנה למלך פ"ז דנדרים ה"ט:
תשש כח כנקבה. קרבן חגיגה ק"ט ע"ב:

דף לב:

כהן שהרג את הנפש. מנחת בכורים. יבמות ז' ד"ה שנאמר סנהדרן ל"ה ד"ה שנאמר:
נפסקה מחיצה של ברזל בין ישראל. סוטה ל"ח ד"ה מחיצה:
המאריך בתפלתו ומעיין בה. שבת קי"ח ד"ה עיון תפלה:
היינו עזובה היינו שכוחה. משכנות יעקב קצ"א ע"ג:
ת"ר מעשה בחסיד א'. למנצח לדוד יוד ע"ב:
תוספות ד"ה גדולה תפלה. מהרי"ט צהלון סימן קי"ב מהרשד"ם ח"א סימן ל'. אמרי שפר. אהבת עולם שנות חיים דף פ"ו ע"ג:

דף לג.

נחזי היכי תיקן חקרי לב קל"ו קל"ד:
בתחלה קבעוהו בתפלה. מגילת ספר עשין דף י"ט:
כל המברך ברכה שאינה צריכה. ברכי יוסף א"ח כ"ב ע"ג:
תוספות ד"ה אבל עקרב לשון לימודים א' ע"ג. סם חיים בדרשות י"ז ע"ג. זהב שבא:

דף לג:

תשסרי לא תיקן. חקרי לב פ"ז:
לאו הלכה אתמר אלא מטין. דבר שמואל סימן קי"ד:

אמר רחבא. זכרון יוסף י"א ע"ד ועל דברי הערוך שם י"ג ע"א:
על קן צפור מגילת ספר לאוין ע"ו ע"ב. צפנת פענח רנ"ג ע"ג:
מפני שעשה מידותיו של הקב"ה רחמים. משכנות יעקב י"א ע"א:
האי דנחית קמיה דרבא. שפתי ישינים ק"ב ע"ב:
ורבא נמי לחדודי לאבייי. מרכבת המשנה אלפאנדרי כ"ז ע"ד:
הכל בידי שמים. צפנת פענח ר"ו ע"ג. כתובות ל"ה ד"ה הכל בידי שמים:
הא דאמר מילתא. ברכי יוסף א"ח כ"ח ע"ג שונה הלכות דף ז':
רש"י ד"ה כרחבא. זרע יצחק לומבראזי:

דף לד.

לא יענה אחר הכהנים אמן זכרון יוסף י"ז ע"בג על הרמב"ם ופוסקים:
מתיב ר"ש מהיכן הוא חוזר ורש"י. מהר"י הלוי סימן ל"ז בארוכה. עיין בסוף ספר קרבן נתנאל נוסחא אחרת ועיין שם הגדולים ח"ב דף י"ח ע"ב:
אל ישאל אדם צרכיו לא בג' ראשונות. ע"ז ח' ד"ה אם בא:
אם בא לשוח בסוף כל ברכה ע"ל י"ב ד"ה כרע כחזרא ודף ל"א ד"ה מצא בזויות:
רש"י ד"ה מתחילת הברכה. לשון לימודים דף ל"א.
תוספות ד"ה אמר פסוקא. מקום שמואל שער התרוצים: רצוף אהבה:
תוספות ד"ה אמצעות. לשון לימודים דף ל"א מרכבת המשנה אלפאנדרי כ"ה ע"ב. מגילה י"ז ד"ה הסדיר:
תוספות ד"ה אל ישאל אדם צרכיו באר שבע:

דף לד:

ל"ק הא בתחלה הא בסוף. למנצח לדוד יו"ד ע"ג:
אמרי עליו על ר"ח בן דוסא עבודת ישראל דף קס"ה.
תוספות ד"ה קידה על אפים רצוף אהבה:

דף לה.

פרק ששי
אחלי והדר אכלי'. תועפת ראם ע"ח ע"ב. ב"ק ס"ט ד"ה קדש קדש:
הניחא למאן דתני וכו'. זרע יצחק לומבראזי:
מאן דתני כרם רבעי. קדושין ב' ד"ה אתרוג:

אשכחן לפניו רצוף אהבה:
כשהוא שבע מברך כשהוא רעב לכ"ש חולין ק"ז ד"ה ולא בירך:
איכא למפרך מה לכרם. שפתי ישינים ק"ג ע"ב:
קמה תוכיח יצחק ירנן כ"א ע"ד:
כאלו נהנה מקדשי שמים למנצח לדוד יוד ע"ג:
תוספות ד"ה כיצד. יצחק ירנן כ"ט ע"ד:
תוספות ד"ה אחליה. בית אברהם כהן קכ"ח קכ"ט:
תוספות ד"ה שאין. חקרי לב ס"ד ס"ט תועפות ראם ע"ח:
תוספות ד"ה למאן דתני כרם רבעי מגילת ספר לאוין ע"ג:
תוספות ד"ה דבר שאין גדולו כו' רדב"ז ח"ב סימן תרמ"ה. מהרי"ט צהלון סימן קי"ג. מהרש"ך ח"א דף קס"ז. מעשה חייא ויו רצוף אהבה:

דף לה:

בזמן שישראל עושין רצונו של מקו' פרשת דרכי' דף מ"ח:
ת"ר ואספת דגנך מת"ל. נחפה בכסף י"ט ע"ג. ברכי יוסף י"ט ע"ב. שונה הלכות וי"ו ע"ב בית יעקב סי' קל"ב אדמת קדש ח"א י"ב ע"א. רוח אלי' בדרשות י"ג ע"א. יצחק ירנן ע"ה ע"ג:
[צריך למחוק: לה]
הנהג בהם מנהג דרך ארץ. בארות המים ג' ע"ב. שנות חיים ס':
לא תחזו קמאי לא ביומי ניסן ולא ביומי תשרי ב"ב כ"ח ד"ה כנס:
מ"ש יין. לשון לימודים נ"ה ע"ד. מהר"י הלוי סימן מ"ז תוך התשובה על הסוגיא:
אי הכי נברך עליה ג' ברכות. מגילת ספר עשין י"ז. נחפה בכסף ח' ע"ד. מחזיק ברכה ל"ז ע"א. דרך המלך ט' ע"ד:
אי דשתי ליה אזוקי מזיק. שונה הלכות כ"א ע"ג:
תוספות ד"ה כאן לאחר ברכה. שנות חיים ל"ג. אמרי שפר פ' תרומה:
תוספות ד"ה כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום. שנות חיים דף ס"א ודף ר"ג. דת ודין פ' כי תבוא. זהב שבא. אש דת מ"ד. מעיין גנים קל"ט ע"ב. עץ חיים קל"ד ע"א. מהרשד"ם חא"ח קל"ד ע"א. רצוף אהבה:
תוספות ד"ה טובא. ריח שדה סימן י"ז:

דף לו.

פשיטא מה דתימא כיון דלרפואה קמכוין. יצחק ירנן ל' ע"א:
קמחי דחיטי מהר"י קולון סימן מ"ה מגילת ספר עשין י"ד ע"ד. שונה הלכות דף כ"ב. יצחק ירנן כ"ב ע"ג:
מה דתימא הואיל וקשה לקוקיינא שונה הלכות דף כ"א:
צלף של ערלה עיין על הסוגיא ולשון הרא"ש. יצחק ירנן ל"ב ע"ב. מרכבת המשנה ח"ג פ"א דמעשר שני ה"ז:
בח"ל זורק את האביונות ואוכל את הקפריסין שאגת אריה סי' כ"ג:
ולימא הלכה כר"ע. יבין שמועה קכ"ט ע"א:
ה"מ גבי מעשר דרבנן דבארץ גופיה דרבנן עיין ט"ז נ"ח ד"ה בצר. חולין ויו ד"ה והתיר רבי דנראה דהוי גרסי' ה"מ מעשר ירק וצלף:
רש"י ד"ה החושש בגרונו צ"ל בחושש כי רש"י מציין כל התירץ ולא על הבריתא וכ"כ יצחק ירנן. ל' ע"א וע"ש:
תוספות ד"ה קמחי. מרכבת המשנה חלק ב' פ"ג דברכות ה"ב:

דף לו:

אין קוצצין אילנות בשביעית בית יעקב דף ק"ב ע"ג:
כל שיש בו מחמשת המינים גינת וורדים כלל א' סימן כ"ב. פרח שושן כלל א' סי ג':
רש"י ד"ה משיוציאו. יצחק ירנן ק"א ע"ד:
תוספות ד"ה קליפי אגוזים. לשון לימודים נ"ה נ"ו גן המלך סימן ל':
תוספות ד"ה והלכתא. לשון לימודים נ"ה נ"ו פרי האדמה ח"א כ"ט ע"ב:
תוספות ד"ה ברטיבתא כו' וכן קלו של גרופלא שאין רגילין לאכול אלא ברטובא כצ"ל לשון לימודים נ"ה נ"ו. פרי האדמה ח"א כ"ט ע"ב:

דף לז.

כמעשה קדרה ולא כמעשה קדרה. עיין בארוכה שונה הלכות דף כ"ג:
טחנה אפאה ובשלה. מנחות ע"ה ד"ה חביצה:
נתן ר"ג רשות לר"ע לברך. חולין ק"ו ד"ה וש"מ:
תוספות ד"ה ותיובתא. לשון לימודים נ"ו שאלת יעבץ ח"ב ק"א:
תוספות ד"ה הכוסס את החיטה. לשון לימודים נ"ו. מגילת ספר עשין ט"ו ע"ג. שונה הלכות דף כ"א:

תוספות ד"ה נתן. שאלת יעבץ ח"ב סימן קצ"ג. ועיין מהרש"א כאן ובפסחים ק"ה ד"ה וש"מ ברכה טעונה כוס ומ"ש שם מהרש"א:

דף לז:

חביצה. זקן שמואל ד' ע"ג נחפה בכסף ח' ע"ד. יצחק ירנן כ"ג ע"ג ותוספות שם:
תוספות ד"ה אמר רבא. לשון לימודים דף מ"ה:
תוספות ד"ה לחם העשוי לכותח. לשון לימודים מ"ג ע"ב:

דף לח.

ואדם יוצא בה ידי חובתו בפסח. אדמת קודש ח"ב י"ב ע"ד:
דובשי דתמרי. מגילת ספר עשין דף ט"ו מרכבת המשנה ח"ג פ"א דטומאת אוכלין ה"ד. ב"ב צ"ו ד"ה שכר תמרים:
ר"א מייחב [לוח הטעות: מחייב] ור"י פוטר באר יעקב כ"ו ע"ב:
תמרי של תרומה מותר לעשות מהן טרימא. לשון לימודים נ"ד ע"ד נ"ז ע"א:
רש"י ד"ה ור"י פוטר דזיעא בעלמא הוא. שער המים דף ט"ז ע"ג:
תוספות ד"ה האי דובשא דתמרי. מקום שמואל בשאלת תשובת ס"ו ע"ד. זרע אמת חלק א"ח בש"ת סימן למ"ד:

דף לח:

והלכתא המוציא גופי הלכות ק"י ע"א. באר יעקב יו"ד ע"ג י"א. עיין ט"ז א"ח סימן קס"ז סק"ד. פרי חדש א"ח במנהגי איסור:
שלקות על הסוגיא זרע אברהם ח"א י"ב ע"ב. עיין גינת וורדים חא"ח נחפה בכסף ז' ע"א:
האי תורמסא דשלקא. אדמת קודש ח"א ג' ע"ב:
אלא לבסוף מאי מברך למנצח לדוד יוד ע"ג:
אני ראיתי לר"י שאכל זית מליח. יומא ע"ט ד"ה אלא:
תוספות ד"ה המוציא. לשון לימודים מ"ג ע"א יצחק ירנן ס"ח ע"ג:
תוספות ד"ה מדקתני ירקות כו' ויש ירקות שאינו משתנות לעילויא כו' כלומר שהן טובים חיים כמו מבושלים כגון מיני קטניות ותפוחים וכמו שכתבו בדיבור אחר זה ועל אלו אף לרב חסדא מברך פ"ה זה פשוט בדברי התוספות ודברי מהרש"א תמוהין:
תוספות ד"ה משכחת לה. לשון לימודים נ"ז:

דף לט.

הנהו תרי תלמידי דהוה יתבי קמיה דבר קפרא שנות חיים קכ"ג עין יוסף נ"ז ע"ג:
[לוח הטעות: **שתיתא** שונה הלכות דף כ"ו כ"ז יצחק ירנן כ"ב ע"ד:]
נתן בר קפרא רשות לאחד לברך. ע"ל מ"ה ד"ה רצו. חולין ק"ו ל"ה וש"מ:
פשיטא לי מיא דשלקי אדמת קדש ח"א א' ע"ד:
פת הצנומה בקערה. עיין בארוכה שונה הלכות דף כ"ח. מנחות ע"ה ד"ה אפילו פרורין:
תוספות ד"ה בצר ליה שיעורא. לשון לימודים נ"ח ע"ג:
תוספות נתן בר קפרא. לשון לימודים דף ס'. זרע יצתק לובראזי. רצוף אהבה:
תוספות ד"ה מיא דסלקי זרע אמת א"ח בשו"ת סימן ל':

דף לט:

הביאו לפניו פתיתין ושלמין. דברי הרי"ף ורבינו יונה. פורת יוסף דף ק"כ:
הכל מודים בפסח עיין פסחים קי"ו ד"ה מה דרכו:
תוספות ד"ה והלכתא כרבא כו' ויש כאן ברכ לבטלה אבל אם הי' צריך לברך על הפת כצ"ל. ומ"ש בנוסתינו אבל אם לא היו צריך לברך. תיבת לא הוה ט"ס וצריך למחוק וכן הוא ברא"ש ומהרש"א נדחק בזה ושוב מצאתי כן בזרע יצחק לומבראזי:
תוספות ד"ה אבל פרוסה כו' אבל פתיתין ושלמין ממין אחד כלומר אע"ג שהפתיתים גדולים יותר וגם נקיים דאית בהו תרתי למעליותא אעפ"כ מברך על השלמים של פת קיבר ואי הוה נקטו התוספות פרוסה ושלמין ממין אחד לא הוה ידעינן הך דינא דפתיתין שהם גדולים כיון דאית בהו תרתי למעליותא וזה פשוט ולא ידעתי למה נתקשה בזה מהרש"א. לשון לימודים דף מ"ה:
תוספות ד"ה כתנאי. לשון לימודים דף מ"ה יצחק ירנן כ"ח ע"ד:
תוספות ד"ה מר סבר שלם עדיף. יצחק ירנן כ"ח ע"ד:
תוספות ד"ה מניח פרוסה. יצחק ירנן כ"ח ע"ד:
תוספות ד"ה הכל מודים. ארעא דרבנן סימן ב':

דף מ.

טול בריך טול בריך. פסחים ק"ן ד"ה דהוה גחין:
אין מי רגלים כלים. תבואת שור דף ק"ט יומא צ"ו ד"ה מצוה. נידה י"ג ד"ה אותו:
אמר ר' זירא ואיתימא ר"ח בר פפא תבואת שור ק"ט שונה הלכות דף כ':
בירך על פירות האילן בורא פרי האדמה. שאגת אריה סימן כ"ג:

ועל כולם אם אמר שהכל יצא. ביד מלאכי סימן של"ו הוכיח מכאן דבשנים שייך בכולן ודלא כמר"ן בכ"מ ועיין דרך המלך דף א' ע"ג שהשיג עליו ול"ק מידי דהא בהך מתניתין לא קמיירי רק מפירות האילן ופירות האדמה ומפת ויין לא קמיירי ובוודאי דאין סברא לומר דהך ועל מתניתין דלעיל דתחילת פרקין נמי קאי:

[לוח הטעות: **תוס**' ד"ה הביאו. לשון לימודים מ"ג:]

מאן תנא דעיקר אילן ארעא הוא ברכי יוסף ע"ג ע"ב:

פרי שאכל אדם הראשון חטה היתה עיין שבת ס"ו ד"ה כוורת:

כל היכא דשקלת לפירי איתא לגווזי. לשון לימודים נ"ז ע"ג פרי אדמה ח"א כ"ה ולהלן. מגן שאול סימן נ"ה נ"ו. מלך שלם סימן א'. קרית מלך רב ח"א בשו"ת דף ט"ו על הסוגיא ורשי' ותוספות שבת כ"ז ד"ה כל היוצא:

דף מ:

חוץ מפת ויין מהר"י הלוי סי' מ"ד:

מנימין [בנימין] רעיא כו' מאי קמ"ל. מר"ן בכלליו דף קי"ד ע"ב וחיסר לשון יש שם. מטה יוסף ח"ב דף א' ע"ב: סוטה ל"ג ד"ה ברכת המזון. חקרי לב צ' צ"א:

כל ברכה שאין בה הזכרת שם. שונה הלכות דף נ': מכתם לדוד כ"א ע"ג מקראי קדש נ"ג ע"ב:

כוותיה דרב מסתברא. גופי הלכות ס' ע"ב:

על דבר שאין גדולו מן הארץ. פרי חדש במים חיים א' ע"ג:

מאי נובלת. באר יעקב י"ב ע"א. יצחק ירנן ל' ל"א:

אלא בנבלות. זרע יצחק לומבראזו:

בנות שוח. שבועות י"ב ד"ה בבנות שוח. ע"ז י"ד ד"ה בנות שוח:

רשי' ד"ה חוץ מן הפת. מהר"י הלוי סימן מ"ז:

תוספות ד"ה ר' יוחנן מהר"י הלוי סי' מ"ז:

תוספות ד"ה נימא רב הונא. לשון לימודים כ"ד. פרח שושן כ"ח ע"ד. מהר"י הלוי סי' מ"ז. יצחק ירנן י"ט ע"ב. חקרי לב צ"א:

תוספות ד"ה אמר אביי מגילת ספר עשין דף י"א ע"ד:

דף מא.

מחלוקת כשברכותיהן שוות. לשון לימודים צ"ו ע"א ברכי יוסף ע"ד ע"ב. כפתור ופרח ל"ז ע"ב:

אבל כשאין ברכותיהן שוות. שאגא ארי' דף כ"ו ע"א ובסי' כ"ז:
מיתיביה הי' לפניו צנון וזית מעשה חייא דף ה' ע"ב:
תוספות ד"ה אבל. לשון לימודים נ"ח ע"ד יצחק ירנן דף ל"א:
תוספות ד"ה מיתיביה. לשון לימודים מ"ז ע"ד:

דף מא:

אלא מדרבנן וקרא אסמכתא. דברי אמת בקונטרסים פ"ג ע"א:
זה שני לארץ. זבח השלמים סימן קכ"ד בארוכה. שאלת יעבץ ח"ב סי' קצ"ד:
מאן יהיב לן נגרא דברזלא. זכרון יוסף כ"ד ע"ג:
איתמר הביאו לפניהם תאנים. כל הסוגי' בתי כהונה חלק שני. בית דין סי' ח':
פת פוטר כל מיני מאכל. גינת וורדים חא"ח כלל א' סימ' מ"ב:
דברים הבאים מחמת הסעודה. יצחק ירנן כ"ה ע"ד:
לאחר הסעודה פסחים ק"ג ד"ה אנא דעבדי:
רש"י ד"ה שני לארץ. פנים מאירת ח"ב סי' יו"ד.
תוספות ד"ה זה שני זכרון יוסף כ"ד ע"ג:
תוספות ד"ה ויין פוטר. לשון לימודי' מ"ז ע"ד:
תוספות ד"ה הלכתא לשון לימודים מ"ט:
תוספות ד"ה לאחר הסעודה. לשון לימודים מ"ט:
תוספות ד"ה יין נמי לשון לימודים מ"ט:

דף מב.

רב הונא אכל תריסר ריפתי. נאמן שמואל סימן ז':
סלק אסור מלאכול פסחים ק"א ד"ה כשהן:
אנן אתכא דריש גלותא קאסמכינן. חולין פ"ו ד"ה אסור לכל:
ולית הלכתא ככל הני שמעתא. מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דברכות ה"ז:
ג' תכיפות הן עיין לקמן נ"ג ד"ה תיכף לנט"י:
תיכף לנט"י ברכה תבואת שור ק"ט:
ברך על היין שלפני מזון. פסחים ק' ד"ה ידי יין ודף ק"ג ד"ה בירך אכסא קמא:
ברך על הפת פטור את הפרפרת. פסחים ק"א ד"ה והדר. זרע יעקב סימן יוד:
ב"ש אומרים אף לא מעשה קדרה. פרי חדש במים חיים א' ע"ג:
הסיבו א' מברך לכולן. מרכבת המשנה ח"ב פ"ז דברכות הי"ג:

תוספות ד"ה ר' זירא. נאמן שמואל סי' ז':
ד"ה בירך. זקן שמואל ז' ע"ג. לשון לימודי מ"ט.
תוספות ד"ה הסיבו לשון לימודים מ"ד יצחק ירנן כ"ט ע"ב:

דף מב:

בא להם יין בתוך המזון רש"י ותוספות יצחק ירנן כ"ט ע"ב:
והוא אומר על המוגמר. פרי חדש במים חיי' א' ע"ג. תולדת יצחק. חולין ק"ו ד"ה ש"מ:
איבעי' להו ב"ש ארישא. רדב"ז ח"ב סימן תרמ"ג. זרע יעקב סימן יוד. ועל המשנה וסוגיא כולה מרכבת המשנה ח"ב פ"ד דברכות ה"ו:
רש"י ד"ה והוא אומר על המוגמר. יצחק ירנן כ"ט ע"ב:
תוספות ד"ה ואע"פ. מרכבת המשנה ח"ב פ"ז דברכות הי"ג:
תוספות ד"ה רב ששת. מלכי בקדש דף י"ח לשון לימודים מ"ז ע"א. בתי כהונה ח"ב בית דין סימן א'. זרע יעקב סי' יו"ד:

דף מג.

אלא פת דבעי הסיבה כו' מרכבת המשנה. ח"ב פי"א דברכות. חולין ק"ו ד"ה וש"מ
כל אחד נוטל ידו אחת הביאו להם יין פסחים קט"ו ד"ה כל שטיבולו במשקה. חגיגי י"ח ד"ה הנוטל ידיו:
הנוטל ידיו באחרונה מגילת ספר עשין יוד:
מברכים על הריח משתעלה תמרתו. מגילת ספר עשין י"א ע"ד:
משחא כבישה לקמן נ"ג ד"ה אין מברכין:

דף מג:

הביאו לפניו שמן והדס. מלך שלם ח"ב ה' ע"ג:
{לוח הטעות: **תוס'** ד"ה שלשה שאכלו כו' עוד אמר אכלו כזית זה בתחלה גמרו לאכול זה בסוף כצ"ל וכן הוא בראי"ש בס"פ:
תוס' ד"ה בקולו של משה. רצוף אהבה סימן סימן כ':}
אני אכריע רש"י ותוספות לשון לימודים דף ס'. ברכי יוסף חא"ח דף ע"ח וחח"מ דף נ"א הרמ"ע מפאנו סימן ה'. הליכות עולם ויבין שמועה דף צ"ד. שבת מ' ד"ה הלכה כדברי המכריע. ב"ק קט"ז ד"ה הלכה כדברי המכריע:
ואל יהלך אדם בקומה זקופה. יצחק ירנן כ"ג ע"א:

דף מד.

הביאו לפניו מליח בתחלה. פרי חדש במים חיים א' ע"ג. יצחק ירנן כ"ג ע"ב:
אכל תאנים ענבים ורמונים. משאת משה חא"ח סימן א'. מגילת ספר עשין י"ז. לעיל ל"ז ד"ה נתן ר"ג. פסחים ק"ה ד"ה ש"מ:
ארץ הפסיק הענין נחפה בכסף ח' ע"ד:
מחתם במאי חתם. שונה הלכות דף כ"ז ע"ד שדה הארץ דף ד':
הכא מאי כו' על הפירות. למנצח לדוד ע"ג:
רש"י פירות גינוסר. יצחק ירנן כ"ג ע"ב:
תוספות ד"ה פירות גינוסר ב"ח וט"ז ומ"א סימן ריי"ב. תוספות י"ט פ"ו דשקלים. משנה ז שדה יהושע על הירושלמי. עבודת ישראל בסוף הספר:

דף מד:

תוספות ד"ה ולבני מערבא. למנצח לדוד יו"ד ע"ג.

דף מה.

פוק חזי מאי עמא דבר. עיין בקונטרס פאת הרא"ש שבסוף ספר שם הגדולים ח"ב קונטרס ב' סימנ':
תוספות ד"ה ר' טרפון. יד אהרן א"ח סימן י"ה בהגהות ב"י:
פרק שביעי
השמש שאכל כזית. מרכבת המשנה ח"ב פ"ז דברכות ה"ז:
נשים ועבדים וקטנים אין מזמנין עליהם שונה הלכות דף ל"ב:
מנין שאין המתרגם כו'. בארות המים וי"ו ע"ב:
בקולו של משה. גופי הלכות ק"ט ע"ב זהב שבא.
שנים שאכלו על הסוגיא כולה בכל הדף פנים מאירת ח"א ס"ו:
רש"י והשמש שאכל כזית. יצחק ירנן ך' ע"א:
תוספות ד"ה אכל טבל. לשון למודים נ"ג. שונה הלכות ל"א ע"ב וע"ש בדף ל'. גופי הלכות דף ס"ז ע"ב. על הרא"ש ורמב"ם עיין אדמת קודש ח"א ט"ו ע"א יצחק ירנן כ':

דף מה:

שאני התם דאיכא דעות. בית אברהם כהן צ"א צ"ב:
שנים שאכלו כאחד מצוה לחלק. פרח מטה אהרן ח"א דף נ"ב:

סופר מברך ובור יוצא. מגילת ספר עשין דף יוד:
והא רב פפא אפסק לאבא מר בריה ברכי יוסף ע"א ע"ב
העונה אמן אתר ברכותיו. מגילת ספר עשין י"ב:

דף מו.

רבי זירא חלש כו'. מלך שלם ח"א ח"י ע"א בארות המים קי"ו ע"ג:
בעל הבית בוצע. עיין פסחים ק"ו ד"ה דהוי גחין:
עד היכן ברכת המזון זכרון יוסף ק"א ע"ב:
תדע דהטוב ומטיב לאו דאורייתא כו'. מרכבת המשנה אלפאנדרי דף י"ג:
תוספות ד"ה לא סבר מר. מרכבת המשנה אלפאנדרי מ"ו מ"ז מחזיק ברכה א"ח ל"ב יצתק ירנן כ"ח ע"ג
תוספות ד"ה כל הברכות. שונה הלכות דף י"ט חקרי לב קל"ו:

דף מו:

ישב גדול כו' עד שיטול ידיו. מגילת ספר עשין יוד
חמשה מתחילין מן הגדול. מרכבת המשנה ח"ב פ"ז דברכות הי"ב:
תוספות ד"ה להיכן הוא חוזר. יצחק ירנן כ"ו ע"ג:

דף מז.

בפתח שיש בו מזוזה. יומא י"א ד"ה שאין בו. מנחות ל"ג ד"ה והא האי פיתחא:
אין המסובין זכרון יוסף י"א ע"ג:
דאי בעי מפקר נכסי וחזי ליה. מוצל מאש ח"ב סימן כ"ז. יצחק ירנן קי"ב ע"ג:
מעשר ראשון כו' טבל. מרכבת המשנה ח"ב פרק ה' דברכות הי"ג:
תוספות ד"ה אין המסובין. יצחק ירנן כ"ט ע"א:
תוספות ד"ה ומאכילין. חקרי לב קי"ז:

דף מז:

והנהו כותאי עשורי מעשרא. עירובין ל"ז ד"ה שני לוגין. גיטין כה ד"ה שני לוגין:
מצוה דרבים. לשון ערומים ע"ב ע"ד פרי האדמה ח"ב צ"ז צ"ח. יד אלי' סימן זין . לשון לימודים דף ל"ו ע"ב. חוות יאיר סימן קי"ב. עיין ארעא דדבק סימן שכ"ט מחזיק ברכה

חא"ח נ'. לחם יהודה דף ק"ב ע"ב. פאר יעקב פ"ט ע"ב ולשון התוספות שם. יצחק ירנן קכ"ב ע"ד ולשון הרא"ש:
קטן פורח. לשון לימודים נ"ה:

דף מח.

אביי ורבא. עיין הלכות גדולות י"א שהעתיק רבא בר רב חנן ומתורץ מה שהקשה בספר מקראי קדש דף כ"ג. ועיין סדר הדורות דף קמ"ד. מחזיק ברכה חא"ח ל"ד ע"ד וכן נראה מדברי התוספות בכריתות י"ח ע"ב דרב בר רב חנן גרסינן:
מאן יהיב לן גברא דמברך לן. פסחים ק"ג לה כיון דאמר:
לגרמיה הוא דעביד. יומא ע"ט ד"ה ולא:
עד שיאכל כזית דגן לשון לימודים נ"ב ע"ד קול בן לוי דף ט"ו מגילת ספר עשין יוד ע"ד פרי חדש במים חיים א' ע"ג. שמע יעקב דף כ"ט צרור החיים דף כ"ה. זרע יעקב בדרשות י"ד. יד אהרן סימן קפ"ו בהגהות הטור שאגת אריה דף ח' ע"ג ודף י"ז ע"א ורשי' חקרי לב ע"ו ע"א פ"א קכ"ח. פסחים מ"ט ד"ה ואכלת:
תוספות ד"ה ולית הלכתא ככל הני שמעתתא. ואומר ר"ת כלומר דר"ת חולק אפירש ראשון שפירשו דבעי תרווייהו פורח ויודע למי מברכין ור"ת סובר דבחדא סגי ומ"ש והכא דבעי פורח ויודע הך ויו דויודע הוא ויו המחלקת דפרושו או כדמצינו בכמה מקומות. וכמו שכתבו התוס' אח"כ וקטן פורח יעמיד ר"נ באינו יודע ואע"ג דבריית' אפשר לפרש הכי דפורח היינו בלא יודע מ"מ ר' יוחנן שהוא אמורא הי' לו לפרש דפורח או יודע סגי אלא ש"מ דפורח דוקא קאמר ולהכי קאמר שפיר דלית הלכתא כוותי' ומתורץ תמיהת מהרש"א. ועיין לשון לימודים נ"ה יצחק ירנן כ"ו ע"ד:
תוספות ד"ה תשעה. חקרי לב מ"ט:

דף מח:

ת"ר מנין ככו'. זכרון יוסף ק"א ע"ב:
את ה' אלהיך זו ברכת הזמון. למנצח לדוד יוד ע"ד:
ר' נתן אומר אינו צריך. זכרון יוסף ק' ע"ג:

דף מט.

איתיביה לוי לרבי על הרץ ועל המזון. הרמ"ע מפאנו סי' ז':
על הארץ ועל הפירות. למנצח לדוד יו"ד ע"ד:

לא אמר ברית חקרי לב ע"ד:
הטוב והמטיב צריכה שתי מלכות. מגילות ספר עשין דף ט'. מחזיק ברכה ל"ג ע"ד.
ברוך שנתן ר"ח. מרכבת המשנה ח"ב פ"ב דברכות הי"ב:
תוספות ד"ה לומר שצריכה שתי מלכות ע"ל י"ד ד"ה וחוחם. בני יהודה דף קי"ב:

דף מט:

עד כמה מזמנין חולין ק"ז ד"ה ולא בירך אחריו:
ר"מ סבר ואכלת. דרך המלך כ"ה ע"ב:
כיצד מזמנין בג' אומר נברך הרמ"ע מפאנו סי' ז':
תוספות ד"ה אי בעי אכל. שער המלך ח"א פ"ט דברכות הי"א. חקרי לב ע"ט:
תוספות ד"ה עד כמה. מרכבת המשנה ח"ב פ"א דברכות הי"א. חקרי לב ע"ט:
תוספות ד"ה ר' מאיר סבר. לשון לימודים כ"ג ע"ב. נ"ג ע"ג. מגילת ספר עשין ח' ט'. יד אהרן א"ח סימן קפ"ד בהגהות הטור:

דף נ.

שלשה שאכלו כאחד מרכבת המשנה ח"ב פ"ה דברכות הי"א:
אין מברכין על היין עד שיתן לתוכו מים. פסחים ק"ח ד"ה שתאן:
רש"י ד"ה הלכה כר"ע. למנצח לדוד יו"ד ע"ד:
תוספות ד"ה אלא ש"מ נברך. באר יעקב דף קל"ב סוף ע"ד. מלך שלם ח"ב ד' ע"ד:

דף נ:

ולא אמרן אלא דלא הקדימו הנך. רש"י ותוספות יצחק ירנן כ"ו ע"א:
מטה שעכבה חציה אז שאבדה חציה. שבת נ"ט ד"ה אע"פ שחברו:
תוספות לה שמש מצרפן. יצחק ירנן כ"ז ע"ג:
תוספות ד"ה מודים חכמים. מלך שלם ח"ב ד' ע"ד. מרכבת המשנה ח"א פכ"ט דשבת ה"ז. עיין שבת ע"ו ד"ה כדי. פסחים ק"ח ד"ה שתאן:

דף נא.

מי שאכל ושתה ולא בירך הסוגיא ורש"י ומהרש"א בארוכה. זרע אמת בחידושים סימן ג' פסחים ק"א ד"ה אלא בדברים:

אמר רבינא הלכך. ידי משה קנ"ג ע"ב מרכבת המשנה אלפאנדארי מ"ד עץ חיים מ"ד ע"ב. מטה יוסף ח"ב י"ג ע"ד:
אסור בחדש ומותר במיושן. למנצח לדוד יוד ע"ד:
ששה דברים כאמרו באספרגוס. ב"ב נ"ח ד"ה אנב"ג:
יו"ד דברים נאמרו בכוס של ברכה. יצחק ירנן כ"ט ע"ג:
חי. סנהדרין ע' לה חי מזוג ב"ב צ"ד ד"ה עד שיתן:
נחלה בלי מצרים. למנצח לדוד י"א ע"ד:
אמר רב ששת ובברכות הארץ ב"ב צ"ז ד"ה עד שיתן:
שמאל מהו שתסייע לימין. קהלת יעקב אלגאזי ט"ו ע"א:

דף נא:

אין פרי בטנה של אשה מתברך. עין יוסף ל"א ע"א:
אין מברכין על כוס של פורעניות. למנצח לדוד י"א ע"א
תוספות ד"ה והלכתא בכולה. יושב ומברך מלך שלם ח"ב ד' ע"ד:
פרק שמיני
ולא על הגשמים. כתב הרע"ב דמה טעם קאמר. והקשה פרי חדש במים חיים דלמה הפסיק התנא בבבא של ולא על הנר ובשמים של מתים. וביד אהרן תמה על הפר"ח דמה לי עם הרע"ב הלא פרושו תלמוד ערוך הוא לקמן בדף נ"ב ועיין ברכי יוסף דף צ"ט ע"ב:
רש"י ד"ה נר ומזון. לשון לימודים נ"א ע"ב ע"ג: ועיין בתי"ט סוף פרקין ועיין בתשובת הרשב"א סימן שמ"ב מה שכתב בשם הראב"ד דלא מוכח כלל מהא דברכת המזון טעונה כוס דשאני הכא דמיירי שהי' יושב על שלחנו מבעוד יום אבל בברייתא קתני הנכנס לביתו מ"ש שפיר מוכח ומהרש"א בלי ספק לא ראה תשובת הרשב"א ולכן נתקשה בדברי רשי':

דף נב.

ב"ש אומרים נוטלין לידים ואח"כ מוזגין את הכוס. מרכבת המשנה ח"א בקונטרס אחרון דף ט' ע"א:
וליטמא ידים את הכוס. מרכבת המשנה ח"א פ"ז דהלכות אבות הטומאת הכ"ז:
שמא יטמא משקין שאחורי הכוס. כריתות י"ג ד"ה וחלב. שבת י"ד ד"ה אלא במשקין. ערובין צ"ט ד"ה הי' אוכל. פסחים ק"ל ד"ה זימנין. חגיגה י"ח ד"ה כאן לחולין. ע"ז ל"ז ד"ה ומטמא טומאת משקין. חולין פ"ז ד"ה כל משקה:

רש"י ד"ה אין כלי מטמא אדם גינת וורדים א"ח כלל א' סימן ח'. פרח שושן כלל א' סי' י' רשב"א סימן שמ"ג:
תוספות ד"ה ור' יהושע היא. מלכי בקדש י"ב ע"ב. יבין שמועה פ"ח ע"ב:
[לוח הטעות: **תוס**' ד"ה טעמו פגמו. לשון לימדים נ"א:]

דף נב:

תיכף לנט"י סעודה. בני יהודה דף ס"ה ועיין ברכי יוסף א"ח סימן קס"ו. מחזיק ברכה שם. מלך שלם ח"ב ה' ע"ד ברכת הזבח דף קל"ז ע"א:
נט"י לב"ש לא סבירא לי' משום פרורין. זכרון יוסף ע"ו ע"ג:
אין מברכין על הנר ועל הבשמים של עכו"ם. בארוכה זרע אמת בחדושים סימן ד':
אור של שבת. כללי שמואל דף כ"ו ע"ד:
תוספות ד"ה תיכף. מרכבת המשנה ח"ג פי"א דמקואות ה"ג:
תוספות ד"ה דבר אחר. יש ספרים שכתב בהן הכי קאמרו להו ב"ה לב"ש כצ"ל וכן הוא בש"ס דפוס ווינציא
תוספות ד"ה נהגי העם. מחזיק ברכה א"ח ס"ז ע"ג:
תוספות ד"ה בברא. לשון לימודים מ"ג ע"ב:

דף נג.

אור של חיה ושל חולה מברכין עליו. רדב"ז ח"ב תשס"ד:
גוי שהדליק. מרכבת המשנה ח"א פרק כ"ט דשבת:
הלך חוץ לכרך אם רוב ישראל. כללי שמואל ל' ע"א וע"ב. למנצח לדוד י"א ע"א:
בדין הוא דאפילו מחצה על מחצה מברכין ובפרק כל כתבי לענין נר הדלוק במסיבה אמרינן דמחצה על מחצה אסור ע"ש בדף קכ"ב פרי חדש במים חיים א' ע"ג. ולע"ד לא דמי דגבי נר הטעם דתליה בדעתיה דנכרי על מי הדליק וכיון דהם מחצה על מחצה הדליק אדעתיה דישראל כמו אדעתיה דנכרי ואסור אבל הכא במחצה על מחצה כיון שאין הרוב עכ"ום אין מבטל האור של ישראל ויכול שפיר לברוכי:
ב"ה אומרים אחד מברך לכולן. חולין ק"ז ד"ה וש"מ.
שמן העשוי להעביר הזוהמא. מהר צבי צ"ב:
תוספות ד"ה אין מברכין. לשון לימודים ס' ע"ב:

דף נג:

בא להם יין אחר המזון ואין שם אלא אותו כוס רשב"א סימן שמ"ב:
גדול העונה אמן. מגילת ספר עשין י"ד י"ב בית דוד א"ח י"ד ע"א:
לא זילאי ולא זיואי. מרכבת המשנה ח"ב פ"ו דברכות ה"ב
והתקדשתם אלו מים ראשונים. מנחת בכורים חולין ק"ה ד"ה מים:
רש"י ד"ה בא להם יין. לשון לימודים נ"א ע"ג:

דף נד.

פרק תשיעי
חייב אדם לבדך על הרעה כל המשנה עד סופו. זרע אמת בחדושים סימן ה':
בכל מאודך. זהב שבא:
לא יקל אדם ראשו. תבואת שור ק"ט:
מנא לן דמברכין אניסא. כפתור ופרח נ"ט ע"ב:
רשי' ד"ה ה"ג מנ"ל דמברכין. שפתי ישנים ק"ד ע"א. זהב שבא:

דף נד:

ארבעה צריכין להודות. מקראי קדש נ"ג ע"ב שדה הארץ נ"ה ע"ב. שבת ב' ד"ה יציאת כו':
וצריך לאדויי' כו' קשיא. תולדות יצחק:
רב יהודא חלש. תבואת שור ק"ט. משאת משה. חגו"ד ע"ד. י"ו ע"א ע"ב:
רש"י ד"ה וירוממהו בקהל עם. אמרי שפר פרשה אמור. תולדות יצחק:
תוספות ד"ה ארבעה צריכין להודות אמרי שפר פרשת אמור:
תוספות ד"ה ואימא ביה עשרה. פרי חדדש במים חיים א' ע"ג. שדה ארץ פ"ה ע"א:
תוספות ד"ה פטרתון. מטה יוסף ח"ב א"ח סימן א':

דף נה.

הא דמעיין בה. ב"ב קס"ד ד"ה עיון תפלה. ר"ה ט"ז ד"ה ועיון:
ג' דברים מקצרים. זכרון יוסף צ"ט ע"ג:
ג' דברים הקב"ה מכריז. עין יוסף ע"ט ע"ג:
רש"י ואברכה מברכך. זהב שבא:
רש"י ד"ה כל חלום בלא טוות. בית דוד א"ח ל' ע"ד. שנות חיים מ"ו:

תוספות ד"ה לך אמור לבצלאל. צפנת פענח צ"ו ע"ב:

דף נה:

כאן ע"י מלאך כאן ע"י שד. בית דוד חי"ד ק' ע"ד:
השכים ונפל פסוק. זכרון יוסף ע"ו ע"ג:

דף נו.

כל החלומות הולכין אחר הפה. שבת קכ"ח ד"ה ונתן הכסף:

דף נו:

הרואה באר בחלום. מנחת ביכורים:

דף נז.

הרואה גפן טעונה בחלום עין יוסף י"ו ע"א:

דף נז:

רשב"א אומר אף בחוצה לארץ. זהב שבא:
תוספות ד"ה הרואה מרקולס. זהב שבא:

דף נח.

אורח טוב מהו אומר ב"מ כ"ג ד"ה באושפיזא:
רשי' לא נגדיה להאי גברא. זרע אברהם חח"מ ק"י ע"ב ועיין משנה למלך פ"ח דחובל ומזיק ה"י:

דף נח:

הרואה קברי ישראל חקרי לב קל"ח:
חכימת כולי האי משכנות יעקב קפ"ה ע"א:
עושה עש כסיל וכימה ב"מ ק"ו ד"ה וקיימי כימה:

דף נט.

אין הבור מתמלא מחולייתה. סנהדרן ט"ז ד"ה אין הבור:

תוספות ד"ה נימרינהו לתרווייהו בית דוד א"ח כו' ע"ד זהב שבא.
תוספות ד"ה רבא. מרכבת המשנה ח"ב פ"י דברכות ה"י:

דף נט:

אלא אידי ואידי דמחזו חזו הלכו' קטנו' ח"א סימן קצ"ח:

דף ס.

היתה מעוברת ולא מהני רחמי חזון עובדיא ל"ח ע"ג על הסוגיא סנהדרין כ"א ד"ה ארבעים:
האי קרא מרישא לסיפא מדרש. צפנת פענח דף י"ו קכ"ז ע"ב רי"ג ע"ב:
אשרי אדם מפחד תמיד. גיטין נ"ה ד"ה אשרי אדם:
הנכנס לכרך. שתי הלחם למהר"ם חגיז בהקדמה:
הנכנס להקיז דם מנחת בכורים:
מכאן שנתנה רשות לרופא כו' רופא חנם. גופי הלכות קי"ב ע"א משכנות יעקב קל"ט ע"ב:
רופא כל בשר. חקרי לב קל"ח:

דף ס:

כי מתער כו' מגילת ספר עשין י"ז:
מאי חייב אדם לברך על הרעה. שנות חיים מ"ב:
חסד ומשפט אשירה. גופי הלכות ק"י ע"א:
יהא אדם רגיל לומר כל מאי דעביד רחמנא עין יוסף ע"א ע"ב:

דף סא.

רב ושמואל חד אמר פרצוף עין יוסף ב' ע"ב:
אחור למעשה בראשית וקדם לפרעונות חזון עובדיה א בארוכה:
אלימא פרעונות דנחש. זהב שבא. משכנות יעקב גופי הלכות. קי"א ע"ב:
ולא אחורי בה"כ. עיין ערובין י"ח ד"ה ולא אחורי:

דף סא:

הנפנה ביהודה. שב יעקב חלק א"ח סי' ג'. תבואת שור ק"ט:

דף סב.

תני בן עזאי אומר. למנצח לדוד י"ב ע"א:
מפני מה אין מקנחין בימין. תבואת שור ק"י. זהב שבא:
אמר עולא אחורי הגדר. תבואות שור ק"י:
מיתיביה יוצאין כו' ופונין אחורי הגדר במשנה פ"א דטהרות הכי איתא הבדדים והבוצרים שנמצא טומאה לפניהם נאמנים לומר לא נגענו וכן התינוקת שבניהן יוצאין חוץ לפתח בית הבד ופונין לאחורי הגדר והן טהורין ופירש הר"ש והר"עב וכן אלמטה קאי דהתינוקת יוצאין ומפנין לאחורי הגדר ולפ"ז תימא מאי מקשה הגמרא כאן דבוודאי גבי תינוקת לא שייך הרחקה ובע"ז אמר הגמרא בית הכסא לתינוקת דלא בעי צניעות וגם לא מצינו שאבות מוזהרין על התינוקת שיתרחק עם בניהן שלא יהא אדם רואן ואדרבה איפכא מוכח מהך מתניתין מדנקט דינא גבי תינוקת ש"מ דהם עצמם אינם מותרים לפנות אחורי הגדר אע"ג דאפשר לומר דהדר נקט כמה ירחקו דקאי על הקודם אם הם רוצים לפנות מ"מ פשטא דלישנא לא משמע הכי ויש לומר שיוצאים לדבר אחר. ונ"ל דמטעם זה הרמב"ם והרא"ש פירשו דהאי וכן התינוקת אלמעלה קאי שנאמנים על התינוקת והדר קאמר יוצאין חוץ לפתח בית הבד ופונים לאחורי הגדר דקחי אאומנים עצמם וזה נראה נכון לפי הגמרא כאן. ועיין בית דוד דנראה דלא הבין בדברי הרמב"ם בפירוש המשנה אמנם בהדיא מוכח כן בפ' י"ג מהלכות מטמא משכב ומושב ורש"י נמי נראה דמפרש כרמב"ם דוכן התינוקת אדלעיל קאי אלא שמפרש יוצאים ופונים על השומרים ולא על האומנים והוא דחוק דבמתניתין לעיל מזה לא נזכר כלל מן השומרים. רק הכל מדבר מן הבדדים והבוצרים:

דף סב:

רשי' ד"ה קושר בה תפילין. למנצח לדוד י"ב ע"ב:
תנא גדר לפנים מגדר. למנצח לדוד י"ב ע"ב:
רב ספרא על לבית כסא. מחזיק ברכה ג':
טול הרב שבהם צפנת פענח צ"א ע"ד:
לא יכנס להר הבית במקלו ובמנעלו ב"מ כ"ו ד"ה בהר הבית:
ולא במעות הצרורים לו בסדינו פסחים ז' ד"ה בהר הבית.
אמרה תורה של נעליך. חגיגה ד' ד"ה כי תבואו:

דף סג.

באתר דלית גבר תמן הוי גבר. סוטה כ"ב. ד"ה בשוין. אהבת עולם.

דף סג:

וכל כך למה כי מציון תצא תורה סנהדרין יוד ד"ה אין מעברין:
ת"ר כשנכנסו רבותינו לכרס ביבנה רצוף אהבה:
פתח ר' נחמיא בכבוד אכסני' עין יוסף ל"א ע"ג:

דף סד.

כל הנהנה מסעודה כו' תבואת שור ק"י:
סליק מסכת ברכות. בעזרת הנותן ליעף כח: